

Donner

80/278

PERKINS LIBRARY

Duke University

Rare Books

12
100

EPISTOLA

D. PAULI AD EPHESIOS, QVA

rationem Christianismi breuiter iuxta &
locuplete, ut nulla breuius simul & locu
pletius explicat, uersa paulò libe-
rius, ne peregrini idiotismi
rudiores scripturarum of-
fenderent, bona tamen fi-
de, sententijs Apосто-
li appensis.

In eandem Commentarius.

PER MARTINVM BVCERVM.

Comper

ILLVSTRIS.

SIMO ET PIENTISSIMO PRIN-

cipi Fridericho, Schlesiorum & Lignicie

Duci & c. Martinus Bucerus salu-

tem Christi precatur.

Ro uidentia Dei compara-
tum est, clarissime & reli-
giosissime Princeps, ut quā
docunque haētenuſ ſincera
Dei ſcientia in publicum
prodierit, ilico et errorum
uenti, un dique ingrucrint,
qui ſi deturbare ē medio il-

Prodeūte
ueritate in
ſurgunt et
errores.

lam nequirent, tantum pulueris tamen opinionum terre-
na reſipientium, atque inde diſſidorum excitant, ut
per paucis, hoc eſt, electis duntaxat, atq; ex his multis ne-
quaquam & uidi gwti, illa rite conſpecta fuerit. Viſum
namq; Deo ſoli bono ac ſapienti eſt, bonitatis ac uirtutis
ſuae gloriam, contra luētantibus poteſtatibus aduerſarijs,
& ex infirmitate ſuorum illuſtrem reddere. Hinc ſanctis
non cum ſanguine & carne, humano ſcilicet hoſte, ſed ad
uerſus caeſtes uerſutias, mundi dominos, praeter bellum,
quod caro ipſoru, aduerſus ſpiritu citra inducias gerit, nō
minus ſeuum & atrox, quā anceps & periculoſum,
perpetuō depugnandum eſt.

Quapropter, si idem hodie, reuēctā nobis Euangelij
 Lampade, usu ueniat, ut immis̄is multipliciū hēreseon, atq;
 imposturarum turbinibus, mendacij author, qui dum
 atriū suam humanis traditionibus satis munitū tranquil-
 le possedit, egit quietius, dum pellere rursus mundo illam
 nequit, obscurare tamen adeo conetur, ut à paucis plane
 agnosci, à nonnullis ne uideri quidē possit, par erit, ut me-
 mores, sic bonam dei uoluntatem decreuisse, atq; quemad ^{Confirmatā}
 modum antea, ita modo quoq; id ita temperaturā, ut inde re, nō dei
 cum uirtus tum bonitas sua clarior reādat, boni consilii ^{cere debet;}
 um patris nostri super nos, ubiq; quæ saluti nobis sint pro quod Eu-
 spicientis, consulamus, & ex animo, etiā pro hac re grati angelion
 as ipsi agamus. Etenim si recte rationem subduxerimus, nostrū uā
 haud parū, animos nostros confirmabit etiā, quod quā Eu-rijs errorē
 angelij ueritatē profitemur, princeps tenebrarum ad eun bus oppu-
 dem modū excipit, quo oīum ab ipso seruatore, eiusq; Apo gnatur.
 stolis prædicatam excepit.

Quam mox enī præter grauissimas p̄secutionū pro-
 cellas, innumeris insanorū dogmatū fluctibus, quorum ab-
 surditatē nescias, an uarietatem atq; inter se pugnantiam
 magis admireris, cymbam Euangelij ille quatiebat iacta- ^{Quo scē-}
 batq;. Idq; haudquaquā sine successu, quippe breui à Pau cessu cor-ā
 lo, quo nemo unquam maiore uel sedulitate, uel dexterita Pauli En-
 te; Christum prædicauit, neq; placere ad bonum omnibus gel. Satani
quisquam magis studuit, ut qui omnib. omnia fieret, ut uel se uicerit:
aliquos lucraretur, omnes Asianos abalienauit. Timo-
 theo siquidem suo sic quæstum legimus. Nosti hoc, quod
 auersati fuerint me omnes, qui sunt in Asia, id est, indū-
 bie plurimi.

MARTINI EVGERI

Vt autem obturbantib. uarijs errorum sectis, animos nequaquam despondere, sed assumere potius debemus, quod cum ita Domino uisum sit, oporteat, id non minus ad promouendā nostram salutē, quā ipsius gloriam illustrandā facere, qui probatos suos, inter huiusmodi turbi-

nes, & utiliter exercet, & magnifice prodit, ita conuenit nihilominus illis pro uiribus spiritus, cuiq; diuinitus donati, obuiam ire, dareq; operā, ut luce scripturarū, figmentorum humanæ rationis tenebras, dispellamus, quod nos qui Christi sumus deceat, haudquaquam minore studio, cum hoc nostro capite colligere, quā aduersarius soleat dispergere. Cumq; ueterator iste, à contemplatione solis diuinæ bonitatis, unde omnis cum iustitia, tum salus certo gignitur, modis omnibus, ad suspiciendum nihili, ac cuanidum humanæ industriæ uirtutisq; splendorem, unde nihil nisi fastidiosa hypocrisis, & certa pernities indubitato nascitur, animos mortalium detorquere conatur, nobis præcipue in hoc incumbendum est, ut fide Euangelij hominibus oculi corroborentur, quo uiuificos solis illis diuinæ beneuolentiæ radios, rite percipere queant.

Quemadmodum enim Paulo benignitatem Dei omnino studio attolenti, Satanae satellites prædicando circum-

Quib. ar= cisionem, Sabbathā & id genus externa, ad quæ homi-
 nis superi- num uires possunt pertingere, negocium facebant, sic
 orib. secu- postea adferentibus eandem, sanctis Dei confessoribus,
 lis oppu= & liberæ electioni eius, bonitatiq; omnia accepta ferenti
 gnata sit bus, hostis ille ueritatis, similibus instructos armis suos
 ueritas. obiecit, qui libero arbitrio, nostrisq; operibus nihil non
 tribue-

EPISTOLA.

tribuerent. Donec Mahometi sua figmenta, operibus mixta legis, & nostri, sua iuncta in speciem Euangelicis, orbi obtruserunt, eoq; rem perduxerunt, ut nihil ferè fidutiae in bonitatem Dei, omnis uero spes, in conficta ab hominibus opera, eaque nullam frugem proximis adferentia, cuiusmodi bona opera Deus requirit, tantum non ab uniuerso mundo collocaretur.

Eodem consilio, reddito dudū nobis Euangelio, ex quo iam orbis discere incipit, nos natura filios iræ, & nihil boni à nobis uel cogitare posse, Dei autem, qui ante conditū mundum nos sibi in filios elegit, gratuita beneuolentia spiritum sanguine CHRISTI promeritum donari, quo de ipsius bonitate, ut bene speramus, ita & studio ipsius, ad honesta sancta q; rapimur, præcipue autem, ut proximis commodemus, neq; dubitamus, hac uelut arra ob signati in redemptionem, olim nos Christi beneficio, omnis peccati puros, & æternæ felicitatis plene compotes fore, salutis nostræ inimicus, rursum excitat, qui ad externa opera, eaque q; non solū infrugifera, sed et noxia, à fidutia benignitatis diuinæ, acriore, quā ulli antea studio, reuocare laborant.

Quid doceat Euangelion.

Baptisimum siquidem hi, imò rebaptisimum supra quā dici queat, urgent, sed quote ab omnibus, qui illum reijciunt, quamlibet sanctis Christi membris se pares, atque ne magistratui, quem & negant posse Christianum esse, iurando, & arma pro re publica sumēdo obtēpares, adstrin-

Errores quidā Caritabaptista rum.

MARTINI BVCERI

omnibus hominibus adseruerant, spem figere docent. Hinc benevolentiae Dei praedicationem, hoc est, Euangelion, efficere blasphemant, ut homines à bonis operibus cessent, salutem à merito Christi frustra expectantes, cum tamen, nullum prorsus à nobis bonum opus fieri possit, nisi id sensus amorq; bonitatis Dei gignat. Sed non hic tantum nobis isti impingunt, quod ipsi peccant. Peccatum ipsi falsam & euandam opinionem faciunt, quia non sit creatura DEI coq; olim etiam prorsus euandaturum, tumque saluos fore, & demones & impios uniuersos, quem hoc figmentum, qui id receperit, non reddat socordem, bonorūque operum negligentem, cum etiam impio sibi, aditum ad beatam uitam fore, & si paula serius putet.

Istis profecto usu uenit, quod & Iudaeis, mundiq; sapientibus olim. Suam quaerunt iustitiam statuere, igitur DEI iustitiae quae per fidem est, subdinequeunt, & indulgentes fidentesq; ingenijs suis, sapientes esse uolunt, ideo plus nimio stulti fiunt. Verum dum insolentem praese grauitatem, rerūque uitae praesentis contemptum, praesertim apud eos, qui fermentum eorum nondum receperunt, praese ferunt, minime paucis, quibus zelus aliquis est, sed scientia carens, imponunt. Nam ingenium humanum praecipue admirari solet, quicquid à uulgari ratione uiuendi abhorret, etiamsi ne pilum quidem bonae frugis adferat, qua certe occasione, Romanenses abdicantes connubium, & Mabomethani uinum, & Monachi usum carniū, ac rerum quarundam aliarum, in

quarum

Quib. ar
tibus mun
do soleat
imponi.

quarum tamen usu ut nulla est impuritas, ita nulla in abstinentia earum sanctitas, totum fere mundum dementia-runt. Porro ut istorum impostura serpat, non paruum momentum adfert, eorum qui C H R I S T I esse uolunt infirmitas ne dicam, an socordia & detestanda leuitas. Dum enim simpliciores, nondum scilicet à spiritu intus satis roborati, uident tam imparem doctrina Euangelica uitam apud eos, qui illam profitentur, minimo negotio ab ijs, qui speciem aliquam eius præ se ferunt, per-suadentur, non esse eam uere Euangelicam doctrinam, quam illi prædicant. Væ igitur nobis, si blasphemandi doctrinam C H R I S T I, & offensionis pusillorum occasione dederimus.

Præter hos, sunt & ex ijs, qui Euangelij purissimi uindices sibi uideri uolunt, neq; sanè uulgariter in prouehendo illo, sudarunt, qui nescio qua animis ipsorum obfusa, contentionis & φιλονεικία incertum, an stuporis & ignorantiae nubecula, Sacramentis, quæ symbola sunt Christianorum, & externo uerbo, ea tribuunt, unde diuine beneuolentiæ, uirtutisq; claritas non parum obscuratur. Vehicula enim illa faciunt, spiritus sancti, & fidei, cum hæc donct sola bonitas Dei, impetrata morte C H R I S T I. Hi ex eadem cognitionis gratiæ Dei angustia, & sanctorum salutem æternam negant, dum hic, qui Christus uere crediderint, rursum posse excidere, non tam inconsiderate, quàm periculose affirmant. Quæ enim fides, quæ se dubitet habere repositam sibi penes Deum uitam æternam, hoc est, esse filium atq; hæredem Dei? lam

Sacramentis et externo uerbo quidam nimum tribuunt.

DEVS suis, pro fide ipsorum facit.

Proinde cum tam multis errorum nubibus Christi aduersarius, contra restitutam nobis illius lucem Euangelicam, per strenue adhuc pugnet, nouosq; cottidie excitet, abusus & sanctorum ignorantia & infirmitate, sit deniq; eius in omnibus idem conatus, nimirum, ut opera manuum suarum homines adorent, & non ut deploratos peccatores, diuinæ beneuolentiæ, sanguiniqu; CHRISTI curandos plena fide sese contradant, debent profecto, quibus Christi gloria, electorumq; salus chara existit, nihil uicissim omittere, quo regni CHRISTI Euangelion, & bonitatis DEI prædicatio, quam in primis uniuersa scriptura ubiq; inculcat, orbis magis ac magis agnoscat: Vere enim sordebunt nobis nostra, ubi diuinæ bonitatis gustum recte percæperimus, neq; cessabimus tum à bonis operibus, sed gnauiter demum illis incumbemus, toti scilicet eò rapiti, ut gratificari patri nostro studeamus.

Cum uero Paulus in prædicanda DEI prædestinatione, electione, amplissimaq; in nos bonitate & efficacia sanguinis CHRISTI, hoc est, in annunciando sincero Euangelio, docendaq; doctrina certæ salutis, ita excelluerit, ut non paruo interuallo, alios sacros scriptores post se reliquerit, præsertim si lucem, & copiã spectes, optandum est, ut illius Epistolæ quàm familiarissimæ Christianis omnibus reddantur. Qui sanè eas recte teneret, cum sibi tum alijs, quoslibet facile errores auerteret.

Equidem

Equidē igitur ut huc fratribus scripturarū rudiorib.
 adiutor essem, quibus et V. Fab. Capito paratis nuper in *W. Capito*
 Hoseam haudquaquam uulgaribus cōmentarijs, & M. *M. Cellariu*
 Cellarius opere, de Operibus Dei in quo diuina bonitas
 magnifice prædicatur, plurimū consuluerunt, Epistolam *Epistola*
 illus ad Ephesios, hisce diebus enarrandam mihi desum=
 pti. Visum enim mihi est, doctrinam Christi, breui=
 ter iuxta & luculenter, atq; copiose adeo cōplexa esse, ut *ad Ephes-*
 his nominibus, nullā aliā ei præferendā existimē, totiusq; *totius scri-*
 sacræ scientiæ, cōpendium recte habendū censeam. *pturæ cō-*
pendium.

Docet quidem fusius et scripturis cōmunitius, ea quæ *Quæ Epi-*
 Romanis scripta extat, omnem carnem peccato obnoxia, *stola ad*
 à lege non esse nisi peccati cognitionē, non iustitiam, à gra=
 tia Dei, & merito Christi hanc prouenire, omnia ab ele=
 ctione libera Dei pendere, abnegatione nostri, et dilectio=
 ne proximi Deo gratificandum, magistratui parendum, }
 offendicula fratrum cauenda, eandem esse Gentium & Iu=
 daeorum redemptionem, sed hæc nostra, de his omnibus,
 & breuius, & ut uidetur luce maiore discretum maie=
 statem Christi Paulo magnificentius prædicat, & de ui=
 tæ Christianæ officijs disputat distinctius, & admodum
 locuplete.

Hanc ergo quam uel solam, si recte intelligatur, satis
 esse puto, & ad gratiam Christi cōmendandam, & uitā
 quam pientissime institucndam, tum errores quosq; con=
 uincendos, uerti primum, paulo liberius, ne idiotismi par=
 tim Ebræi, partim peculiariter Paulini, rudioribus ne=
 bulam aliquam offunderent. Optarim enim ut dum extat *Præstite=
 rat sacrali
 berius uer
 tere.*

Quare
berius uer
sa sit Epi
stola.

utrunq; instrumentum sua lingua, & gratia Deo, multi sunt hodie, qui eas linguas calleant, ut ad fontes semper redire luceat, si quid interpretes, parū assequerentur, ea libertas in uertendis sacris adhiberetur, quam sibi fidi interpretes permittunt in prophanis. Qui enim dices in linguam aliquam uersum, quod in ea non dum propter alterius lingue ex qua uersum est idiotissimos, potest intelligi? Scio religionem hanc interpretum, maiestati scripturarum tributam, sed ut dixi autographa spiritus extant, ad quæ semper potest corrigi, sicubi interpretes dormitent, quare mihi præstare uidetur, dum uersionibus ijs consuli debet, qui sacras linguas Ebraeam & Græcam ignorant, neq; sacrorū scriptorū schematis asueti sunt, ut quæ familiarissime & planissime etiam sacra transferrentur. Id igitur pro mea tenuitate in hac Epistola dedi operam, quid affecutus sim alij iudicent. Si cui uidear alicubi magis paraphrasten egisse quam interpretem, is si libet ita quoq; me nomet, uideor mihi tamē nihil à mente Pauli alienum assuisse. Adicci deinde & commentariū, quo singula Epistolæ huius pro uirili explicare ijs, qui in Paulinis literis nondum exerciti sunt, & quidem omnia simplicissime sum annisus, ut successerit fratrū esto iudicium.

Institutū
imitabile
principis
Schlesio=
rum.

Quicquid hoc operis est, tibi clarissime princeps dedicare decreui, qui tanta sedulitate, regnum Christi, synce-
rāq; ueritatis cognitionem plantare apud tuos studes, conuocatis undiq; uiris pie doctis, contempto & nequaquam uulgari in quod tuam dignitatem & opes adducis periculo, & sumptu, quem huius causa haudquaquam medio-
cremfa=

EPISTOLA.

crem facere incepisti. Cui siquidem principum rectius sa-
 crorum cōmentarij inscribantur, quam ei qui sacrorum
 scientiam suo loco habet, digneq; colit? Inter quos admo-
 dum paucos tua celsitudo præclare fulget, quæ cum syn-
 ceriore pietatis doctrina, & linguarū studia, sine quibus
 nulla solida eruditio constat, suis coniungi curat. Neq; pa-
 rum uero huc audaciæ me prouocauit, quod sciam, te eam
 Christi cognitionem nactum, quam hæc Pauli Epistola, religio-
 ut & reliquæ omnes, tradit, cui nihil adhaereat adhuc,
 fermenti cōmentorum rationis humanæ, quæ dixerit uale
 mundi elementis, confiteatur plantantē et rigantem nihil
 esse, ne quid nostris operibus arrogemus, sacrū tamen
 habeat externum quoq; Euangelij, exhortationisq; in
 Domino, usum, et si uehiculum spiritus inde nullū faciat,
 de qua re Casspar Schuenkfeldius tuus, pro eximia sua re
 uelatione, præclare scripsit, neq; sacramenta contemnat,
 sed suo loco, p symbolis scilicet externæ cōmunionis inter
 Christianos & instituendæ & alendæ, habeat.

Pura prin-
 cipis huius
 religio.

Casspar
 Schuenk-
 feldius.

Hæc nostram itaq; qualemcunq; operam celsitudo tua
 sibi incupatam, eo animo excipiat, quo qucuilibet ad pro-
 mouendā Christi gloriam in quouis conatū solet, hoc est,
 iucundo & fauenti, quodq; cœpit, post doctrinam Chri-
 sti synceram, & nullis humanis figmentis fermentatam,
 pergat curare, ut linguas & aliæ frugi artes, iuuentus
 eius doceatur, neq; audiat non tam religiosos ut uideri uo-
 lunt, quam fastidiosos quosdam, qui hæc sancta Dei dona
 contemnūt, à spiritu uolētes omnia discere, cum quo haud
 perinde magnam familiaritatem habent, qui profecto di-
 gnificessent,

In contem-
 ptiores bo-
 narum ar-
 tium &
 linguarū.

gni essent, ut & uentri suo cibum, item ab illo per miraculum cogherentur expectare, donec discerent, non minus ad sanctam eruditionem, nostrā operam adhibendam, quam quam omnia bona ueraq; doceat solus spiritus Dei, quam ut corpori parentur alimenta, quod & ipsum sola uirtus Dei sustentat. Etenim dum rectis iudicijs plurimi pollebunt, & minus loci inueniet impostura, & amplior in rebus singulis bonitatis Dei admiratio atque cognitio, plurimum ad pietatem promouebit.

Atq; utinam & alij principes ac Res publicæ, tam sanctum & laudatū Celsitæ institutū, uelint æmulari, sic declaraturi agnoscere se, à Domino ipsius plebi præfatos, quorum primum studium esse debeat, ut illa bonitatem Dei sui agnoscat, & ad uoluntatem ipsius sua uersa cōparet. Nam haud uulgaris Dei ira existit, ut quosdam omnium cura plus quam pietatis, apud suos excelsa sollicitet, & nullorum sumptuum plus pigeat, quam qui in optima studia fiunt. Dominus qui omnium principum corda in sua manu habet, dirigat ea, ut rite ipsum agnoscant & colant, quo placidam ubiq; & quietam uitam electi degant, cum pietate & honestate. Is & sanctos

C. T. conatus secundet, eamq; cū liberis, & omniditione seruet, bonisq; omnibus exornet. Illi

sit gloria in secula omnia, Amen.

Argentorati pridie Calend.

Septemb. Anno Christi

M. D. XXVII.

IN EPISTO-

LAM D. PAVLI AD EPHE.

sios Argumentum.

*P*hesi, quæ Asiae minoris metropolis fuit, & Dianæ multimanimæ studiosissima cultrix, triennio Paulus Christum prædicauerat, et non contemnendum populum cū ex urbe, tū tota Asia fuerat lucratus. Ita ut quidam qui curiosas artes sectati fuerant, recepto Euangelio, comportatos libros suos, coram omnibus ad testandam resipiscentiam exusserint, quorum præcia tamē fuere argenti myriades quinq; , quæ summa supputatore Budeo quinq; milia Coronatorum ualet. Indicibili siquidem studio, atq; cōstantia, in hoc incubuerat, ut annunciarer quæ in rem illorum essent, & omne Dei consilium ipsis aperiret, doceretq; & publice & per singulas domos pœnitentiam

Que Paulus apud Ephesum effecerit.

nitentiam ac fidem, quæ est erga Dominum nostrum IESUM Christum, deniq; & moneret cum lachrymis unumquemq; die & nocte. Ad hæc ne sua uideretur querere, cum suis, tum eorum qui secum erant necessitatibus, suæ ipsius manus suppeditaucrunt. Dominus quoq; sermonem eius cum miris uirtutibus confirmauerat, nam & sudarijs eius, & semicinctis, super infirmos delatis, morbi recedebant, maliq; spiritus egrediebantur, tum incomparabili spiritus fortitudine reddiderat illustrem, supra modum enim in hac urbe adfluctus fuerat, & Domini tamen consolatione superior semper euaserat.

Quam
suerit pro
Ephesijs
solicitus.

Cum itaq; eximie charos Ephesios haberet, ut apud quos non uulgari successu regnum Christi instituisset, primum Timotheum præcipuum collegam remanere apud eos, ut à se plantata rigaret, uoluit, deinde Hierosolyma petens, cum sciret in eas regiones se non rediturum, euocatos è Mileto Ephesiorum presbyteros, per sancte monuit, ut sibi, & cuncto gregi attenderent, ne quid incommodi à subingressuris lupis, quos graues futuros illis prædicebat, Ecclesia eorum perciperet. Hinc postremo et ex uinculis, quibus Romæ detinebatur, hanc Epistolam ad eos scripsit, qua uelut in compendium, omni Christiani simi ratione contracta, eos in instituto confirmaret, atq; proucheret.

Proinde mira & luce & breuitate de singulis, quæ Christianos scire refert, in ea monuit. Ut omnis mortaliū tam iustitia, quam salus à libera Dei prædestinatione & electione

electione pendeat, & per Christum, per quem omnia in-
 stauranda sunt, in cælo & in terra, quiq; super omnia ex-
 altatus, omnium potestate pollet, in electis tam ex Genti-
 bus quam Iudæis perficiatur, ad hoc ut Deus in nobis glo-
 rificetur. Vt natura perditum uniuersi sumus, æque Iudæi
 ac Gentes, & gratuita Dei beneuolentia seruemur, quot
 quot seruamur, reconditi scilicet in Christo, ad bona ope-
 ra, qui ex Adam nati, tantum mala operari possumus. Vt
 deniq; Christus morte sua legem ceremoniarum, ob quam
 Iudæi gentes aspernabantur, abrogarit, & donatas sui
 cognitione gentes, cum Iudæis in se, in unum hominem
 coagmentarit, qui cottidie incrementa pietatis accipiēs,
 in templum sanctum Domino cresceret.

Horum miris affectibus, & magna perspicuitate, per
 duo priora capita admonuit, simul & gratias pro illis
 agit, precariq; se pro ipsis memorauit, ut in cognitio-
 ne horum proficerent, quo agnoscerent, ad quātam spem
 uocati essent, quanta sit gloria hæreditatis quam expecta-
 rēt, quamq; præcellens uirtus qua niterentur, qua utiq;
 Christus à mortuis est excitatus, et super omnia ad dexte-
 ram patris cunctus. In tertio Capite, eadem illis precatur,
 & simul meminit muneris sui, qui peculiariter fuerit ad
 Euangelizandū gentibus delegatus, utq; aperiret, quod
 mysteriū à sæculis etiā ipsis Angelis absconditū fuerat.
 Deniq; hortatur, ne ob suas afflictiones, quas ipso-
 rum causa ferat, frangantur, sed magis roborato interno ho-
 mine, bonitatem Dei quam amplissime cognoscant.

Deinde

Cap. pri-
mum &
secundū.Cap. ter-
tium.

ARGUMENTVM.

Cap. quar-
tum &
quintum.

Deinde quarto Capite, & bona parte quinti, ad studium dilectionis ueramq; animorū unitatem, tum & de-
positionem ueteris hominis cum operibus suis, multis
argumentis hortatur, memorans, in hoc Christum initio
regni sui alios dedisse Apostolos, alios Prophetas & c. ut
in cognitione Christi singuli confirmati, in unum homi-
nem summa dilectione coalescerent, atq; abdicatis carnis
operibus, in omni iustitia & sanctitate Deum glorifica-
rent. Per reliquam partem quinti, & bonam sexti, de pe-
culiaribus officijs quibusdam, uxorū scilicet, maritorū,
filiorū, parentū, seruorum & dominorū, sancta præ-
cepta tradit. Postremo armat eos contra uersutias cæle-
stes, nempe potestates malorum spirituum, & ad instan-
tem hortatur precationem, cum pro sanctis omnibus, tū
& pro se ipso, quo digne Euangelico munere fungatur.

Cap. sex.

Inde precatus pacem & beneuolentiam Dei, &
ipsis & omnibus diligentibus Christum,

Epistolā finit. Quæ uero hoc argumē-
to de Ephesijs memorauit, legun-

tur 1. Cor. 15. 2. Cor. 1.

1. Timoth. 1. Act.

19. & 20.

ARGUMENTI

finis.

D. PAVLI

AD EPHESIOS

Epistola.

Aulus ex uoluntate
 Dei legatus IESV
 Christi, sanctis qui
 sunt Ephesi, nempe
 fidē habentibus Chri-
 sto IESV, beneuolen-
 tiam uobis & pacē,
 Dei patris & Domi-

nini nostri Iesu Christi precor.

Gratia sit & laus Deo patri Domini nos-
 tri IESV Christi, qui omni nos genere spiri-
 talis beneficentiæ, bonis nimirum cælesti-
 bus, affecit per Christum, quemadmodum
 per illum nos ante conditum mundum, in
 hoc elegit, ut simus sancti, & ipsius quoque iu-
 dicio inculpati, dilectioni scilicet proximo-
 rum dediti.

B

Qui

D. PAVLI AD EPHESIOS

3. Qui prædestinavit pridem nos, ut in filios sibi, per IESVM Christū, ex dignatione uoluntatis suæ adoptaret, quo gloria beneuolentiæ eius celebris in nobis esset, qua nos propter illum dilectum, dignatus est.

4. *ipsius* Per quem, satisfaciēte pro nobis sanguine illius, habemus redemptionem, remissionem nimirum peccatorum. Idque ex amplissima beneuolentia eius, quam ubertim nobis impartiuit, donatis omni sapientia & prudentia, postquā uidelicet ex singulari dignatione notam fecit arcanam uoluntatē suam.

5. Qua proposuerat, dum ex certa rerum omnium & temporum dispēsatione, statutū huius tempus appetiisset, instaurare per illū, nempe Christum, uniuersa, per hunc inquam tam quæ in cælo sunt, quam quæ in terra.

6. Per quem & in sortem sanctorum asciti sumus, præordinati iuxta propositum eius, qui cuncta ubique efficit, & beneuolum arbitrium eius, ut celebris in nobis reddatur gloria eius, qui in Christum spem nostram priores collocauimus, in quem & uestram collocastis, postquā sermonem ueritatis, Euangelion salutis uestræ, audiuistis.

7. Cui ut fidem habuistis, obfignati quoque estis spiritu sancto, qui promissus nobis fuerat, qui est arrabo hæreditatis nostræ, quo freti redem

ti, redemptionem, qua continget certa uitæ possessio, indubitato expectemus. Idq; ut gloria eius in nobis celebris reddatur.

Ea propter cū & ego audiuissem, qua uos in Dominum Iesum fide, quaq; dilectione in sanctos omnes estis præditi, non desino gratias pro uobis agere, memor uestri in precibus meis, ut Deus Domini nostri Iesu Christi, pater ille gloriosus, aspiret uobis sapientiã & reuelationẽ, ut ipsum cognoscatis, illuminatisq; oculis mentis uestræ sciatis, quid ex uocatione uestra uobis sperandum sit, & quæ opulentiã sit gloriæ hæreditatis, quã donauit sanctis, quæ denique præcellens uirtutis eius in nos credentes magnitudo.

Quæ in nobis declarabitur, iuxta efficaciam fortis roboris eius, quam efficaciam in Christo exhibuit, cum excitauit illum à mortuis, & ad dexteram suam collocauit in cælestibus, super omnem principatum & potestatem, & uirtutem, & dominationem, & quicquid omnino eximium siue in præsentis, siue in futuro sæculo celebratur, subiecitq; omnia pedibus eius, ipsumq; dedit caput Ecclesiæ super omnia, quæ est corpus eius, & in qua cumulate exuberat bonitatem suam declarat, qui illa perficit omnia in omnibus.

CAPVT II.

B 3

Et uos

D. PAVLI AD EPHESIOS

1. *aerææ* Et uos, cum mortui eratis delictis & peccatis, in quibus uixistis iuxta rationem uiuendi mundi huius, secundum instinctum principis potestatis aeræ, spiritum, qui agit modo incredulos, inter quos & nos omnes aliquando uersabamur, indulgētes cupiditatibus naturæ nostræ, & perficientes quæ ferebat arbitrium carnis nostræ, & cogitationes, qui nimirum æque ac alij, natura itæ Dei, obnoxij eramus.

2. Deus autem diues misericordia, propter multam dilectionem qua nos dilexit, etiam mortuos delictis, conuiuificauit, una cū Christo (beneuolentia gratuita seruati estis) & simul excitauit, atq; simul collocauit in cælestibus, in sitos Christo Iesu. Ut ostēderet sæculis futuris, excellentē beneuolentiæ illius opulentiam, benignitate erga nos in Christo Iesu.

3. Beneuolentia gratuita seruati estis perfidem, idq; non ex uobis, Dei donum est, non ex operibus ne quis glorietur. Ipsius enim sumus figmentum, conditi in Christo Iesu, ad bona opera, quæ Deus præparauit, ut in eis uersaremur.

4. Memores igitur estote, quod olim natura Gentes eratis, præputio impuri uocari ab ijs, qui circumcisi, circumcisione manu facta dicebantur, quod, inquam, tum sine Christo eratis, &

tis, & abalienati à R. Pub. Israelis, atq; extranei à fœderibus, promissionē in se continētibus, nullam spem habentes, & sine Deo ac plane impij habiti in mundo.

Nunc uero insiti Christo Iesu, qui lōge eratis, facti estis prope, per sanguinem Christi. Ipse enim author est pacis nostræ, qui fecit ex utrisq; unum, sublato per sacrificium corporis sui interstitio maceriæ, inimicitia, abolita inde lege, mandata & decreta continente, ut duos sibi ipsi cōderet in unū nouū hominē, paceq; facta cōglutinaret duos, in unum corpus Deo per crucem, extincta in semetipso inimicitia.

Et adueniens Euangelizauit pacem uobis qui eratis longe, ut & ijs qui prope fuerunt. Per ipsum enim utrique aditum habemus ad patrem, afflati eodem spiritu.

Proinde iam non estis hospites & aduene, sed conciuēs sanctis, atque domestici Dei, in edificati fundamento, quo & Apostoli atque Prophetæ inædificati sunt, existente summo angulari lapide Iesu Christo, per quem omne ædificiū coagmentatū, exurgit in templū sanctum Domino, per quem & uos coædificamini in domicilium Dei, agente in uobis spiritu.

C A P V T I I I.

1. Huius gratia ego Paulus uinctus sum Christi Iesu, pro uobis gentibus. Audistis siquidem dispensationem beneuolentiæ Dei, quæ mihi commissa est erga uos. Per reuelationem enim notum mihi fecit arcanum, quemadmodum paucis ante scripsi, ex quib. cognoscere potestis legentes, quid de arcano Christi intelligam.

2. Quod utiq; alijs sæculis, non fuit hominibus resectum, uti nunc sanctis Apostolis eius & Prophetis per spiritum resectum est, nempe quod gentes sint cohæredes, & eiusdem corporis, atque participes promissionis eius, in Christo exhibitæ per Euangelion, cuius factus sum minister, iuxta donum beneuolentiæ Dei, datū mihi ex efficaci uirtute eius.

3. Mihi inquam minori quolibet minimo omnium sanctorum, hæc beneuolentia contigit, ut inter gentes Euangelizarem, in peruestigabilem opulentiam Christi. Et illato lumine mōstrarem omnibus, quæ sit communitio arcani à sæculis penes Deum, qui omnia per Iesum Christum creauit, absconditi.

4. Ut nota modo fieret per Ecclesiam, principatibus & potestatibus cælestibus, multifaria sapientia Dei, secundum propositum æternum,

æternum, quam exhibuit, in Christo Iesu Domino nostro.

Per quem confidenter agimus, & aditum habemus ex fiducia, quam suppeditat, qua erga ipsum sumus fides. Quare precor, ne frangant uos afflictiones meæ, quas pro uobis sustineo, quandoquidē hæc uestra gloria est.

Huius causa flecto genua mea ad patrem Domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis cognatio in cælis & in terra constat, ut det uobis secundum opulentam gloriam suam, uirtute corroborari per spiritum, ut bene habeat homo interior, et habitet Christus per fidē in cordibus uestris, sitq; in uobis confirmata, probeq; fundata dilectio.

Ut ualeatis cū sanctis omnibus cōprehēdere, quæ sit latitudo, & longitudo, profunditas & celsitudo, noscereq; præminentē cognitioni dilectionē Christi. Ut bonitate Dei ad summum repleamini:

Potenti uero facere cumulate, secundū uirtutem in nobis efficacem, ultra omnia quæ uel petimus, uel cognoscimus, illi sit gloria in Ecclesia per Christum Iesum, in omnes ætates sæculi sæculorum amen.

CAPVT IIII.

Adhortor igitur uos ego uinctus Domino, ut digne ambuletis uocatione, qua uocati estis, cū omni submissione & mansuetudine, cū longanimitate, tolerātes uos inuicem per dilectionem, studentes seruare unitatem spiritus, uincolo pacis.

2. Vnum corpus estis, uno spiritu uiuitis, quē admodū una spes est uocationis uestræ, qua uocati estis. Vnus dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus & pater omnium, qui omnibus præsidet, per omnia uirtutem suam exerit, in omnibus uobis agit.

3. Vnicuique uero uestrū contigit beneuolentia, secundū modum, quo illam Christus impartit. Quare ille dicit: Cum ascendisset in altum, dedit dona hominibus. Hoc uero, ascendit, quid indicat, nisi quod descendit prius, in hæc inferiora, in terrā: Qui descendit, ipse est, qui & ascendit super omnes cælos, ut perficeret omnia.

4. Et hic dedit hos quidē Apostolos, alios uero Prophetas, alios uero Euāgelistas, alios autem Pastores & Doctores, ad hoc ut sancti instruantur, & opus ministerij procedat, ædificiumque corporis Christi incrementū accipiat, donec uniuersi occurrerimus inuicē eadē fide & cognitione filij Dei præditi, similes uiro iam

ro iam aucti roboris , affecuti modum
 integræ ætatis C H R I S T I,
 ut non simus iam amplius pueri, quos uertat,
 & circum ferat , quilibet doctrinæ uentus, ex
 impostura hominum, & uersutia, quibus er
 rorem obrudunt.

Sincera agamus dilectione , & augetur
 mus, relaturi per omnia eum, qui caput est
 Christum. Ex quo omne corpus coagmenta
 tum, & compactum, per omnem commissu
 ram, qua fit subministratio, secundum effica
 ciam proportionis cuiusq; partis, incremen
 tum accipit, ad instaurationem sui ipsius per
 dilectionem.

Hoc ergo dico, & obtestor per dominum,
 ne post hac conuersemini, ut reliquæ gentes
 conuersantur, iuxta uanitatem mentis ear
 um, obtenebrati sensu, ab alienatiq; à uita
 Dei, propter ignorantiam quæ in eis est, & cæ
 citatem cordis eorum. Qui postquam ad in
 dolentiam peruenerunt, tradiderunt semet
 ipsos lasciuiæ, ut quamlibet immunditiam
 patrarent, simul addicti auaritiæ.

Vos autem non sic didicistis Christum. Si
 quidem audiuistis eum, & docti estis, quem
 admodum ueritas Iesu habet, quod oportet
 at uos deponere iuxta priorem conuersatio

B s nem

nem ueterem hominem, qui corrumpitur iuxta defyderia erroris, renouari autem per spiritum mente uestra, & induere nouum hominem, qui conditus sit secundum D E V M, ut iusticia & solida sanctitate polleat.

8. Proinde ablegantes mendacium, loqui mini ueritatem, quisque proximo suo, eo quod inuicem membra sumus.

9. Irascimini ut nō peccetis, Sol, durante ira uestra, non occidat, neque detis locum Diabolo.

10. Qui furabatur, iam nō furetur, magis uero laboret manibus, utili honestæq; arti incumbēs, ut possit impartire ei, qui opus habuerit.

11. Nullus sermo spurcus ex ore uestro prodeat, sed si quis frugi sit, & idoneus quo utiliter alij instaurentur, ut frugem audientibus adferat, & ne contristetis spiritum sanctum dei, quo, ut redemptionem olim consequamini obsignati estis.

12. Omnis amarulentia, & commotio, & ira, & tumultuans uociferatio, & maledicentia reijciatur à uobis, cum omni malitia.

13. Sitis autem inuicem benigni, propenso affectu, gratificantes inuicem uobis, quem admodum & D E V S uobis gratificatus est,

est, per CHRISTVM.

CAPVT V.

Estote igitur imitatores DEI, ut dilecti filij, et conuersamini secundum dilectionem, quemadmodum & CHRISTVS dilexit nos, tradiditque semetipsum pro nobis hostiam & sacrificium Deo, cuius ille nidore plurimum quoque fuit oblectatus.

Scortatio uero & omnis immunditia, aut auaritia, nihil loci apud uos habeat, sicut decet sanctos, sed neque turpitudine, & stultiloquium, aut facetiæ, quæ omnia non decent, sed magis gratiarum actio.

Hoc siquidem agnoscitis quod omnis scortator, aut immundus, aut auarus, qui est idolorum cultor, non habet hæreditatem in regno Christi & Dei. Nemo uobis imponat inanibus sermonibus, propter hæc enim quæ dixi, uenit ultio Dei in incredulos.

Ne igitur participetis cum illis. Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux, postquam Domino consecrati estis, ut filij luce præditi igitur conuersamini.

Fructus enim spiritus, situs est in omni boni=

bonitate, & iustitia & ueritate, cum exploratis quid Domino beneplaceat.

6. Et ne communicetis in frugiferis tenebrarum operibus, magis uero illa arguite. Quæ namque in abscondito ab illis fiunt, foedum est dicere. Omnia uero quæ arguuntur, ceu à lumine manifestantur. Quicquid enim manifestatur, iam luminis aliquid habet. Quapropter ait: Exergiscere qui dormis, & surge à mortuis, & illuminabite te Christus.

7. Videte igitur quomodo circumspecte conuersimini, non ut insipientes, sed ut sapientes, redimentes occasionem, quod dies mali sint. Proinde ne sitis imprudentes, sed intelligentes quæ sit uoluntas Domini.

8. Et ne inebriemini uino, quod uitã reddit intemperantiorem, sed implemini spiritu, loquentes uobis inuicem, Psalmis & hymnis, atq; spiritualibus cantilenis, canentes & psallentes, in corde uestro Domino, gratias agentes pro omnibus, per Dominum nostrum Iesum Christum, Deo & patri.

9. Subditi uicissim alius alij estote in timore Dei. Vxores proprijs uiris subiectę sint, ut domino, quod uir caput sit mulieris, sicut Christus caput est Ecclesię, & idem saluator sui corporis

corporis . Vt ergo Ecclesia subdita Christo est, ita uxores proprijs uiris in omnibus.

Viri diligite uxores uestras , quemadmodum Christus dilexit Ecclesiam , & tradidit semetipsum pro ea , ut illam sanctificaret , purgatam lauacro aquæ per uerbum , ut exhibeat sibi ipsi gloriosam Ecclesiam , non habentem maculam aut rugam , aut quid huiusmodi sed ut sancta sit , & inculpata . Sic debent diligere uiri uxores suas , ut sua ipsorum corpora . Diligens uxorem suam , se ipsum diligit . Nemo enim unquam carnem suam odio habuit , sed nutrit & fouet eam , sicut Dominus Ecclesiam .

Quoniam membra sumus corporis eius , ex carne eius & ossibus eius , pro quo relinquet homo patrem & matrem & adhærebit uxori suæ , eruntq; duo , ut uiuant unum hominem . Hoc arcanum magnum est , ego autem dico quoad CHRISTVM , & Ecclesiam . Veruntamen & uos singillatim , suam quisq; uxorem diligit perinde atque seipsum , & uxor uolo ut reuereatur maritum .

C A P V T V I .

Filij morigeri estote parentibus uestris , ut dignum

dignum Domino est. Hoc enim iustum est. Honora patrem tuum, & matrem, quod primum quidem præceptum est, habens promissionem, hanc nimirum, ut bene tibi sit, sisque longævus in terra.

2. Patres, ne prouocetis ad iram, filios uestrorum, sed educate eos, institutione & correptione Domini.

3. Serui auscultate dominis carnalibus, cum timore & tremore, in simplicitate cordis uestri, tanquam C H R I S T O, non ad oculum seruientes, uelut qui placere hominibus student, sed ut serui G H R I S T I, perficientes uoluntatem D E I ex animo & beneuole, seruientes uidelicet D O M I N O & non hominibus, scientes quod unusquisque, quod fecerit boni, id referet à Domino repositum, siue seruus sit, siue liber.

4. Et domini eadem facite erga illos, remittentes minas, scientes, quod & uester dominus est in cælis, et personarum respectus apud eum nullus.

5. Quod reliquum est, fratres mei, corroboremur, per Dominum, & robur fortitudinis eius, induimini totam armaturam D E I, ut possitis stare aduersus insidias Diaboli. Etenim non est nobis lucta aduersus sanguinem & carnem, sed aduersus principatus, & potestates,

tes, aduersus Dominos mundi, tenebrarum
sæculi huius, aduersus spirituales uersutias, que
sunt in cælestibus.

Quapropter assumite totam armaturam
Dei, ut possitis resistere in die malo, & omni-
bus peractis stare. Stare igitur circumcinctis
lumbis uestris, ueritate, & induiti thoracem
iustitiæ, & calceati pedes, promptitudine an-
nunciandi Euangelij pacis. Super omnia as-
sumentes scutum fidei, quo possitis cuncta
iacula mali illius ignita extinguere, & galeam
salutis accipite, & gladium spiritus, quod est
uerbum Dei.

Omni oratione & deprecatione, orantes
in omni tempore, & spiritu, in id ipsum uigi-
lantes, cum omni instantia & deprecatione
pro sanctis omnibus, & pro me, ut detur mi-
hi sermo, dum os meum aperiendum est, cū
omni fiducia, ad notum faciendum arcanū
Euangelij, cuius legatione fungor, confri-
ctus catena, ut confidenter illud annunciem,
sicut oportet me loqui.

Vt uero sciatis & uos, quomodo res meæ
habeant, quid agam, omnia uobis nota fa-
ciet Tychicus dilectus frater, & fidus in ne-
gorio D O M I N I minister, quem
in hoc ad uos misi, ut cognosceretis de
rebus

D. PAVLI AD EPHESIOS

rebus nostris, & consolaretur, corda uestra.

9. Pax sit fratribus, & dilectio cum fide à Deo
patre & Domino nostro Iesu Christo. Bene-
uolentia Dei, cum omnibus diligen-
tibus Dominum nostrum Iesum
Christum cum integritate.

Amen.

Missâ fuit Roma per Tychicum.

Finis Epistolæ D. Pauli ad Ephesios.

Paulus.

Deratione nominis multis differere non est consiliunt,
 tum quod certi hic nihil queat referri, tum quod quicquid
 afferatur, haud magnum ad pietatem momentum attu-
 lerit. In Actis 13. scribit Lucas: Saulus uero qui et Paulus De nomi-
 plenus spiritu sancto &c. Vnde conijcio binominem fu- ne Pauli.
 isse, Iudæis tamen ferè Saulum appellatum, nomine scilicet
 illis famihari, Gentibus autem Paulum, quod nomen
 ob imperium Romanorum apud illas frequens esse coep-
 rat. Quod igitur sibi nato ciui Romano forsan inditum
 fuerat, scribens gentibus, libenter epistolis suis præfixit,
 ut ethnicis hæctenus ethnicus fieret & ad Christū eos pel-
 liceret. Quo exēplo docemur, ut medijs reb. in gratiā ho-
 miniū, si quid inde commodi ad illos queat redire, libenter
 utamur, quandoquidē uere Christiani sit, studere ut pla-
 ceat ad bonum omnibus Rom. 14. Proinde quouis alio quā
 quo Paulus actus fuit, spiritu aguntur, qui superstitiose
 adeo non religiose à bonis Dei creaturis plerisq; eo quod
 illis mali abutantur, abhorrent, non sustinentes uel ali-
 quantisper hominibus, è quibus forte Christo aliquos usu
 illarum lucrifacerent, gratificari. שְׂאוּל, id est, Schaul
 indubie, cum circumcideretur fuerat Apostolus hic ap-
 pellatus, hæctenus tamen ethnicis ethnicus fieri uoluit, ut
 Romanum: nomen Ebræo in omnibus epistolis suis præ-
 ferret. Cum hodie uitio, & quidem non leuiculo, uertant
 eum Anabaptistis, & doctores, suo iudicio, egregij
 C quidam

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS.

quidā, quod cognomina sua aliqui fratrum, dū latine scribunt, uel in latinā linguam aut græcā uertūt, uel ad modū harū inflectunt. Adeo non minus rara quā eximia res est, recto de rebus istis externis iudicio esse præditum.

Ex uoluntate Dei legatus
Iesu Christi.

Quibus
Epithetis
Paulus u-
tatur.

Epithetis semper Paulus ad institutum suum facientibus uti solet, describere Ephesijs sinceriore rationem Christianismi hac Epistola uoluit, & salutem per Dominum nostrum Iesum Christum partam pectoribus eorum penitus inserere, se igitur legatum Iesu Christi laudat, uolens significare se non aliud quā salutis illorum negotium, ex mandato Seruatoris & uoluntate patris apud eos hac Epistola acturum. Atq; ita uel breui hoc titulo Ephesiorum animos beneuolos & attentos sibi reddidit. Quis enim non ex animo uelit & studiosè quidem audire legatum Iesu Christi, id est, Seruatoris et uncti regis, qui suos spiritu sancto donatos, iustos & beatos reddit, eoq; non nisi salutaria mandat? Ad idem facit, quod se ex decreto patris Dei hac salutis legatione fungi testatur.

Docemur uero hic primum, ut his præcipue nominibus nos fratribus commendemus, quæ proxime fecerint ad promouendam apud illos, ut gloriam Dei, ita & ipsorum salutem, hoc est, quibus illis simus usui, non quibus admirationi, multo minus quibus terrori. Deinde, ut dignationem erga nos Dei ingenue præ nobis seramus. In-
compa=

comparabilis siquidem dignitas erat esse legatum IESV Christi, idq; ex uoluntate Dei, eam tamen Paulus quamlibet modestus, nequaquam dissimulauit, sed in gloriam dei & fratrum salutem, ingenue professus est. Certa sunt dona Dei, eoq; ut uere adesse sentiuntur, ita debent indissimulanter, sed in gloriam donatoris ac fratrum salutem, proferri atque suo modo ostentari. Postremo monemur, neminem posse legatum Christi esse gloriae q; eius preconem, nisi ex uoluntate missionis q; Dei. Quomodo enim praedicabunt nisi mittantur? scribit Apostolus Romanis: Legatum namq; Christi is agit, qui annunciat ipsum unicum esse saluatorem, idq; agit quocumq; a spiritu dei extrusus fuerit, ut qua plurimos huic caelesti regi adducat. Huiusmodi autem quid uel cogitare posset ex sese mortalis? Cor. Paul. scribit, ubi de hac sua legatione loquitur, nos haudquaquam idoneos esse, qui ex nobis ipsis cogitemus quicquam, tanquam ex nobis ipsis &c. Nemo ergo legatum Iesu Christi aget, hoc est, Euangelion sinceriter annuntiabit, nisi ad hoc opus, ex uoluntate Dei extrusus.

Tantum abest ab eo, ut tanquam non missus, non sit audiendus, qui Christi doctrinam pure quidem tradiderit, non autem simul uita expresserit. Vt cumque uita habet, quicumque recte **Quis** Christum praedicat, is id ex sese cogitare non potuit, eoq; a **Christi** deo ad hoc missus est, ac uel ei, quae praedicat contempserit, **Apostolus** multum enim interest, inter ultro currentes, qui sua aut aliorum signumta praedicant, & qui ipsissimam Christi ueritatem, quam nemo docebit nisi impulsus missusq; diuinitus.

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS.

Impelli autem mittiq; ad prædicandum hanc, possunt etiã qui non per omnia illi uita respondent, neque pure gloriam Dei, et nihil sui quærunt. Christũ enim, licet ex mala occasione prædicabant, & humana commenta nequa-

Qui cur-
rentes & rio
qui misi- Apostolus gaudebat, nequaquam gauisurus si huma-
na commenta prædicassent, quia alienorum uocem oues audire nequaquam sustinent, tam abest ut ad illam gaude-
rent. Hypocritæ quoque illi, quibus Dominus Matth. 7. testimonium perhibet, quod in nomine suo prophetarunt, utiq; id ex spiritu eius atq; uoluntate patris fecerunt. Hu-
manum nanque ingenium nihil tale uel cõminisci potest. Missi igitur diuinitus & hi fuerunt, & Christum ipsum contempsit, quicũq; illorũ contempsit prophetiam. Vere igitur & si plane impij ad prædicandum missi fuerant; au-
dicendiq; timentibus Deum erant, utcunque uita illorum cum doctrina pugnaret.

Orandus igitur deus ut in messẽ suam extrudat, qui non tam uerbis quam uita doceant, & danda opera est, ut tales ad docendi munus deligantur. At nequaquam con-
temnenda interim est, & eorum prædicatio, qui uita sunt insinceriore, de Christo tamen uera testantur. Missio ita

Quid mis-
sio. que ad prædicandũ Christũ, nihil sane aliud fuerit, quam uoluntas prædicandi, quam nobis ille salutem parauit, coniunctam habens huius facultatem, quam utramque solus Deus suppeditat, de qua in Matthæum dixi plura.

Sanctis qui sunt Ephesi.

Sanctum

Sanctum scriptura uocat, quod est Deo consecratum, eoq; augustius iam & diuinæ quodammodo reuerentiæ particeps. Sic populus Israel, præcipue sacerdotes, templum et instrumentum eius, sanctitatis nomine passim in scripturis celebrantur. Iam qui Christo uera fide nomen dederunt, filij dei sunt, ac ita gloriæ dei consecrati atq; dediti, ut ad eam sint penitus demum reformandi, futuri conformes imagini filij Dei, plane iusti & beati. Vel soli igitur hi sunt, qui sanctitatis nomine uere insigniuntur, quippe cum nihil possit uel cogitari augustius & diuinius, quàm esse filium Dei & coheredem Christi, cuius potestas fit omnibus qui in nomine Christi credunt Ioan. 1. Vnde hic mox Paul. subiicit καὶ πιστοὶ ἐν Χριστῷ, quod reddidi, nempe fidem habentibus &c. Nam omnino hæc interpretatio est eius, quod præmisit Sanctis, eo quod sancti, id est, Deo dediti, eoq; uere augusti & diuini, non sint nisi qui per fidem in sortem filiorum Dei adsciti sunt.

Hoc autē πιστοὶ ἐν Χριστῷ, uerti, fidem habentibus Christo. Nam quod scriptura suo idiotismo dicit credere in aliquo uel aliquem, nos dicimus credere alicui, fidemq; habere. In 2. nāq; Mosch. cap. 14. legimus, & uidit Israel manum Domini magnā, quā contra Aegyptios exercuit, & timuit populus dominū, & crediderunt in dominum, & in Moscheh seruum eius, quid hoc crediderunt & in Moscheh seruū eius fuit aliud, quā uerbis Moscheh habuerunt fidem? Item in eodem libro cap. 19. dixit dominus ad Moscheh: Ecce ego uenio ad te in caligine nubis, quo

audiat populus uerba mea ad te, & etiam in te credant perpetuò. Hoc sanè, & etiam credant in te, perinde fuit, atq; si dixisset, ut tibi credant & uerbis tuis, agnoscentes te ex mandato meo loqui, fidem habeant. Sic ergo & credere in Christo, perinde est atque credere Christo, uerbisq; eius fidem habere.

Fiducia ex
fide.

Hoc uero ex se mox gignit fiduciam in eum, efficitq; ut ipsum suspiciamus & adoremus seruatorem. Nam de se prædicat, qui in se crediderit, eum æternam uitam habere, suscitandumq; à se in die nouissimo. Hæc qui uera agnoscit, quod nemo nisi à spiritu sancto persuasus poterit, quomodo non illico omnem fiduciam suam in illo collocet, atque felicitatis suæ autorem illum colat? Paulo itaque fides proprie persuasio est, qua mens de uerbis D O M I N I nihil addubitatur, persuasa scilicet à spiritu sancto. Hinc liquet, Vallam illū inimitabilem uirum, non linguarū tantum, sed & scripturarum D E I proprietatem in hoc recte considerasse, qui, quam græci τῆν πίστιν uocant, latinis censuit, persuasionem probe dici.

Fides
Abrahe.

Certe nihil aliud fuit laudata illa Abrahæ fides, ob quã & iustus Deo habitus, & credentis populi pater fuit constitutus. Deus siquidē illi promiscrat filium, & posteritatē innumeram, hoc credidit & inde iustus habitus est. Scriptura suo idio:ismo habet: Et credidit in Domino, Hebraice וַיִּחְדָּו אַבְרָהָם בַּיהוָה, quod, quid fuit aliud, quàm promittenti sobolem Deo, habuit fidem, persuasus utique à spiritu deo. Non aliter se habet & fides, qua iustos uiuere

Haba-

Habakuk cecinit. Nam promissionem de liberatione populi illic Vates præmisit, testatus perturbato & adflicto animo fore, qui ei fidem habere non sustinerent. Contra autem iustum, fide sua uicturum, id est, bene habiturum. Persuasi enim à spiritu sancto electi, liberationem à malis omnibus per Christum certo futuram, ut hinc bene de uoluntate Dei fidunt, ita & spe uiuunt, omnia boni consules, utcunque ex præsentis calamitate uideantur morti addicti.

Iustus ex fide uiuit.

Proinde quam Apostolus τὴν πίσιν, et uulgo fidem latine dicunt, si germanam uocis huius, ut ea Paulus usus est, significantiam recipimus, per suasionem Euangelij per spiritum sanctum electis & uocatis factam, per eam intelligemus. Ea nonnunquam quidem pro fiducia in bonitatem DE I accipitur, sed per Metalepsim. Ex persuasionem enim de promissis Domini, fiducia in bonitatem eius gignitur.

Quid si des.

Quod si noui illi hostes fidei, uirtutis, quæ omnis pietatis & salutis unicum fundamentum est, quidam Anabaptistarum cognouissent, non ita contra nos fremerent, quod fidei in iustificatione primas tribuimus, & agnoscerent friuolum esse, quod contra nos afferunt. Neminem ei posse fidere, quem non antea amauerit. Eoque amor DE I non fidei, primas tribuendas. Etenim ut nemo fiduciam suam in illo fixam habebit, quem non dilexerit, ita neminem quisquam diliget de cuius uirtute

Cauillum Anabaptistarum.

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS,

Et bonitate, non fuerit antea persuasus. Quis namque amet eum, quem bonus an malus sit, ignorat? Unde autem deum bonum et nobis bonum, ut amare eum, confidereque in eum possimus, cognoscemus? Certe quæ D E I sunt, et de deo scriptura prædicat, homo secundum animam uiuens, non percipit.

Vnde fides
et amor
Dei.

Ergo ad flatu spiritus sancti hic opus est, qui Euangelion cordibus electorum persuadeat, hoc demum pacto uocantur, et à patre ad filium pertrahuntur, quotquot ad uitam præordinati sunt. Atque hic auditus ille est, unde fides prouenit Rom. 10. Ad quem et si ministret Euangelij externus præco, attamen quia plantans et rigans nihil sunt, inefficax erit omnis prædicatio, donec cordi Euangelion prædicauerit et persuaserit spiritus sanctus. Apud quem uero ea persuasio obtinuerit, is etiam si ex parte quàm bonus sit Deus cognoscat, fieri tamen non potest, quin illum et amet et reueretur, ac optima quæque de ipso sibi polliceatur, fidem scilicet habens Euangelio, quod sic illum prædicat, quæ et certo consequetur, cum spes in deum non pudefaciat. Itaque post electionem sanctorum, proximum est, ut D E V S suorum se cordibus per uerbum, quod tamen suo spiritu illis persuadeat, insinuet, ex hac mox persuasione certaque fide, quam uerbis eius iam habent, consequitur fiducia eius et amor, propensaque ad gratificandum ipsi in omnibus uoluntas.

Tria ergo hæc fides, spes, charitas sunt, quibus præsens

sens sanctorum uita constat, & peragitur . Fide Deum patrem sibi in omnibus prospecturum agnoscunt, spe expectant æquanimiter, dum animo & corpore, ad imaginem Christi reformatur. Dilectione demum, quam fide diuinitatis portionem perceperunt, & spe consummandam præstolantur, ad proximos transfundunt. Quare fide & spe hanc maiorem Paulus pronunciat, quando quidem latius patet, et benefacere alijs, quod studet dilectio, beatius est, quam beneficia recipere, quod fit fide & spe. Nulla quidem harum uirtutum sine alijs esse potest, consummatio tamen hominis Dei, dilectionis est, qua ille iam alijs se Dei filium, quod per fidem esse cœpit, & spe perseuerat, re ipsa exhibet, nimirum beneficium in omnibus.

Maiores his dilectio.

Hæc de fidei natura & cōditione, cuius multa per Epistolam hanc, ut omnes Paulinas, mentio fit, hic initio Epistolæ differere libuit, quo sincerius, quæ de ea Paul. in sequentibus prædicat, percipiantur. Neq; enim tantum ijs, qui è uulgo sunt Christianorum, quod ignorarunt, quid proprie per fidei uocabulum scriptura intelligeret, causam, ut pleraq; scripturæ loca à germano sensu detorqueant, præbuit. Vt ergo ad Pauli uerba reuertamur. Sanctos Ephesinæ Ecclesiæ, πιστοὶ ἐν Χριστῷ, id est, fideles in Christo uocauit, qui Christo crediderant, Euangelioq; fidem habuerant. Vnde nimirum filij Dei, sancti, et fiducia in D E V M atq; dilectione erga proximos præditi, euaserant.

C 9 Beneuo

Beneuolentiam uobis & pacem Dei
patris & Domini nostri
Iesu Christi.

Gratia.

His uerbis fauorem Dei & Christi Ephesijs precatus est, quem gratiæ, pro qua beneuolentiam posui, maioris lucis gratia, & pacis nominibus expressit. Ad Timothæum & Titum adiecit, & misericordiam, utiq; ut uim diuini fauoris magis explicaret. Sane ubi in scripturis legimus inuenisse aliquos gratiam in oculis Dei, uel hominis alicuius, nihil aliud significatur quã Deũ, uel eum hominem illis fauere, atq; esse beneuolum. Moscheh Deus testatus fuerat inuenisse eum gratiam in oculis suis, huius fiducia ille orabat. In quo tandem cognoscetur, quod inuenim gratiam in oculis tuis, ego & populus tuus? Nunquid si ambules nobiscum, et admirabiles facti fuerimus, ego & populus tuus præ omnibus populis, incolentibus hunc orbem? 2. Moscheh. 33. Quæ oratio huiusmodi fuit. Quo Deus palam fiet, quod nos diligis, beneuolentiaq; et fauore tuo me & populum tuum prosequeris, nisi deducens nos, & admirandos præ alijs populis reddens id declares? Sic quod Iacobũ legimus fratri suo Esau munera misisse, ut inueniret gratiã in oculis eius 1. Moscheh 32. si idiotismum ebræum nostris uerbis explicare uoluermus, dicemus illum dona fratri misisse, ut emeretur fa-

uorem

no rem eius, sibiq; redderet beneuolum. Quod igitur scriptura ἰ dicitur, & graeci scripturae interpretes, quos & Paulum secutum satis liquet, $\chi\acute{o}\sigma\iota\upsilon$, Latini uero gratiam uulgo uerterunt, proprie nobis beneuolentiam, charitatem, fauoremq; significat. Vnde & beneuolentiam pro eo quod Paulus $\chi\acute{o}\sigma\iota\upsilon$ dixit, per Epistolam hanc, quo planius esset quid hac uoce $\chi\acute{o}\sigma\iota\tau\omicron\varsigma$ Apostolus sibi uelut, posui. Gratia enim latinis eorum esse dicitur, quibus fauetur, nō qui fauēt, ita gratia ualere aut efficere aliquid dicuntur, qui freti aliorū fauoribus, quid possunt aut efficiunt.

Pacis uero nomine Apostolus prosperitatem & rerum successum significasse uidetur. Omnino enim scriptura pacis nomine secundas res intelligit. Sic quod Ioseph fratres suos rogabat, primo Moscheh 43. nunquid pax est patri uestro? quid aliud erat quam si dixisset, nunquid bene habet pater uester, & rerum successu fruatur? Idem Dauid pueros suos precari iussit Nabal, cum iuberet illi dicere. Tibi pax & pax domui tuae, & pax omnibus quae habes. Perinde enī hoc erat atq; si dixissent. Precamur, ut recte habeas, tu, domus tua, & quae possides. Proinde Paulus Ephesijs, ut & alijs dum gratiam & pacem precatus est, optauit, ut beneuolentia Dei & fauore, ac inde uera prosperitate rerumq; beato successu fruereutur. Ac si dixisset: Dignetur nos Deus pater et Dominus noster I E S U S Christus, sua dilectione & fauore

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

et fauore, et donet, ut secunda uobis sint, et recte habeant omnia.

Dominus
Iesus.

Dominum autem nostrum IESUM Christum cum patre Deo coniunxit, quod per eum omnis in nos Dei et beneuolentia et beneficentia deriuetur. Ut enim meruit hanc nobis sua morte, ita posuit cum pater suis caput et principem, qui suo spiritu eius quoque participes, illos reddat. Condita sunt per eum omnia. iohan. 1. ita instaurare quoque cuncta per ipsum pater uoluit, de quo infra hoc capite sectiuincula quinta.

Pater.

Deum autem patrem appellat, quia electis, quorum ut sibi spiritu suo renatorum, pater existit, scribit. Christum ferè Dominum nostrum uocat, quia illum in presentiregnare pater uoluit, donec hostes uniuersi pedibus eius subijciantur. 1. Corin. 15. Habent autem hæ uoces uim simul suadendi fidem eorum quæ precantur, si enim Deus pater, et IESVS Christus, qui iuxta nomen suum scriptuator et beator est suorum, Dominus noster existit, cuncti sumus, ut beneuolentiae eorum, ita et solidæ felicitatis, quæ pax illa Dei et Christi est, nos compotes et iam per fidem esse, et olim plenissime per reuelatam fruitio- nem fore. Illud per se satis patere puto. Idem esse beneuolentiam et pacem Dei, atque beneuolentiam et pacem à Deo.

Docemur autem hic fauorem Dei rebus omnibus anteferre, quod ab ipso solo ueniat pax, id est, rerum omnium felicitas uera, cum fauor hominum. à uero et bono sæ-
pissime

piissime detorqueat, et miseros plerumq; , fœlices nunquã reddat. Amor siquidem amore cmitur, & beneuolis atq; Hominũ
fauor. fauentibus aduersari difficile est. Vnde fit, dum homines fauent, ut uoluntati & cupiditatibus suis, quæ nunquam non ad malum propendent, nos obnoxios reddant, gratiaq; iam sua plus quàm Deus ipse apud nos ualeant, efficiantq; , ut non raro, quo illis gratificemur, & dicenda taccamus, & tacenda dicamus, omittendaq; multa faciamus, & facienda omittamus. Hinc est illud quod Paul. Galatis scripsit. Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem. Requirit siquidem Christus, ut omnis gloria transcribatur Deo, homines autem, qui tantum homines sunt, suam ipsorum gloriam ubiq; quærunt. Quocirca qui Christo sese addixerit seruum, hominum fauore illi eo excidet, quod ille suis prædixit, nempe fore eos odio omnibus hominibus. Matth. 10.

Sic se habet & ab hominibus profecta fœlicitas, ferè à studio Dei excludit, & ad indigna detorquet, eoq; reatius miseria quàm fœlicitas dicitur. At à patre & Christo profecta pax, hoc est, optima rerum omnium conditio, ueraq; prosperitas in eo sita est, ut renouatori spiritus sancti cuncta in nobis obsecudent, & homo ille inter nus, qui quotidie ad archetypum Christi restauratur, habeat quam commodissime. Hoc iam germanũ consummata beatitudinis specimen est, & beatissimum initium, certaq; , ut in hoc sæculo haberi potest felicitas.

Gratia

Gratia sit & laus Deo.

A gratiarum actione, & commemoratione sua pro Ephesijs precationis, & utraq; satis prolixa, ut quibus totum primum caput Epistolae huius impleuerit, exorditur, quibus simul totam redemptionis nostrae rationem et historiam explicat, omnia docens, diuinae bonitati & electioni tribuenda. Ac ita beneuolentiam & attentionem Ephesiorum, sibi cum enarratiuro mysteria regni Christi, tum monituro illos officij, ut dignam Christiano nomine uitam uiuerent, non tam dextre quā potenter parauit.

Benedi-
ctus Deus.

Pro eo autem quod Paul. habet *εὐλόγητος ὁ θεὸς* referens illud, in scriptura frequens *יהוה יהוה*, posui: Gratia sit & laus Deo, id enim mihi hoc: Benedictus Deus, significare uidetur. Dei siquidem benedicere erga nos, est nobis benefacere. At dum illi nos benedicimus, eū laudamus et pro acceptis beneficijs agimus gratias. Eras mus non in scite reddere solet hoc *εὐλόγητος ὁ θεὸς* laudandus Deus, quasi dixisset Paul. Vere nobis laudandus & celebrandus Deus est, qui &c.

Semper
agendae
Deo gra-
tia.

Monemur autem hic, ut in gratiarum actionem erga Deum erumpamus, quoties de beneficijs eius sermo incidit, aut quoties peculiaris beneficiorum ipsius obtigerit sensus. Sic Christus quoties panem in manus accipiebat, gratias solebat agere patri, quod ipsum alicubi Euangelistae benedicere uocarunt. Commemoratione siquidem beneficiorum Dei, amor & fides in Deum, tantum benefactorem, accenditur, quibus hic uita beata & consistit

sistit & promouetur. Quare sancti omnes plurimi semper in gratiarum actionibus fucere, apud nos, quod infrequentes habentur, stupentis ad Dei bonitatem animi, argumentum est. Paulus in omnibus suis Epistolis, præter eas quæ ad Galathas & Titum scriptæ sunt, à gratiarum actione exordium fecit. In altera ad Corinthios, eisdem etiam, quibus hic uerbis, quibus & Petrus suam auspiciatus est, priorem illam, quæ germana Petrina habetur. Quod autem ad Galathas ab illorū obiurgatione, & non pro more suo à gratiarum actione exorditus est, in aperto causa esse uidetur. Eo enim relapsi erant, ut obiurgandi magis quam pro eis gratiæ agenda essent. In ea uero ad Titum studuisse uidetur non pauca præcepta quæ breuissime complecti, qua forte causa noluit in gratiarum actione & commemoratione beneficiorum Dei immorari, præsertim apud eum, apud quem indubie iugis & uua bonitatis diuinæ memoria uigebat.

Patrem Domini nostri IESV Christi, hic Deū uocat, quod nimirum Dominus primogenitus sit, & unice dilectus filius, cuius omnia patri probantur, splendor gloriæ & expressa imago substantiæ eius. Heb. 1. p quem deniq; cōtingit & nobis, ut in filios pater adoptet, in quibus scilicet ipsius et merito & spiritu, imaginē suam restituit.

Pater Do
mini Iesu.

Qui omni nos genere spiri
tuali beneficentiæ.

Aduer=

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

Benedixit nos.
In celestibus.
 A uerbum græca habent. Qui benedixit nos in omni spiritali benedictione, in cælestibus Christo . Iam satis constat Dei benedicere esse benefacere, & benedictionē eius beneficentiam . Sic benedixit primis nostris parentibus indita uirtute gignendæ prolis, collatâq; uirtute animantibus alijs dominâdi . Moscheh s. . Quod ergo Paulus scripsit . Qui benedixit nos omni benedictione & c. quo facilius Apostoli sensus perciperetur, reddidi . Qui omni nos genere spiritalis beneficentiæ , bonis nimirum cælestibus, affectit . Nam hoc, In cælestibus, adiectum pu= to, ad explicandum, quid benedictionem spiritalē uocasset . Eadem nanq; bona sunt cælestia, quæ & spiritalia, nimirum, quibus ditatos & Corinthios Apostolus scribens illis, gloriatur . Sermo scilicet Dei, iustaq; cognitio mysteriorum Dei, aliaq; spiritus dona, quibus testimonium IESV Christi confirmatur . Dicuntur autem idco cælestia, quod nihil eorum terrenus Adam uel percipit . Dicuntur & spiritalia, quia operatur ea in nobis spiritus Dei, cum nihil tale possit caro & sanguis .

illud Christo, per Christum uerti, quia hic spiritus Christi donum est, de quo infra 4. secti. 3. Si quis tamen uelit hoc intelligere, quasi Apostolus significarit, nos spiritalibus illis bonis Christo ornari, ad cuius gloriam sancti omnia referunt, cum eo non pugnaero, quanquam prior sensus uideatur germanior . Monemur uero hic ut cognitionem Dei, fontem omnium bonorum spiritalium cunctis rebus anteferamus . Si nanq; quicquam aliud præ
 stabilis,

Stabilius, hominibus sanctis cōtingere posset, ut eius Paulus & sui non fuissent expertes, ita pro eo etiam gratias egisset. Charum igitur in primis uerbū Dei. Chara Euangelij tractatio, quibus cognitio Dei in nobis & gigni & ali solet, esse nobis debet, quotquot de Deo gloriamur.

Quemadmodum per illum nos ante conditum mundum &c.

Vt mox omnia diuinæ bonitati, & nihil nostro merito tribuendum doceat, commemorat hanc spiritalem benedictionem, & cælestes opes cognitionis Dei & uitæ diuiniore inde nobis prouenire, quod ante conditum mundū nos Deus per Christum in hoc elegerit, ut simus sancti, et ipsius quoque iudicio inculpati &c. Solida namq; sanctitas, ut supra in sectiunculam primam diximus, fide constat, & uita, etiam iudice D E O, crimine uacans, dum per dilectionem nimirum omnium commodis inseruit, qua semel uniuersa legis præcepta perficiuntur, bona illa spiritualia & cælestia sunt, quibus suos Deus ex benignitate sua afficit, illis benedicens. Cum hæc igitur inde filiis Dei contingunt, ut disertè hic Paulus docet, quod in hoc ipsum nos Deus, priusquam mundi iacerentur fundamenta, elegerit, antequam omnino essemus, nihil profecto sanctitatis, uitæq; probatæ Deo, humanis uiribus potest tribui, sed liberæ ac benignæ Dei electioni accepta omnia referri oportet.

Elegit nos ante conditum mundum.

Non tamen id sine mediatore. Vt enim sanguine suo
D Christus,

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

Christus sanctificantem illum spiritum filiorum Dei, qui
 & fide illos Deo consecrat, & per dilectionem proxi-
 mis uiuere facit, promeruit, ita ante iacta mundi funda-
 menta, gratia sanguinis huius olim fundendi, sancti in al-
 bum filiorum Dei inscripti fuere. Nam sunt Deo omnia
 praesentia. Hoc uero est, quod Paulus ait, ἐξελέξατο
 ἡμᾶς ἐν ᾧ, id est, ad uerbum, elegit nos in ipso, ego
 uerti per ipsum, quo dilucidius esset, Paulum Christi me-
 rito tribuere nostri electionem. Nisi quis forte, per hoc,
 (in ipso) intelligat, sanctos in Christo, id est, ut membra
 eius, simul cū ipso, in uitam sanctam & beatam fuisse de-
 stinatos, qui quidem sensus, cū Pauli doctrina haud male
 quadrat, sed nec à priore multū euariat. Id enī q̄, sanctos
 Deus simul cū Christo, ut eius membra, in sortem filiorū
 suorum elegit, utiq; merito capitis Christi, ipsis contigit.
 Et in Christo electum esse, uitaq; sancta & beata donari,
 haud aliud est, quā Christi merito & gratia electis adnu-
 meratum esse, facultatemq; sanctē & beatē uiuendi, di-
 uinitus accipere.

Persecu-
 rantia
 fidei.

Animaduertendum hic, quod & per potiozem Epi-
 stolae partem Apostolus inculcat, à libera Dei electione,
 meritoq; Christi, omnē nobis sanctimoniam, & felicitatē
 contingere, et nullis nostris operib. Eoq; qui uere Deo fi-
 dit, hoc est, per spiritū sanctum p̄suasus, certa spe expe-
 ctat, dū se Deus iustū & beatū reddat, cū necesse est, ni-
 hil minus timere, q̄ ut ex albo filiorum Dei aliquando ex-
 pungatur, fideq; excidat. Sicut expungi illū, atq; fide ex-
 cidere, tā impossibile est, quā ut Dei propositū reddatur

irritū. Quibus datur credere, ijsdem iam datum est, esse filijs Dei. Iohan. 1. idq; quod in hanc sortē delecti sint ante conditū orbem, ut hic docemur. Quæ iam peccata, æternam Dei electionem, & prædefinitonem eluderent, & ex filijs Dei, redderent filios Satanae? Prounde simulacrū fidei, non fides fuerit, ubi de æterna erga nos Dei benignitate dubitatur. Aliud est, esse filiū & heredem Dei, quā modo credere, & postea Deum negare. Sed de his plura in sequentibus.

Alterum hic perpendendū, quod uocatio & sors filiorum Dei est, ut sancti & inculpati uiuant coram Deo, quæ uerti, ipsius quoq; iudicio, ut plane hoc significat. Sancti, hoc est, diuini sumus, ut dictum est per fidem, qua naturæ Dei reddimur consortes, addicti bonitati eius, cuius gustū, spiritu eius pcepimus. Inculpati aut sumus corā Deo, dū totos nos, ad inseruendū proximorū saluti impendimus, q; Lex & Prophetæ unice hoc exigant, neq; poscat aliud mandatū Christi nouum, unde addidit Paulus in dilectione, nimirū proximorū. Hæc enim lydius lapis est, quo internoſcuntur filij lucis, à filijs tenebrarū. Nam ut omnia alia hypocritæ simulent, syncerā proximorū dilectionē, qualis scilicet à Paulo 1. Cor. 13. describitur, simulare non possunt. Loquatur igitur Anabaptistæ, cū Papistis, occæcatis Iudeis, Machometanis, Sarcoeuangelicis, ac omne genus suppositioſis, linguis hominū et Angelorū, sciant oīa mysteria, edāt adhuc miracula, profundant facultates uniuersas, tradāt sua corpora, ut cremētur, ut uno uerbo di-

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

eam, habeant in se, semel admiranda stupendaq; omnia, dum abest illis, longanimitas, benignitas, neglectus sui, studium iustitiæ & ueritatis in omnes, summa tolerantia, facilitas, & candor, adest uero inuidentia, procacitas, timor, fastidium fratrum, animi præfractio, iniquitas, difficultas, animus suspicax & infidus, nihil sunt, eoq; nequaquam filij Dei, et nihil minus quàm spiritu Christi præditi, quicquid simulent, aut faciant, aut habeant.

Qui prædestinavit pridem nos, ut in filios sibi &c.

Section=
cula 3.

Ut magis certam Apostolus electionem Dei, tū omnia ab illa pendere, persuaderet, adijcit Deum, sanctos prædesse, & prædestinasse, ut sibi eos in filios adoptaret. Quis ergo casus possit obtingere tam grauis, qui reprobos faceret, quos Deus mutari nescius, ab æterno prædestinavit, uitæ & hereditati salutis? Sed notandus ordo, primum locum habet Dei electio siue prædestinatio, proximum adoptatio in filios, quæ aliàs uocatio dicitur, dum nimirum spiritu suo donatos, ad se Dominus trahit, suiq; cognitione donat, quos ab æterno ad hoc deputauit. Tertiū demum loco succedit uitæ sanctimoniam, & dilectionis officiositas, qua bona opera proferuntur, quæ uidentes homines, patrem cælestem, cuius beneficio ea proueniunt, glorificant. Ut ita quartum in sanctis sit, gloria Dei, ex iustitia, qua illos dignatio Dei ornat, resultans.

Hæc uero tanta fœlicitas in nullam aliam causam referenda est, quam dignationem diuinæ uoluntatis, & me

ritum IESV Christi, propter quem effuse adeo sibi dilectum, ut eius causa diligit & nos, Deus in sortem nos filiorum suorum elegit, prædestinavit, uocavit, adoptavit, iustificat & glorificat. Monemur hic finem omnis iustitiæ nostræ esse, ut gloria diuinæ benevolentiae, cuius est, quicquid in nobis boni est, celebris in nobis reddatur. *Vt de nobis cani illud possit. Magnus Dominus & laude amplissima prosequendus, in ciuitate Dei nostri, monte sancto illius. Regio pulchra, letificans totum orbem &c.* *Laudari in nobis Deus debet.* Psal. 48. Item illud. *Quàm amabilia sunt tabernacula tua Domine exercituum &c.* Psal. 84. Iam quo alio Deus in nobis, & agnoscatur certius, et glorificetur magnificentius, quàm ubi in nobis propensa, & omnibus inseruiens uigeat dilectio, qua boni in quoslibet, optimum in omnia patrem referimus? Hinc arbori iuxta riuos aquarum transplantatae, & suo tẽpore fructus suos reddenti, semper uirenti palmæ, oliuæ quoq; & uiti fructiferæ, hortu omne genus fructuum feraci, sancti in scripturis asmilantur.

Per quem satisfaciente.

Opus mediatoris fusius explicat. In Christo inquit, habemus redemptionem per sanguinem eius, remissionem peccatorum. Sane ex eo quod natura non possumus nisi peccare, propendente ad malum à puero omni cordis humani cogitatione. Moscheh 8. uenundati sumus peccato & morti. A qua seruitute, imò morte, solus filius uere

D 3 liberat.

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

liberat. Id uero hic incipit, dum libertatis spiritum donat, qui ad honesta, uitamq; DEO dignam reuocat & impellit, quantumlibet interim repugnet, seuiens adhuc in membris corpusculi huius peccato corrupti, uis illa ad inalum protrahens, quam legem membrorum & peccati Paulus alibi uocat. Atque hic spiritus, pignus certaq; obsignatio & σφραγίς, unctio & arrabo est plenæ libertatis, quam tum demum consequentur electi, dum mortalia eorum corpora, ad immortalem uitam fuerint immutata, resuscitata scilicet per Christum, in die nouissimo.

De quo spiritu Paulus Rom. 8. Vos uiuistis iam, non uitam carnis & naturæ huius, sed spiritus, quandoquidem habitat in uobis spiritus Dei. Nam qui spiritum Christi non habet, non est eius. Si uero Christus in uobis (hoc est, si spiritus eius uobis contigit, & in uobis agit) corpus quidem morti est obnoxium, propter peccatum, & propensionem ad mala, usq; in illo furentem. Spiritus autem iste, uita est, eo quod ad iustitiam impellat. Cumq; ita spiritus eius, qui IESUM excitauit à mortuis, in uobis habitat, idem Deus & pater, qui Christum à mortuis excitauit, uiuificabit & uestra mortalia corpora, per inhabitantem in uobis spiritum suum. Hæc Paulus, cuius sententiam appendere, quam numerare uerba malui. Qui pauculis interiectis eodem loco, hunc spiritum uocat adoptionis, quod eo in filios nos sibi Deus adoptet, sui in nobis imaginem restituens, quo tum freti, patrem ipsum filiali fiducia inuocamus, qui spiritus, nostro quoq; spiritui, hoc est,

menti

menti nostræ testatur, quod filij & hæredes Dei, cohæresq; Christi sumus, pariter glorificandi olim, si tamē prius compaſsi fuerimus.

Plena ergo nostri redemptio, & in libertatem uindictio erit, cū per hunc spiritum Dei & Christi, animo & corpore, ad imaginem primogeniti, perfecte renouati fuerimus, non tantum liberi peccato & morte, sed simul bonis omnibus beati. Hunc autem spiritum, quo Deum nobis datur, hic uel ex parte cognoscere & amare, certo autem sperare, olim nos cognituros & amaturos illum, sicut cogniti & amati ab ipso sumus, indeq; uera felicitate fruituros, à capite nostro Christo, pater uoluit in mēbra illius deriuari. Ipse absq; mensura, nos de plenitudine eius cum mēsurā illum accipimus omnes. Hinc recte de se prædicauit, non nisi per se ad patrem posse perueniri, neq; patrem à quoquam cognosci, nisi se reuelante. Quare qui unquam à condito orbe, Deum cognouerunt, aut porro cognoscent, & iustitiæ inde participes facti fuere, & in posterum erunt spiritu hoc diuino; per Christum æternum uerbum Dei, donati extiterunt, & donabuntur, qui solus hic timore amoreq; Dei, & in proximos officiositate, immortalitatem docet meditari, speq; huius olim plene consequendæ, erigere & confirmare animos solet.

Atqui hæc tāta Dei benignitas, qua in longe sublimiorem atq; nobiliorē locū restituimur, quā erat unde recidimus, uere à morte & redempti; uindicatiq; per Christū

Quomodo constet nostri redemptio.

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS.

nobis, non sine satisfactione, ita exigente Dei iustitia, contingere potuit, eaq; sanguinis, ab omni peccato puri. Unde incarnari illū, & in carne innocentem pro nocentibus, sanctū mori pro impuris oportuit. Qua etiā caussa, & si uerum hominē, absq; tamen uirili semine, ex adūbratione uirtutis altissimi, & opera spiritus sancti, concipi illum & nasci necesse fuit. Sanguis itaq; Domini nostri IESU Christi, ut Deo nihil non præsens est, placatio & satisfactio extitit ab eo, quod homo cecidit, & semper erit, ob quam Deus peccatis condonatis propitius, ijs, quos ad uitam ordinauit, spiritū illum suum, de quo disseruimus, donat, eoq; ad futuræ & beatæ uitæ, cum meditationem, tū spem prouocat & agit, atq; in cælos supernam Ierusalem habere intentum animum efficit.

Necessitas sanguinis Christi. Hæc sanguinis Christi expiatio & satisfactio, per uaria illa & frequentia, sacrificia patrū, legisq; adumbrata fuit. Quid enim Deum afficeret cædes pecudum, & nidor adustæ carnis? At omnis peccati purum filium eius, uitam suam, & omnia chara, ad ipsius mandatum, morte, summaq; ignominia, animo prono cōmutare, id demū delectare gratumq; ipsi esse potuit. Alius siquidem honor Deo impendi ab homine non potest, quàm ut uoluntatem eius, qua nihil est melius, rebus semel omnibus præferat. Quod is plene demū poterit, qui ob illam etiā cedere uitam sustineat, id quod seruator noster fecit. Morimur quidem & nos, at hanc nostrā, nō tam uitā, quā uitæ umbrā, quā ob peccatū pridē pdidimus, in gratiā Dei nō ponimus,

ponimus, sed ea meritis et inuitis eripitur. Cuius deniq; amore, mille modis, uoluntati Dei repugnamus. At Dominus Iesus declarauit se patrē uere diligere, ad cuius mandatum ultro sese morti obtulit, cui prorsus nihil debebat.

Hoc admirandum illud Dei consilium super nos fuit, et cogitationes, quæ omnē narrationē superant, de quibus psalmus 40. canit: Mirabilia tua Domine Deus, multa fecisti, cogitationes tuæ super nos, plures apud te sunt, quā earum possit ordo statui, quantumuis narrem & loquar de illis, enarrari non possunt. Sacrificium & oblationem non probasti, aures per fodisti mihi (nimirum ut perpetuò domi tuæ seruirem, tuæ uoluntati, quantus quantus sum addictus, sicut seruis fiebat, quos iuuabat heris suis perpetuò adherere. 2. Moscheh 21.) holocaustum & hostiam pro peccatis non postulasti. Tunc dixi, en uenio, in uolumine libri scriptum de me est, ut faciā beneplacitum tuum Deus meus, id perplacuit, & lex tua in intimis meis (ut scilicet nihil æque libeat, atq; tuæ uoluntati studere) Annunciaui iustitiam tuam in concione multa &c. Hæc uero unus quoq; Christus potuit, cum omnium mortalium uoluntas tantum ad malum prona sit, neq; possit in gratiam Dei amplecti, quæ sibi ipsi commodo esse agnoscit, tam abest ut mortem studio Dei susciperet, cedens illi uitam & omnia. Solus ergo Dominus noster Iesus Christus hostia illa fuit, quæ placare Deum humano generi potuit, & quem uolumen libri, omnis scilicet scriptura sacra sub typo tam multiplicium sacrificiorum, designa-

D s. uul consumit

uit, consummatissimis legibus suis requisivit, & optatis salutis uaticinijs promisit.

Hic ille est, de quo & Ieschaiah cecinit 53. quod libuerit Domino conterere illum infirmitate, qui si poneret animam suam, ut hostia esset pro peccatis, uisurus esset posteritatem, & uicturus per diu, & beneplacitum Domini per eum prospere cursurum. A molestia, grata uisura esset anima eius, & bonis satianda, et scientia sua ipse iustus seruus domini, iustos effecturus multos, quorum iniquitates ipse ferret (morte scilicet sua illa expiaturus).

Ergo ubi pecuina illa sacrificia, peccata expiare non possent, quare et quotannis repetebantur, ad comonesciendum, nondum ea expurgata, ut colligit Epist. ad Heb. 10. neque esset alius ex filijs Adam, qui ultro sese dei uoluntati consecrare posset, omnibus seipsum pro deo amantibus, uenit Dominus noster, cui ex animo libuit, patri offerre uitam & omnia. Sic tandem perlitatum fuit pro peccatis electorum & huius hostie gratia, bonus Dei spiritus electis donatur, quo alij facti, & ad DEI uoluntatem compositi, possunt & ipsi, sese spirituales hostias diuine uoluntati consecrare, nihil sui, sed Dei tantum gloriam in omnibus querentes.

Porro ut omnia diuine bonitati deberemus, sicut hanc unicam pro peccatis nostris propitiationem nos inter & deum intercedere oportuit, ita et ipsam, patris beneuolentia donari necesse fuit. Is ergo sic mundum dilexit, ut filium suum unigenitum pro nobis traderet in mortem. Ioan. 3. & Ro. 8.

Huius uero mortis beneficio fit preterea, ut quotquot domino credimus, non tam patiamur mala, dum aduersis ad-

fligimur, quā ad futurā gloriā præparemur, nec tã moriamur, dum uita præfenti defungimur, quā à morte tranſeamus ad uitam. Si namque quod res eſt fãteri uolumus, CHRISTVM confitebimur mortuum pro nobis, ut nos planè non moriamur, ſed ſicut ipſe Ioan. 5. teſtatur, tranſeamus de morte in uitam. Ipſe enim uitam uere habuit, ad uoluntatem patris per omnia comparatus, & liberè cum morte, noſtri cauſſa illam commutauit, nos autè in mortem nati ſumus, tam uacui uita, quā studio Dei. Vbi uero nos pater filio ſuo adducit, ſeminarium æternæ uitæ ilico percipimus, ſpiritum filiorum Dei, quo certi reddimur, nos per illū ſuſcitandos ad immortalitatē in die nouiſſimo, eoq; q̄ mori corpore uidemur, peccato et morti ipſi morimur, ut ſato corruptibili, reſurgat incorruptibile, quæ nequaquam mors, ſed tranſitus ad uitā dici debet.

Proinde ut ad propoſitum huius Epiſtolæ locum reuertamur, dum diuinæ iuſtitie omnino pro peccatis noſtris ſatiſſaciendum eſſet, neque poſſet id quiſquam filiorum Adam prioris, ad unum perditis omnibus, miſit alterum & nouum de celo pater, is morti nihil debens, uitam ad uoluntatē patris, pro noſtris commiſſis ultro, et propoſito ſibi gaudio ipendit. Huius ſanguine ille placatus, quos ad uitam elegit, ſpiritu ſancto donat, quo à ui Satanae, & peccati corruptela illos redimit, peccatis repurgans. Sic ſatiſſaciante pro nobis ſanguine Chriſti, redemptionem, quæ peccatorum eſt condonatio, per Chriſtum habemus. Et id q̄dem per fidem, qua certi ſumus nos per omnia, ad imaginē Chriſti reformādos in futuro. Hæc uero oīa ſecun

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS.

dū diuitias gratiæ Dei, hoc est, ex amplissima eius beneuolentia, ut equidem uerti. Quam abundare in nos fecit, atq; ubertim nobis impertiuit, donatis omni sapientia & intelligentia. His enim fauor beneuolentiæq; Dei, nobis sanguine Christi parta, percipitur, dum donati eius spiritu, iam cognoscimus, admirabile & saluificum eius super nos consilium, quæ suprema nostra sapientia est, arbor uitæ, quæ ex se Dei amorem, letamq; in omnibus fiduciam gignit, tum & prudentiam, per quam in rebus, ad uitam istam attinentibus recto iudicio præditi, probamus quibus Dei gloria, & proximorum salus promouetur, et respuimus, quibus illa remoratur, scientes huc omnia commodum attēperare. Hæc nostra est, φρόνησις intelligentia et prudentia, qua frugi hominibus, et deo gratā uitam uiuimus.

Sapientia
& prudentia.

Vt uero explicaret Apostolus cuiusmodi sit hæc sapientia sanctorum, ex qua & prudentia uera, ut dixi, gignitur, subiicit. Postquam ex singulari dignatione sua (sic uolui hoc, κατὰ τὴν εὐδοκίαν αὐτοῦ, exprimere) notam fecit nobis arcanam uoluntatē suā, quod perinde est, atq; mysterion uoluntatis suæ. Arcana namq; hæc uoluntas, siue mysteriū uoluntatis eius est, quod ita nos in Christo & per Christum, ante iacta mundi fundamenta elegit atq; prædestinauit, ut filij ipsi essemus, alij & noui facti per spiritum sanctum, olim per omnia beati futuri, idq; nullo nostro, sed solo merito sanguinis Christi. Istiuc qui per spiritum sanctum doctus pernouerit, is uere Deum cognoscit, eiusq; erga se bonitatem certo agnoscit, nec potest non amare illum, amplectiq; ut patrem, eiq; sese dede

re totum, actusq; eius spiritu, ad gloriam ipsius attemperare sua omnia, in quo solida, & sapientia & prudentia sita est, quibus omnis cum pietas, tum iustitia, uitaq; modus, & animi fortitudo, totaq; uirtutis consummatio, continetur. Recte igitur scripsit Paulus hunc Deum, opulentiam beneuolentiæ suæ ubertim nobis impertiuisse. Etenim multi reges & Prophetae fuere, qui haudquaquam tam aperte & clare, ista, ut post prædicatum regnum Christi sanctis reuelata fuere, cognouerunt.

Iterum ergo hic docemur, omnem uirtutem & salutem nostram, bonitati Dei, & Christi merito, acceptum ferre, ac nihil prorsus huius nostris uiribus tribuere. Tū autem Dei beneficentiam destinatam nobis priusquam hic mundus crearetur, nobis exhiberi, meritoq; sanguinis Christi nos perfrui, cum per spiritum sanctum, sapientia, qua diuinissimum hoc redemptionis & salutis nostræ arcanum pernoscamus, & prudentia, qua omnem uitam nostram ad uoluntatem Dei comparamus, donamur, ubertim autem amplissimam hanc suam beneuolentiam Deum nobis impertire, dum omni sapientia & prudentia, id est, consummatiore et solidiore, quas nullus diuersæ doctrinæ uentus queat obnubilare, nos ornat. Quando ergo diuinæ literæ ad hanc uere sapientiam & prudentiam, quarum fundamentum fides est, erudiant, dum ubiq; & quid deus uelit esse nobis, & quid esse nos Deo debeamus, docent et monent, Christianorum fuerit, multos in illis esse, iugiq; illas mediatione uersare.

Postremo

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

Contra li-
berum ar-
bitrium.

Postremo docemur hic, cum deus solus arcanā suam sit per nos uoluntatem, quib. uult patefacit, nihil fidei sapientiae, aut prudentiae ueræ, humanis posse uirib. parari. sed omnia hæc dona esse bonitatis erga nos dei, qui nullam aliam, quam sanguinis filij sui satisfactionem agnoscit. Sic abunde patet, qui dei iustitiæ q; cognitionem, peccatorum remissionē, et nostri redemptionē, aut aliquid horū alium de, quā à sola dei beneuolentia et satisfactione Christi uel ipsi petunt, uel petendū docent, eos ex diametro pugnare cū Euangelio Pauli. Faceffant igitur cū ueteribus, et noui illi liberi arbitrij, et naturalis luminis, quod ad diuina percipienda pertingere queat fabricatores. In hoc sanē conueniunt, quotquot unquā errores pietatis scientiæ aduersati sunt, ut liberū arbitrium, uires q; & cognoscendi et amandi ueri, hominib. tribuerent, hoc est, homines deo æquarent. Ita certe Iudæi, Saraceni, Philosophi, Papistæ & nunc Anabaptistæ quidam docent. Cum qui unquam sane docuerunt, cum diuinis scripturis, soli bonitati **D E I** tribuāt omnia, hominib. uero nihil nisi peccatū et pñitiam.

Qua proposuerat iam olim dum iustum huius tempus.

Dcesse hic uocula aliqua uidetur, Erasmus ac si d' wgo **ÉBETO** Paulus scripsisset, quod proposuerat, legit, cquidem cum existimem Paulum uoluisse hic dicere, deum proposuisse, ut cum secundum dispensationem suam, plenitudo temporis, id est, iustum ac prædefinitum à se ad hoc tempus aduenisset, instaurare summam omnia per Chri

stum, malo legere: Qua proposuerat &c. scilicet singu-
 lari dignatione sua, instaurare tandem ac uelut in unum
 redacta summare, & ad perfectionem omnia adducere.
 Si quis tamen hæc legere uelit, tanquam disseparatam à
 prioribus sententiam, quasi ἡ πρόασις τοῦ ὁσίου prioris,
 ac si interiectum esset, γὰρ, uel δὲ in hunc modum. Pro-
 posuerat enim in ipso, is haudquaquam absurde, meo qui-
 dem iudicio, lectionem ordinauerit. Vtcunque autem hæc
 habeant, omnino mihi uidetur, illud ἀνακεφαλαιώ-
 σασι, id est, recapitulare, instaurare, uel summatim per-
 ficere, cum hoc, ὡροῦντο construendum, quod nimirum
 Paulus uoluerit significare Deum proposuisse per Chri-
 stum instaurare summatim omnia. Sic enim ordo uerbo-
 rum Pauli uidetur exigere. Pro illo autem ἐμ' αὐτῶν Eras-
 mus legit ἐν αὐτῶν, eoq; uertit, in seipso. Cum autem in
 exemplaribus Græcis quæ quidem nos habemus, non le-
 gamus ἐμ' αὐτῶν, sed ἐν αὐτῶν, malui uulgata exemplaria
 sequendo, reddere per illum, nempe Christum, quod per-
 inde est, atq; in illo, uel in eo, ut Hieronymus legit. Ad uer-
 bum igitur legitur ἐ Græco hæc sectiuncula, ad hunc mo-
 dum. Proposuerat in illo, in dispensationem plenitudinis
 temporum, recapitulare omnia in Christo, & quæ in cæ-
 lis, & quæ in terra in illo. Quibus uerbis cum non dubi-
 tem Paulum uoluisse dicere: Proposuisse Deum, utique ex
 singulari dignatione sua, id est, κατὰ τὴν ἐνδοκίαν
 αὐτοῦ, ut dum iuxta dispensationem suam, plenitudo tem-
 porum, hoc est, prædefinitū ad hoc tempus aduenisset, cun-
 cta per

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

Haec per Christum, uelut in summam unam redacta perficeret, & quae sunt in caelo & quae in terra, reddidi ea, ut hunc sensum uel aliquatenus exprimerent. Expendet Graeca diligens lector, phrasimq; Pauli probe perpendat, & scopum totius huius orationis, à mentis consideratione non amittat, & mirabor si non agnouerit, nos haud longe, uersione nostra, à scopo uenisse.

Tria autem hic docemur, primum, quod singulis ferè apiculis Paulus inculcat, omnia salutis nostrae beneuolentiae Dei esse, qui ultrò proposuit, à nemine prouocatus, & filium suum unigenitum donare, & per eum omnia consummare. Alterum quod tam caelestia, quam terrena omnia, quae nondum restituto homine dispersa sunt, & ordine perfectioneq; sua carent, per Christum restituenda, instauranda, perficiendaq; sunt, eoq; & Angelos à Domino nostro ordinis & felicitatis suae consummationem expectare. Etenim non solum uisibilis ista creatura congemiscit, simulq; nobiscum parturit, sed Angeli, qui omnes sunt administratorij spiritus, emitti in ministeriũ soliti propter eos qui haeredes erunt salutis. Heb. 1. quem admodum gaudent super uno peccatore resipiscente, ita condolent indubie peccato adhuc pressis, quales sunt in hoc saeculo electi omnes, atq; congemiscentes nobis expectant, idq; non sine sollicitudine, ut redemptio humani generis compleatur, palamq; fiant filij Dei.

De ordinibus conditione, & consummata iam beatitudine spirituum caelestium, multa Theologi saeculi superioris

bris adseruerūt, quæ æque incognita ipsis, atq; nullis scripturarum suffulta oraculis fuere. Scriptura ubicunq; eorum meminit, ut ministrorum Dei, ad salutem hominum deputatorum meminit, quare plene beati illi esse nequeūt, nobis suis ciuibus, quorum salutē præcipua opera procurant, cum peccato adhuc & morte anxie luctantibus. Deinde Paulus nominatim sanctos adserit iudices fore angelorū 1. Cor. 6. & in hac Epistola cap. 3. sect. 4. adfirmat multifariam sapientiam Dei notam fieri principatibus et potestatibus cælestibus per Ecclesiam. Si ergo discunt illi adhuc, & in cognitione bonitatis Dei, quam nouis cottidie miraculis in Ecclesiam uident proferrī, promouent, si adhuc nos in Christo & propter Christum olim iudices & principes suos suspecturi sunt, facile uidere est, à Christo eos adhuc perficiendos esse.

Postremo cum Dominus noster Iesus Christus collocatus sit super omnem principatum & potestatem in cælestibus & c. ut hoc capite infra sect. 9. Apostolus testatur, sit præterea primogenitus uniuersæ creaturæ, quod per illum creata sint omnia, et quæ in cælis sunt, & quæ in terra, uisibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes & c. Coloss. 1. haudquaquam poterit in obscuro esse, ab hoc primogenito esse expectandum, ut ad se omnium caput & principem, uelut recolligat, suoq; loco restituat, non solum homines, sed & Angelos. Qui utique laborante adhuc capite, in charissimis membris suis, ex hominibus electis, non possunt esse consummata felicitate beati, sed

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

solcite expectant penitus perfici, quod fiet cum restaurata fuerint commembra illorum & conciues, electi ad uitam homines. Tum uero & ipsa creatura ista externa à corruptione cui nunc, nondum nobis plene restituta, obnoxia est, liberabitur, inseruitura filijs dei, iam beatis, & à malis omnibus liberis Rom. 8. Satana tamen, & reprobis, in geenna pœnas impietatis suæ usq; daturis.

Dogma
Anabapt.
omnes sal
uandos esse.

Anabaptistæ quidam ex his Pauli uerbis, quæ & Coloss. 1. Apostolus scripsit, colligunt Satanam & reprobos quoq; tandem saluari. Vrgent enim quod Paulus scribit, omnia & quæ in cælis & quæ in terra. Sed perpendendum illis erat, quod Apostolus hic & ad Coloss. tantum de electis ad uitam æternam loquitur, quibus possit contingere, ut expurgatio ab omni peccato, ita & uera cognitio Dei, quæ uita æterna est, iam dum peccatum in spiritum sanctum, quo peccant Diabolus & angeli eius, cunctiq; reprobi, neq; hic neq; in futuro remittitur, non poterunt hi ad hanc renouationem & consummationem peruenire, cum tamen reliqua ista externa creatura, uanitati subiecta, non uolens, sicut perditio homine corruptioni et ipsa obnoxia facta est, ita restituto eo rursus liberanda sit.

Optarim equidem dari hic nobis Christo penitus nos dedere, & ad regni Dei hereditatem ipse nos in regeneratione aduocabit, iussis contempторibus suis facessere in ignem æternum, paratum Diabolo & angelis eius. Nondum, quam electis nobis Deus bonitatem & cottidie exhibet, &

det & in futurum pollicetur, satis quisquam agnouit,
 & scilicet de bonitate exhibenda olim Diabolo & re=
 probis, solictos esse decebit? Quibus igitur libet curiosis,
 magis quã pijs esse, hæc relinquamus, cum Apostolus &
 omnibus sacris scriptoribus, perpensuri & prædicaturi,
 quam nobis beneficentiam optimus & indulgentissimus
 pater & impertit, atque porrò imperturum se promit=
 tit. In hoc namque spirituum ex D E O accepimus in=
 quit Paulus 1. Corinth. 2. ut sciamus quæ donata sint no=
 bis à C H R I S T O, non quæ Satanae & repro=
 bis. Hæc & loqui se Apostolus ibidem testatur, eadem lo=
 quamur & nos. Et infra certe Secti. 8. non aliam Ephe=
 sijs sapientiam & reuelationem à D E O precatur,
 quam qua ipsum cognoscant, & illuminati oculos men=
 tis sciant, quid ex uocatione sua eis sperandum sit, & quæ
 opulenta gloriæ hereditatis, quam donauit sanctis & cæ=
 tera. Ex his siquidem consideratis rectèque cognitis,
 amor in nobis D E I, fastidiũque omnium quæ Deo
 aduersantur, cum alitur, tum augetur, cum illa de Satana
 & reprobis disputatio, nihil nisi inani fluxa quæ cogitatio=
 ne à proprie ad nos pertinentibus, differat.

• Porrò instauratio ista, recapitulatio atque summatio,
 omnium quæ in cælis sunt & in terra, hoc est, omnium ele=
 ctorum ad beatam uitam spirituum, ac rerum, quæ felici=
 tati horum debet inscriuire, in eo hic capta est per Domi=
 num, dũ spiritu suo & prædicatione Euangelij, filios dei,

IN EPIST. AD EPHESIOS.

qui erant dispersi, coepit congregare in unum, causa cuius & mori ipsum oportuit, Iohan. 11. perfecta autem erit quando tradito regno Christi Deo & patri, Deus fuerit iam omnia in omnibus. Cum scilicet omne cœctum peccatum, & potestas aduersaria, cum quibus nunc Christus, citra inducias bellum gerit, deuicta profligataq; penitus fuerint, plenèque in electis imago dei restituta. Quæ tum sanctorum reparatio, secum trahet & cœlorum terrarq; inuouationem, uereq; tunc crunt cœli noui, & terra noua, cū stabit Ieruschalaim illa superna tripudians, populusq; eius perpetuo gaudens, Iescha. 65.

**Omnia su-
um tēpus
habent.** Tertio hic animaduertendum est. quod scribit Aposto-
lus, proposuisse Deū in dispensationem plenitudinis tem-
porū, hoc est, iuxta dispensationem cōpleto tempore, in-
staurare omnia summam per Christū. Statuit enī omni-
bus rebus Deus, καὶ ἰσὺς, id est, non tam tempora, quàm
oportuna tempora, quæ certo & infallibili ordine dispen-
sat, ut neq; anteueri, neq; præteriri queant. Sic & ad Ga-
latas 4. scribit: At ubi uenit plenitudo temporis, emisit
Deus filium suum, hoc est, dum completum fuit tempus,
utiq; quod pater ad hoc prædefinierat.

Hoc si persuasum omnibus esset, primum pontificiarū
ceremoniarum studiosi, hoc suum argumentum. Qui fieri
posset, ut tot optimis patribus abscondita ueritas, nunc de-
mum reuelaretur? missum facerent, & agnoscentes omni-
bus reb. Deū certa tēpora præfixisse, quæ et cuiusmodi es-
sent, quæ Christi nomine offeruntur, potius expēderēt. Cū
utiq;

utiq; non minus modo reuelare Deus possit, quæ diu tecta fuerunt, quàm initio Ecclesiæ Christi fecit, quum mysterium Christi sui, quod alijs sæculis homines calauerat, sanctis Apostolis & Prophetis rexit, de quo infra cap. tertio secti. 2.

Deinde maior esset atq; officiosior & apud eos qui sibi Christum uidentur agnoscere, dilectio, qua erga et infirmos fide, & Christi adhuc in totum ignaros, mitiores atque tolerantiores sese exhiberent, agnoscentes quod sicut patris solius est, & ut in sitos filio palmites putet, fructumq; ferre faciat, & ut filio quos pridem elegit, aduocatos inferat, sic utrumq; facturum suo tempore, cuius momenta cum à nobis iure ignorentur, nostrum esse, ut æquore animo expectemus, dum pater & nos & alios perficiat. Certe latroni illi, ultimum uitæ tempus, in quo regno Dei adduceretur, præfixum fuerat, cum tamen ante iacta mundi fundamenta ad id electus fuisset. Cui si quis iniquior fuisset, etiamnum latrocinij incumbenti, electo nihilominus filio Dei, iniquior extitisset. Ita si scirent multi, quos sæpe fastidirent, ac etiã iniuria afficerent, nempe filios & heredes Dei, omni illos officiorum genere malent demereri. Neminem igitur temere abijciamus, nisi quem ad mortem & in spiritum sanctum peccare cognouerimus, sustineamus potius officiosi in omnes, dum pater filios suos, & fratres nostros, & ad CHRIS-TUM suum pertrahat, qui adhuc à regno eius alieni

Nemo temere abijciendus.

sunt, & perficiat quos iam ad eum pertraxit. Nos docere monere & precari possumus, his incumbamus diligenter, reliqua curæ patris relinquenda sunt, & nobis interim exercenda & in malos dilectio, ut patrem nostrum referamus, iniustus & ingratis solem suum pluuiamq; donantem. Denique si animus noster, memoria semper teneret, D E V M omnia per certum temporum decursum administrare, & crucis tolerantiores essemus, perpendentes ultra iustum tempus patrē nostrum, nostrī redemptionem haudquaquam dilaturum.

Ne uero hoc prætereā, forsā intelligi hæc secti. & sic possēt, proposuerat recapitulare, hoc est, summam instaurare omnia ad unū reuocata, per CHRISTVM, in dispensationem, id est, ad hoc, ut prædicando, isthuc mysterium, uelut peculiare diuitiæ sanctorum, cibūq; uitæ, dispensaretur, idq; in plenitudine temporum, hoc est, impletis iam oportunis, nempe pridem ad id diuinitus ordinatis temporibus. Certe infra capite quinto sectiuncula prima Apostolus memorat, τὴν οἰκονομίαν, id est, dispensationem gratiæ, siue beneuolentiæ D E I, si bi datam esse, per quam dispensationem, munus Euangelizandi utiq; intellexit.

Per quem & in sortem sanctorum.

Repetit alijs uerbis, quæ & in prioribus sectiunculis memorauit, uolens penitius animis Ephesiorum, ac omnium qui

um qui hæc legerint Christianorum, infingere, unde iustitia & salus expectanda sit, & quo pacto à nobis percipiatur. Per Christum iam dixerat, Deum uoluisse omnia perficere, in unum reuocata, quo ergo ampliorem agendi bonitati eius gratias, materiam, & sibi & illis esse propositam ostenderet, subiecit iam in se & illis opus istuc instaurandi & perficiendi omnia, per Christum ceptum esse. Se & alios Apostolos priore loco ponit & προηλπιότασ id est, qui priores sperauerint, uocat, ut doceret nulli prorsus alia ratione, quã per spem in Christum, salutem posse contingere. Hoc est quod ait: ἐμὴ ἑκκλησία θημερ, id est, in quo uel per quem, sortiti sumus, id est, in hereditate, quæ q̄ sorte diuidi solet, sors dicitur, assumpti sumus, hoc autem idem est, atque in sorte sanctorum adlecti & adsciti sumus. Ex uniuersitate enim mortalium, quosdam Deus, uelut partem et hereditatem, ac possessionem peculiarem sibi delegit, quorum typum gessit, quo ad gentes orbis reliquas, populus Israëliticus, & quo ad hunc, tribus Leui. Siquidem populo Israëlitico sic dixisse Moscheh legimus, quinti Moscheh septimo: Populus sanctus es Domino Deo tuo, te elegit Dominus DEVS tuus ut sis ei populus peculiaris, præ omnibus populis terræ, idem et 14. in eodem libro legimus. De Leuitis quarti Moscheh decimo sexto & alijs locis. Iam ex Prophetis atque Apostolorum doctrina satis liquet, eos demum uere sanctos DOMINO & de populo eius esse, qui ad id fue-

erint electi diuinitus, à quocunque genus secundum carnem ducant. Hinc in omnes Christianos quadrat, quod Petrus secundo capite in priore Epistola sua scripsit: Vos autem genus electum & cætera. Id ergo, ex libera DEI electione omnia salutis prouenire, ut iterum atque iterum repetens magis inculcaret, Apostolus & hic subiicit: Præordinati iuxta propositum eius, qui omnia in nobis efficit. Tam diligenter cauit ne aliquid nobis arrogemus. Vnde & hoc addit: Et iuxta beneuolum arbitrium, siue consilium eius, id enim significat, κατὰ τὴν βουλὴν τοῦ θελήματος αὐτοῦ.

Vide quod inter sanctos DEI, qui sunt ei fors, & peculiaris possessio, in quibus in exhaustas bonitatis sue opes præcipue ostentat, locus nobis contigit, DEIBE= neficiū est, qui ita proposuit, atq; id nō aliunde adductus, quā ex cōsilio et arbitrio uolūtatis sue. Ita bonitati eius libuit, ex qua sola motus, nos cū ipsi oportunū est, attraxit, & efficit, ut libeat uicissim alijs rebus omnibus ualedicere, & suo regno nomen dare. Efficit siquidem in nobis omnia, idq; ad hoc, ut relucente in nobis tam ampliter sua bonitate, & radiante luce iustitiæ qua nos perfudit, uidentes homines bona opera nostra, ipsum auctorē omnium glorificent. Quippe referre accepta illi omnia oportet, à quo cuncta proficiscuntur. Idem & supra 3. sect. totidem uerbis scripsit, adeo cupiebat nos agnoscere, ad dei gloriam, omnia nostra referenda esse, uide supra plura.

Porrò

Porro spes & fiducia in Christum collocata, ea demum est, qua nos d. electionem sentimus, & bonitatis eius erga nos gustum aliquem percipimus. Hac enim certi sumus, nos olim omnibus malis liberandos, & bonis uniuersis cumulandos. Hac fiducia uiuunt hic iusti, quæ in nobis simul atq; per spiritum sanctum, ipsum saluatorem nostrum esse, persuasi sumus, gignitur. Vnde Paulus subiungit, in quæ & uestram collocastis, postquam sermonem uerum, Euangelion salutis uestræ, audiistis. Vtiq; non auribus carnis tantum, sed & mentis illustratæ spiritu Dei. Vnde agnoscetes uerum Euangelij sermonem, non potuerunt non omnem in Dominum spem collocare, quem Euangelion saluatorem suorum tam magnifice, nec minus certo prædicat.

Hinc uideas, quam malo spiritu agantur, qui publicum externæ prædicationis Euangelij usum cupiunt submotum. Ephesij ea audita, crediderunt in Christum, ita fere ad illum perducuntur electi uniuersi, quamlibet incrementum omne spiritus Dei sit. Qui igitur recte sentiunt, prædicatores Euangelij, cooperarios Dei confitentur, non quidem, qui suis uerbis, ceu uehiculo spiritum auditoribus adferant, quod quidam sibi fingunt, sed quos tamen Deus, quo arctior inter electos amicitia constaret, suam uoluit operam simul adhibere, sine suo spiritu inefficacem illam quidem, attamen dum ipsi ita uisum est, & ad alendam sanctorum inter dilectionem facit, nequaquam superuacaneam, aut contemnendam.

Qui publicum uerbi usum uolunt subuertere, malo spiritu agunt.

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

Quid
Christus
& Apo=
stoli pr.e=
cipue prae
dicarunt.

Nota uero Euangelion dicit salutis uestrae. Nam annu-
 nciatio est redemptionis per Christum partem. Hoc Chri-
 stus ipse praedicauit, & suis praedicare mandauit, & qui-
 dem omni creaturae, quare Christo aduersari necesse est,
 & salutem hominum quantum in ipsis est, remorari, qui
 contendunt illud non omnibus annunciandum, sed qui-
 busdam legem potius praedicandam, cuius praedicationem
 nusquam tamen Christus commisit. Ut enim gratia no-
 bis per eum reparata est, ita hanc potissimum uoluit in suo no-
 mine inuulgari. Resipiscentiam quidem & uitae innoua-
 tionem, & ipse auditoribus suis commendauit, & com-
 mendare illam alijs Apostolos suos iussit, uerum quae ne-
 mini nisi per ipsius spiritum, eoq; & credenti ipsi, possit
 contingere. Quod docere, est poenitentiam, hoc est, uitae
 immutationem in nomine eius praedicare, de quo monuit
 Luc. ult. Legem uero praedicare est, praecpta ut Mo-
 sche fecit tradere, hoc facito, isthuc uitato. Istis ut ad soli-
 dam pietatem nihil proficitur, ad hypocrisin uero pluri-
 mum, sic Christus & Apostoli nulla tradiderunt, semper
autem Dei bonitatem summopere commendarunt, & ad
fidendum illi hortati sunt, eo quod haec animis uere per-
suasa, eos prorsus immutet, & referre se efficiat, ut ne-
queat non consequi, & uitae modus decentissimus, &
amor proximorum officiosissimus.

Nam ubi Christus & Apostoli uidentur praecpta
 tradidisse, si uerba eorum recte intuearis, uidebis eos ne-
 quaquam noua praecpta, sed uel ante traditorum ex-
 plica-

plicationes, quales oratio illa Christi in monte habita
 cōiunct, aut certe monitiones, quibus sancti, eius quod spi
 ritu docti iam probe tenent, ac cupiunt etiam perficere,
 admoneantur, ne aliò affectibus carnis acti, in officio ces
 sent proposuisse. Etenim cum tota lex, in hoc uno uerbo,
 diliges proximum tuum sicut te ipsum impleatur. Gal. 5.
 atq; ideo omnifaria pietatis & iustitiæ consummatio in
 eodem contineatur, quæ tandem præcepta Christus &
 Apostoli dare potuissent? Hoc igitur egerunt docendo, ut
 electi exuti seipsis, diligere proximos possent, tum diligen
 ter in omnibus, quæ dilectio posceret, animaduertent.
 Vtrunq; ex sola fide prouenit, quod nec abnegare semet
 ipsum, nec amplecti proximum quisquam possit, nisi qui
 certus sit, sibi ipsi antea esse abunde prospectum, cuius ij
 demum certi redduntur, qui per Christum Deum patrem
 suum esse agnouerint.

Hoc docet Euangelion gratiæ, quare in eo prædicãdo,
 Christus & Apostoli toti fuerunt, adiectis simul suis lo
 cis, quibus de officijs dilectionis monuerunt. Hanc enim
 uitæ magistrã esse oportet, & externa omnia attempe
 rare, unde mandatum & præceptum suum ac nouũ, Do
 minus hoc esse uoluit, ut diligeremus nos mutuo. Quod
 ipsum licet ubiq; & Lex & Prophetæ uel solum requi
 runt, dum nouum tamen & proprium à Christo mandã
 tum, uitæq; institutum, discipuli eius expectarent, recte
 illis respondit, hoc ipsum illud nouum, & suum præceptũ
 esse.

esse, ut mutua inter se charitate essent. Nam præter hanc nihil Deus exigit, & ea hominem Dei totum perficit, patriq; similem reddit, est deniq; uita hominis noui.

Præceptū
dilectionis
nouum &
uetus.

Præceptum simul uetus est & nouum, uetus quia ab initio in omnibus præceptis suis Deus hanc præcipue requisiuit, nouum, quia per Christum primum, abolitis spiritu suo uarijs illis de rebus externis præceptis, uerū & efficax in pluribus redditum est. Certe si hæc desit, præceptis quamlibet bonis & sanctis hypocritam efficies, bonum uirum non efficies, adesse autem illa haudquaquam potest, non credenti, ut credenti non potest deesse, proinde in primis ea prædicanda sunt, quibus in Deum fides gignatur, quæ sunt, quibus Dei erga nos, in Christo exhibitæ commendatur bonitas. Sic uides Christum, in sermone cum Nicodemo, cum Samaritide, ad Iudæos, ad quærentes se ut regem facerent, tum & in præclara illa oratione ad discipulos in noua cæna, in primis ad credendum sibi, inde ad dilectionem prouocasse, missis præceptis uitæ alijs quibusuis. Sic & Apostolos uidemus ut Christi redemptionem commendarēt in primis studuisse, tam in concionibus, quàm Epistolis, licet in his, ut quas scripserunt ad eos, qui ueritati iam accesserant, de officijs dilectionis monitiones semper adiecerint.

Quæ
Christia=
nis potiss.
inqui=
renda.

Facebant igitur noui illi lib. arbitrij assertores, qui homines præceptis iustos reddituros se pollicentur, & quærentur nos plus satis Euangelij, minus uero legis prædicare, qui iubent animaduertere, cui conscientia repugnet,

gnēt, quid imperet, ut illud fugiant, hoc sequantur, recue-
hantq; nobis illam Aristotelicorum Theologorū, *συντή
γνωσκν*. Veranamq; repugnantia mali, & impulsio
ad bonum, opus est spiritus filiorum Dei. Gal. 5. Ceterum
omnis humani cordis cogitatio à puero mala est. Mo-
schch 8. Eoq; in certam pernitiem detrudūt isti, dum pro
prii cordis cogitationes sequi iubent, multumq; aberrāt,
quod omnibus hominibus, ueram mali repugnantiam, im-
pulsionemq; ad bonū inesse putant. Quibus enim semen
Dei abest, quod solis electis adest, ij dicunt in corde suo
non est Deus, propendetq; omnis eorū cogitatio & sen-
sus tantum ad malum. Moschch 8.

Nouus er-
ror asse=
rentiū lib-
arb.

Nos potius audiamus Dominum, qui 5. Moschch 8. &
11. mandauit, ut quæ ipse præcepit in corde, & animo
continuo uersemus, & ubiq; nobis obuia reddamus, ne-
quid eorum excidat. Inhabitet in nobis, quod Paulus
Colloß. hortatus est sermo Christi opulente, cum omni sa-
pientia, ut doceamus & moncamus nos inuicem. Sic &
quid Dominus suo spiritu cordibus nostris loquatur, ex-
audiemus, probe discernentes motū spiritus S. ab affectu
carnis, & ut filij Dei, spiritu Dei agi nos sentiemus, pro-
cul ab ea arrogantia, ut ipsi agere nos metipsos præsume-
remus. Fides ex auditu uerbi Dei prouenit, non quidem
externo solo, at eo, qui cum externo scripturæ uerbo ne-
pilum latum discrepet, ex eodem & alitur atq; augetur,
nemo igitur adduci se patiat, ut scripturā fastidiat, eru-
dit nanq; ad salutē, hominemq; Dei, pietate absoluit. Ti-
moth. 3.

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS.

moth. 3. Vnde Paulus, quod Ephesij audierant, Euangelion salutis eorum uocat, & testatur eo audito, illos in Christum spem collocasse, atq; ita uitæ æternæ factos fuisse participes. Nihil uero meminit, de illa interna uoce Dei, impulsuq; proprii animi, figmento sane nocentissimo.

Cui ut fidem habuistis, obsignati quoque estis.

Sect. 7.

σφραγισ
electorum.

Idem spiritus, quo corda persuadentur, ut Euangelio fidem habeant, σφραγισ illa est, qua electi obsignantur, ut & ipsi se filios Dei esse sciant, & agnoscantur tales quoq; ab alijs. Reddit enim spiritibus eorum, testimoniū indubitatum, quod filij & hæredes Dei sint. Rom. 8. tum ita ad imaginem Dei reformat eos, ut à fructibus facile & alij uideant, plantulas sanctas Dei illos esse, uasaq; gratiæ eius ad æternam gloriam destinata. Hinc & arrabo hæreditatis nostræ hic spiritus dicitur. Nam eo certissimus, promissam nos, uitæ beatæ hæreditatem adituros. Neq; enim dubitare possunt, qui hoc spiritu præditi sunt, se Deo charos, & ad imaginem filij eius, tandem uirtute ipsius reformatos. Hoc Apostolus uoluit hic indubie dicere, quare quod scripsit, qui est arrabo hæreditatis nostræ, in redemptionem acquisitionis, quo magis intelligeretur, reddidi, qui est arrabo hæreditatis nostræ, quo freti redemptione, qua cõtinget certa uitæ possessio,
(de hac

Arrabo
hæredi-
tatis.

(de hac enim loquitur) indubitato expectemus. Id enim significat, quod scripsit spiritum esse arrabonem hereditatis in redemptionem, nimirum quo eius hereditatis & redemptionis certi essemus.

Hunc uero spiritum, & promissionis uocat, denotans peculiariter illum fuisse sanctis promissum. Præter enim promissiones prophetarum, à Christo in sermone illo à cæna nouiss. habito, multoties promissus credentibus fuit. Vnde & promissum patris illum, iam cælos petiturus uocabat, ut Lucas Act. 1. meminit. Quanquam uero hoc spiritu, quotquot unquam Deo placuerunt præditi fuerint, opulentius tamen, & in omnes gentes effundendus erat, Christo iam regnante. De quo uaticinium Iohelis Petrus Act. 2. adduxit. Et apud Iechezkel 36. ait Dominus. Dabo uobis cor nouum, & spiritum nouum dabo in intimum uestri, & auferam cor lapideum de carne uestra, & dabo uobis cor carneum. Et spiritum meum dabo in intimum uestri, & faciam ut in statutis meis ambuletis, & iusta mea custodiatis, atq; faciatis &c. Hoc spiritu inanes sunt impij omnes, quia electi eo obsignantur, & ab impijs secernuntur, qui tam nequeunt Deo ac clamare pater, & Christo, Domine, quàm uerū est quod in corde suo dicunt non est Deus, & Christus est anathema. Vnde affectus carnis proni sequuntur, & imperio Satane, captiui ad eius uoluntatem, in perniciem suam parent, cum sancti hoc Dei spiritu acti, nunquam nõ bellum cum carne propria, & Satana gerant, ac quamlibet sæpe

Spiritus
promissio
nis.

malum quod secundum mentem nolunt, faciant, abstracti scilicet lege membrorum, nunquam tamen id non detestentur & deprecetur, spe iuxta indubia suffulti, fore, ut olim à corpore ita corrupto & peccato obnoxio liberentur.

Spiritus
S. unctio
semen
Dei.

Hic spiritus aliàs dicitur unctio Dei docēs omnia, quia eius est omnis ueri persuasio, item semen Dei, quod nō sinat excidere studium Dei, coeptamq; in interiore homine imaginem Dei. Vnde Iohannes negat eum peccare posse, qui ex Deo natus sit, id est, electus ad uitam, eo quod semen Dei, hunc nempe spiritum in se habeat. Addit tertio Apostolus, ut celebris reddatur in nobis gloria eius. Huc enim pertinent, quæcunq; nobiscum Deus benigne agit, ut gloriosam in nobis suam bonitatem ostendet. De his supra in sect. 3. Huc usq; Apostolus egit gratias, pro redemptione atq; salute per Christum parta, eiusq; causas & rationem simul explicauit, ut & hoc pacto, Ephesijs Euangelion gratiæ refricaret, summamq; eius exponens, altius illud eorum animis infingeret.

Ea propter cum & ego audi
uisssem, qua uos in
Dominum.

Nunc more suo Ephesijs memorat quanti faciat, quod & ipsi Christum cognouerint, nam pro eo indefinenter gratias agit, testaturq; se precari, ut in ea cognitione promoucant. Nam à cognitione Christi, & quam nobis parauit

ravit salutis, omnis cum pietas sincera, tum beatitudo solida pendet. Notandum ergo quod omnem salutem, fide in Dominum IESVM, & dilectione in sanctos definit. In quibus sita pietas.

Ne igitur nos adijciamus alia. Certe qui huc peruenit, ut Domino nostro IESV fidem habeat, is quoq; spem omnem in illo fixam habebit, nihil dubitans se olim per huius spiritum, animo & corpore, ad iustam uitæ cum puritatem tum felicitatem perducendum. Inde feret quæcunq; Deus immiserit, æquo animo, et quã officiosiss. erit in quoslibet, præcipue autem, in domesticos fidei, hoc est, sanctos, quæ tum sincera & officiosa dilectio illum per omnia consummat. Quia itaq; à cognitione Christi, & quã nobis restituit salutis, omnia pendunt, ex sincera dilectione Paulus egit, qui memor Ephesiorum in precibus suis fuerit, precatus illis à Domino spiritum sapientiæ atq; reuelationis, hoc est, uim & facultatem, qua donata per Christum penitus pernoscerent, ad quod peculiari utiq; reuelatione illis opus erat, eo quod ista caro & sanguis ne suspicari quidem possit.

Vide autem ut omnia dona Dei faciat. Fide erant iam Bona oïa, & dilectione Ephesij præditi, ut citra intermissionem gratia dona Dei. gratias pro eis ageret, nihilominus impendio orat, ut sapientiam & reuelationem eis Deus aspiret, qua Christum cognoscant atq; sciant, illuminati oculos mentis, quæ sit spes uocationis suæ, hoc est, ut plane intelligant, ad quæ sint uocati, quid hinc debeant sperare, quãq; sit opulenta & redundans gloria hereditatis, quam sint adituri, & ma-

F gnitudo

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

gnitudo uirtutis Dei, qua ad eam uindicantur. Ad con-
 nihil horum cogitare potest cor humanum, omnia sunt spi-
 ritus & reuelationis Dei.

Diligenter uero animaduertendum, quæ charissimis
 sibi Ephesijs Paulus quo nemo bonorum certior aestima-
 tor fuerit, potiss. precetur, indubie quæ agnouit omnium
 optima. Nihil igitur conferendū, iustæ cognitioni Christi,
 & agnitioni beneuolentiæ Dei, quæ in eo nobis exhibita
 est, quod in filios illi & hæredes cooptati sumus. Ista utiq;
 recte pernouisse efficit, ut tanquã stercora præ eis omnia
 mundi contemnamus, totiq; ad imitationem Dei, per ab-
 solutissimam in omnes beneficentiam, rapiamur. Quæ de
 niq; qui tenuiter pernouerit, in eo & reliqua pietatis o-
 mnia ieiuna erunt.

Nihil opta-
 bilius co-
 gnitione
 gratiæ
 Dei.

Gratia
 Dei nimirū
 prædicari
 nō potest.

Vnde aperto apertius est, eos ab omni ratione pietatis
 alienos adhuc esse, quibus quamlibet copiosa Euangelij
 prædicatio, non dico nimia, sed uel satis esse uidetur.
 Omnia utiq; mala & perditæ in nobis erunt, donec Dei
 amore cor arserit, hoc uero igni quis demum ardeat,
 si D E I erga se bonitatem, non dum satis cognitam
 habeat?

Quæ re-
 uelationes
 probæ.

Notandum simul, cum multi de multa sapientia, &
 reuelatione gloriantur, quæ sit uere optanda sapiëntia &
 reuelatio, nimirū qua cognoscitur Christus, qua quãta sit
 hæreditas nobis promissa, agnoscitur, hinc solū rectū de
 rebus cunctis iudicium, & animus honesti amans pro-
 uenit. Ad hunc lydium lapidem exigantur, quæ subinde à
 plerisq;

plerisq; reuelationes iactantur, si huc nihil contulerint;
inanes & commentitias esse nemo dubitet.

Ait uero, & præcellens uirtutis eius in nos magnitu-
do. Vtique incomparabilis & maxima in nos Dei uirtus
effulsit, quæ modis omnibus perditos, in filios sibi resti-
tuit, & captiuitate Satane uindicatos, in beatam immor-
talitatem uindicauit. Quæ in eo potiss. declaratur, dum
roborati spiritu eius, mortem & aduersa omnia magno
animo contemnimus, & peccato superiores euadimus.

Virtutis
magnitu-
do.

Patrem, Deum Domini nostri IESV Christi uocat,
sicut supra & patrem eius, qui tamē est & Deus & pa-
ter electorum omnium. Sed quia sicut nemo alius imagi-
nem illius expressius refert, ita etiam nemo eum consum-
matioe pietate colit, dicitur peculiariter tam Deus quā
pater Domini nostri IESV, per quem omnibus quoque
electis contingit, ut Deum & ipsi uere illum agnoscant,
patremq; habeant. Patrem quoq; uocat gloriæ, quod au-
thor suis sit, solidæ cum integritatis, tum immortalitatis,
atq; felicitatis. Ea enim uera demum gloria est.

In his autem Pauli exemplum, pro aliorum salute, per
inde atq; sua gratias egentis, tum pro incremento eius,
non minus, atq; suæ orantis, nequaquam prætereundum.

Toti isti sancti diuinæ gloriæ addicti erant, igitur nihil
potuit eis obtingere optatius, quā si illa in homini-
bus feliciter illustraretur, neque esse quicquam æque
optabile, quā ut huius illustratio incrementa cotti-

Sancti
multū pro
fratribus
orarunt.

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

die acciperet. Hinc in precibus plurimi erāt, quibus pietatis progressum tum in se ipsis tum in alijs orabant. Quæ quod raræ hodie à fratribus & frigide habentur, argumentum est, per parum gustasse illos, quam bonus & dulcis Dominus sit, quantaq; sit felicitas ipsum agnouisse.

Quæ in uobis declarabitur, iuxta efficaciam.

Sect. 9.

Optauit scire Ephesios, quæ sit præcellēs uirtutis Dei in nos credētes magnitudo, qua sane ex peccatoribus perpetuo iusti, ex modis omnibus miseris, æternum beati, ex mortalibus perenni & diuina uita perfrūētes reddimur, hanc ergo hac secti uincula, qualis sit explicat, subiungens. Secundum efficaciam, fortis roboris eius & c. Ut planior sermo esset, adieci. Quæ in uobis declarabitur. In archetypo enim nostro Christo considerandam hanc uirtutis magnitudinē Apostolus proposuit, in quo tanta aparuit, ut ex mortuis in uitam immortalem & beatam sit restitutus, neq; hoc solum, sed & princeps simul constitutus omnium, subiectis pedibus eius, quicquid eximium & præclarum uspiam est, tam in cælis, quam in terra. Ut uero doceret & nos huius uirtutis scire participes, memorat caput Ecclesiæ, ipsum in omnibus esse impositum, & hanc eius corpus esse, sed & plenitudinem eius, hoc est, in qua uirtutem suam & beneficentiam, præcipue declarat. Cum enim omnia bona, in omnibus efficiat, hoc est,

omnia

Virtus
Dei in nos
declara=
tur.

omnia in omnibus impleat, in hanc ita suam bonitatem, & potentiam benefaciendi effundit, ut plenitudo eius, quæ quam cumulatiſſime bona unuerſa ab ipſo habeat, uocetur.

Recte igitur precatur Paulus, ut Ephesijs oculi illuminentur, quo ſciant, quid ſibi ex uocatione ſua ſperandum ſit, & quæ ſit opulenta gloria hæreditatis, ad quam uocati ſunt, quæ deniq; præcellens uirtutis magnitudo, qua ex peccatis & miſera mortalitate, ad illam immortalem & beatam uitam perducetur, ſecundum efficaciam eandem, qua Chriſtus è mortuis, ad dexteram patris, omniũ princeps, & ſanctorũ caput, atq; inſtaurator eiꝰſmodi conſtitutus eſt, ut ſecundum eandem efficaciam, & illos membra ſua, malis omnibus exemptos, beatos in cæleſtibus ſit reddituros. Qui hæc ſanè perſuaſi fuerint, nõ poterint, *Agnouiſſe benignam Dei in nos uirtutem fons eſt pietatis.* non omni ſtudio, ad hanc immortalẽ beatamq; uitam eniti, eademq; Dei efficacia, potenti ſcilicet ſpiritu eius, reuocante continuo eos, à peccati corruptione, & durante illos, ut crucis regenerationem æquanimiter ferant, impellenteq; & accendente, ut Dei ingenium, omnibus benefaciendo ſtudioſe referant.

Vide autem ut magnifice prædicare hanc Dei uirtutẽ Apoſtolus conatus ſit, non erat ſatis illi, dixiſſe præcellentem in nos credentes uirtutis magnitudinẽ, efficaciam adiecit, & quidem fortis roboris eius. Ineffabilem ſiquidem ſenſit hanc Dei potentiã, dumq; aliter nõ poſſet melius, in Domino noſtro Ieſu Chriſto, uel aliquatenus cognoscen-

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

dam illam obiecit. Quod enim in illo, capite nostro præcepsit, in nobis membris eius certo sequetur. Alioqui quomodo beatus esse posset Christus, laborantibus misere membris eius? At electi uniuersi, os sumus de ossibus eius, & caro de carne eius. De quo & infra cap. 5. Sect. 11.

Quid sit
sedere
Christū à
dextris.

Quid autem sit ad dexteram patris Christum collocatum, ipse Apostolus satis explicat, dū mox subiungit, omnia pedibus eius subiecta. Ab eo enim quod qui à dextris regibus proximi sedent, secunda ab ipsis potestate polleant, mutuata hæc metaphora est, ut scribant Apostoli Christum ad dexteram patris collocatum, pro eo quod est, proxima à patre potestate præditum. Dum autem addit in cælestibus, id est, in inuisibili gloria, recte inde concluditur, corpore eum non posse hic aliquid pati, aut præsentem esse. Quod enim apparuit Stephano, Paulo, & forte alijs quibusdam, id magis adeo, eius ad dexteram patris sedentis, id est, diuina maiestate, & proxima à patre potestate fruētis, reuelatio fuit, quam ab illa gloria, ad terrena hæc rursum demigratio. Vnde carnaliter atq; modo patibili, non posse modo illum hic haberi, recte hinc colligitur, quod ad dexteram patris regnat, inde gloriofus, ac omnibus conspicuus ad iudicium rediturus.

Porro quod memorat Christum super omnem principatum & potestatem &c. constitutum, facit ad commendationem crucis, à cuius humilitate, in tantam dignitatem Dominus euectus est. Si etenim ipsi ad tantam gloriam profuit, quod sese ad mortem usq; & mortem crucis humiliavit,

humiliauit, & nobis proderit ad gloriam, abnegare nos metipfos, & crucem nostrā cottidie assumere. Deinde facit ad hoc, ut sciamus, ab uno Christo petenda omnia. Spiritibus enim Angelicis, erronci quidam multa tribuebāt, eoq; quod lex esset, dispensantib. ipsis data, ut & Stephanus Act. 7. & Paulus Gal. 3. testati sunt, legis ceremonias plus nimio urgebāt, quos Apostolus et ad Colloß. notauit, dum scripsit. Ne quis uobis palmā interuertat data opera per humilitatē, & superstitionē Angelorū, in his quæ non uidit factuosus incedens. Vt ergo Christi auctoritatem extolleret, & hūc potius, quā omnes, quālibet sublimes Angelos audiendum suaderet, prædicat cum exaltatū sup omne principatū, potestatē, uirtutē, dominationē, ac sup omne nomen, quod in præsentī & futuro seculo nominatur, ego lucis gratia reddidi, quicquid omnino eximium, siue in præsentī, siue in futuro seculo celebratur. Positis enim nominibus, quæ nulla aliās scriptura habet, Angelorum ordinem illi distinxerant. Ad Colloß. & Thronorum nomen ponitur.

Angelos
quidā plu-
ris æquo
faciebant.

Hoc igitur Paulus significare uoluit. Esto, sint uarij Angelorū ordines, sint qui principatus recte uocētur, & inter alios, ac etiā super homines principes agant, sint potestates, quorū auspicijs omnis potestas & magistratus in terris geratur, sint uirtutes, quorū opera, inter homines mira fiant. Sint deniq; dominationes, quorū auspicio alij alijs dominantur, sint etiam Throni, per quos uaria Dei iudicia exerceantur, nihil tam eximiū & præcellens

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

Futurum
seculum.

est, tam in sæculo spiritali, quod nobis futurum expectamus, quã in corporali isto præsentis, utcumq; nominetur, cui non super emineat Christus, quod non subiectũ sit pedibus illius. Ita enim hunc omnibus principẽ pater proposuit, ut tandem eius regno & imperio cessurum sit, quicquid potentia, aut præcellentia uspiam est, tam in cælis, quã in terris. Eius enim spiritu oportebit impleri omnia, ut & ipse tandem abolito omni principatu, potestate, ac uirtute, regnum tradat Deo & patri. 1. Cor. 15.

Incerta
sunt, quæ
de Angelo
rum ordi-
nibus pro-
didcrunt.

Hinc notandum Angelorum ordines, officia & nomina, de quibus Theologi ex Dionysio disputarunt, ex Paulo nequaquam posse confirmari, qui istis nominibus inuectis ab alijs, in hoc tantum usus sit, ut prædicaret Christum super oĩa constitutũ, uisibilia simul et inuisibilia, ut cunq; ea nominentur, atque hinc prouocaret, ad hunc solum audiendum, utq; ab ipso expectemus omnia. Idem uolens docere ad Colloß. prædicat omnia per ipsum cõdita.

Locus Da-
nielis.

Cæterum in Daniele 10. legimus Angelum Principem Persarum aduersatum Angelo, curam populi Iisraelitici gerenti, & Micaelem unum è primoribus principibus ei fuisse auxilio. Hinc coniectatum est, ut singulis hominibus, ita & singulis prouincijs atque regnis Angelos præfectos, quorum quilibet suorum curam gerat. Equidem faicor supra captum mecum hæc esse, putoq; bene mecum, ac cum quouis à uulgo Christianorum agi, si agnoscere nobis detur, CHRISTVM
omnibus

omnibus principem sup̄ eminere, ut unū audire, & expe-
ctare ab ipso omnia libeat, tum benignum adeo in nos De-
um, ut sanctos spiritus suos, ministros constituerit
salutis nostræ, ut Epistola ad Ebræ & locus Matth. 13.
cum alijs non paucis satis testantur. Reliqua reuelationi
uel futuri seculi, uel sublimiore hic spiritu præditis, liben-
ter relinquo, & relinquenda censeo omnibus, quibus non
contigerunt certiora, quàm uel Dionysius ille, uel niten-
tes eius autoritate Theologi, tradiderunt.

Ne uero hoc præteream, fuerunt teste Hieronymo,
qui hosce principatus, potestates, uirtutes & dominatio-
nes, quorum hic, & ad Colloß. 2. Paulus meminit, et Chri-
stum super eos euectum prædicat, reproborum Angelo-
rum esse intellexerunt. Equidem, ut Angelos, principatus
& potestates, quos negat Paulus se à dilectione Dei sepe-
raturus Rom. 8. Item principes mundi quos expertes sa-
pientia Dei, & abolendos affirmauit 1. Corinth. 2. Item
principatum, potestatem & uirtutem, quos Christus in
fine seculi aboliturus est 1. Corinth. 15. quos denique ex-
poliatos ostentauit, Colloßen. 2. Hos inquam ut malos
haud grauatim intelligam, ita de quibus hic, & Colloß. 1.
loquitur, malim intelligere bonos. Quantula enim glo-
ria Christi, celsiorem factum dæmonibus malis? Quod ue-
ro ut Hieronymus meminit, illos mouet, quod si de bonis
hæc intelligamus Angelis, sequeretur nos Angelis superi-
ores factos, quippe quibus simul cum Christo celsiore lo-
cosedere in cælestibus datum sit. Id me non mouet,

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

sed libenter hominum dignitatem, quàm angelorum præstantiorem agnosco, cum Christus nos non angelos assumpserit, sintq; hi administratorij spiritus, missi in salutem nostram. Heb. 1.

Vtinam autem perpendere satis liceret, quanta sit nostra felicitas, quod Christus nobis caput, & nos illius corpus, et plenitudo sumus. Si enim ille caput nostrum, Ecclesie sue, omnia cum ipso cõmunia habebimus, neq; poterit ille, sine nobis sua filicitate frui, eius præterea erit, nos in omnib. ducere & uiuificare, q; nihil prorsus sine ipso poterimus. Cumq; omnia in omnibus perficiat, ut per eum omnia condita sunt, nos tamẽ plenitudo eius ideo recte dicimur, quod in nos scilicet uirtutẽ & beneficentiã suam effundit cumulatisime, suamq; in nobis potiss. diuinitatem ostentat. Quis hæc certa fide agnoscat, qui non ipsi uni sese addicat, & reb. alijs ualedicat, oblectetq; se in illo solo, nihil præterea uel metuens, uel sperans.

Caput Ecclesie Pontificem fecerunt, cum ne tantillum quidem ille uitæ aut uirtutis, Ecclesie influere queat, neq; possit plusquam ministrum Christi & cooperatorem, quẽ admodum & alij sancti, per ministerium externi uerbi, quod sine illius spiritu tamen semper inefficax est, agere. His similes sunt & caput Christũ pariter reijciunt, quot quot boni aliqd homini, qd' in se habeat attribuunt. Quod caput corpori, hoc nobis Christus est, omnis uita, motus, sensus & actus, ab ipso est, nos nobis relictis sumus, quod corpus sine capite.

Caput

Et uos cum mortui eratis delictis.

VT agnoscerent Ephesij, quid ex uocatione sua sibi sperandum esset, quantaq; per Christum gratia contigisset, monet eos Apostolus, cum peccatis mortui fuissent, & hinc à familia Dei alieni, ex mera gratia, & bencuolentia Dei, Christi q; merito, in uitam beatam, & municipatum sanctorum esse assertos. Cum mortui inquit, eratis delictis & peccatis, nihil scilicet uitæ piæ, quæ sola uita recte dicitur, et perpetuò durat, habentes. Vnde explicans hanc mortem ilico subiecit: In quibus aliquando ambulastis, id est, uixistis, tropo scripturæ uulgari, iuxta sæculum mundi huius, quod quia pro ratione uiuendi quæ uiuere hic mundus solet, posuium non dubito, sic quoque malui reddere. Voluit forte Paulus per αἰῶνα hic exprimere quod Ebræ. חַיִּים dicitur, & tempus uitæ præsentis significat, ut ex Psalm. 39. uersu 5. & Iescha. 38. uersu 11. liquet, ut intellexerit per uiuere secundum sæculum mundi huius, uiuere pro cupiditate uitæ præsentis sæculi, & temporis quo in hoc mundo agimus. Quæ sanè cupiditate, quisq; sua tantum querit, & ad opes, dignitatesq; et uoluptates eluctatur, siue id cum commodo, siue incommodo proximi fiat, siue modus seruetur, siue minus, imò nunquam absque iniuria proximi, & cum modo decenti.

Vnde

Mortui de
delictis.

Viuere iuxta sæcu-
lum.

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

Vnde post paucula Paulus ipse, hanc uiuendi rationem la-
 tius explicans, ait: Inter quos & nos omnes uersabamur,
 iuxta concupiscentias carnis, uel, ut uerti, naturæ nostræ,
 facientes huius uoluntatem, id est, quæ ferebāt, nunquam
 non prauæ nostræ concupiscentiæ. Proinde uiuere secun-
 dum sæculum mundi huius, est uiuere pro carnis nostræ,
 hoc est, naturæ deprauatæ, arbitrio & cupiditate, cuius
 omnis cogitatio, & uoluntas ad malum prona est à pue-
 ro. Idemq; est & secundum principem aëreæ potestatis,
 hoc est, spiritus mali, agentis reiectitios, qui auscultare
 Deo nequeunt, uiuere, id est, sicut uerti, secundum instin-
 ctum illius, qui mala semper suadet.

Viuerē iu-
 xta princi-
 pem aeris.

His quæso Christiani animum aduertamus, & præci-
 pue ei, quod Ephesijs, ob peccata & delicta mortuis, hoc
 est, omni uirtute destitutis, & pro mala duntaxat carnis
 cupiditate, Satanæq; suasu uiuentibus, eoq; in omnibus
 & semper peccantibus, Paulus & se & sanctos uniuersos
 (ait enim inter quos, & nos omnes aliquando uersaba-
 mur) adnumerat. Si namq; mortui sumus per delicta &
 peccata, uita, quæ uere est, & dicitur, priuati sumus, eoq;
 nullum boni sensum aut motum habere, sed tantum ut nos
 rapiunt deprauatæ naturæ affectus, & mali suasor Sata-
 nas impellit, ferri possumus. Vbi iam nobis liberum arbi-
 trium, ubi in nobis benefaciendi facultas, quis sensus re-
 sti? Quàm est absq; omni sensu & motu inutile cadauer,
 qui mortuus corpore est, tam est sine sensu & motu pieta-
 tis, mortuus per peccata & delicta, quales sunt, quotquot

Nihil in ho-
 mine boni,
 quia mor-
 tuus.

cx Adam

ex Adam geniti, & e' supernis nondum regeniti sunt, do-
nati spiritu uiuificante, qui scilicet ex Adam nati, tantum
animam habent uitalem, id est, uim uiuendi uitam anima-
lem. Nam & si plusculum, quam bestiis alijs, rationis, ho-
minibus adiectum sit, id tamen uitæ brutali, ita est obno-
xium, ut ad diuina sese attollere aut supra uentris curam,
& nonnunquam inanis nominis aliquid sapere, prorsus
nequeat. Hinc iræ Dei obnoxij sumus. quot quot ab Adam
genus ducimus, ut hic Paulus inquit, & id natura, quia
dum natura nihil nisi peccare possumus, profecto naturæ
debemus, ut iræ diuinæ semper, quantum ad nos attinet,
obstricti teneamur.

Vtinam uero hæc Pauli sententia esset omnibus persua-
sa, qua se & quoslibet sanctos alios fatetur, natura esse fi-
lios iræ, non minus quam reliqui, quam facile Iudæis, Sara-
cenis, Papistis & Anabaptistis, ac omnibus qui Christo
seruatori non omnia tribuunt, nobiscū conueniret. Omni-
bus namq; qui unquam à uero aberrarunt, dogma hoc, de
libero arbitrio imposuit, effecitq; cum ipsi aliquid esse
uellent, ut ad cognitionem & participationem bene-
uolentiæ diuinæ peruenire haud possent, cumq; statuere
propriam iustitiam laborarent, iustitiæ Dei ut Paulus
Rom. scripsit, subijci nequirent. Proinde ut dei beneuolen-
tiam & iustitiam, Ephesijs charam Paulus redderet, ad-
monuit, quid ex se fuerint, nimirum mortui omni bono,
& uiuentes tantum malo, quod ne conuitij loco accipe-
rent, aut se solos tales natos arbitarentur, idem de se ipso
& san-

Dogma li-
arbi. omni
falsæ do-
ctrinæ cõ-
mune est.

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

Et sanctis alijs confessus est. Hoc iam persuasis, grata et magni esse potuit, misericordia, et dilectio Dei, qui mortuos ita per delicta, simul cum Christo conuiuificauit, de quo in sectiuncula sequenti, in qua uerbum primū ponitur (Conuiuificauit nos) quod orationem absoluit. Nam duabus his sectiunculis, hoc Paulus dicere uoluit. Et uos et nos peccatis mortuos, conuiuificauit Deus diues misericordia cum Christo, idque ex mera sua beneuolentia, quod in nobis nihil esset boni reliquum.

Vnde Satan princeps aeris. Satanam uero Paulus uocat principem potestatis aëreæ, sicut infra cap. 6. uersutias in cælestibus dixit. Esse namque malos quosdam spiritus, qui homines conentur ad impietatem pertrahere, et si id eis non succedat, alijs ledere illos studeant, ex multis scripturarū locis manifestum fit. Quid enim aliud in Iob petebat, qui eum exercebat Satan, item qui Dauidi author erat, ut imperaret populum numerari? Porro aëream istam regionem, quam infra per cælestia intelligit, solus Paulus, indubie ex peculiari reuelatione, malis istis spiritibus attribuit, inter quos et principatus, potestatesque esse cum infra, tum Collossen. secundo 1. Cor. 15. et Roma. 8. diuersis uerbis fatetur. Infra præterea mundi rectores et termina imperarum seculi huius atque spirituales uersutias illos uerij diabolorum. in singulari principem potestatis aëreæ, utique regni Diabolici, agentem incredulos appellat, sicut et ferè Satan, id est,

id est, aduersarius, in singulari passim per scripturam vocari solet.

Quæ ergo in singulari de Satana, Diabolo, principe mundi, siue aëreæ potestatis, aut maligno, legimus, toti illi malorum regno, & potestati competere agnoscendum est. Nam omnino multi sunt spiritus maligni, in idem tamen singuli pro sua portione incumbentes, nimirum, ut aut ad impietatem homines deficiant, aut aduersa hic omnia experiantur. Cum itaque hi mundo imperent, hoc est, tenebris istis, nempe hominibus, luce cognitionis Dei destituti, non incōmode in aëre isto, illis incubant. Mūdo autem tantum, hoc est, ut hic inquit filijs inobedientiæ, qui persuaderi ueritatem non possunt, isti imperant, alios exercent tantum. Vnde ait hic Paulus, qui agit in filijs τῆς ἀπειθείας, id est Ebræo schemate, incredulis, qui uerbo Dei sese subijcere non sustinent.

Videtur autem Paulus hoc schemate referre uoluisse, quod Israëlitis dum immorigeri domino erant, obiectum passim in scriptura legitur. Dicebātur autem בני מרי id est, filij immorigeri uel rebelles 4. Moscheh 17. Item עם מרי, id est, populus rebellis. Porro quid id uitij sit, 5. Mosch. 9. pulchre explicatur, ubi ita Moscheh populo loquitur: Cum mitteret uos Dominus à kadesch Barnea, diceretq; , ascendite & hereditario possidete regionem quam uobis dedi, והמרי את פי יהוה, id est, immo

Ad quid di
aboli incū
bant.

Cur in aë=
re demo=
nes.

Filij inobe
dientiæ.

bet, con=

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

bet, contempſiſti imperium Domini Deiueſtri) & non credidiſti ei, & uocem eius non audiſti. Hinc ſanè liquet, eſſe בני אר עם מררי, id eſt, filios uel populos rebelles aut imorigeros, qui Domino non credunt & uerbum eius contemnunt. Vnde illud, ἡοὺς τῆς ἀπειθείας uerti, incredulos. Ab eo enim quod Deo non creditur, omnis inobedientia et rebellio prouenit. Quod ſcelus deus ſumme deteſtatur, & ſimile habet peccato ariolandi & idololatriæ, ut Schmucl Schauli teſtabatur. Idem, nempe rebelles eoſdem eſſe, qui increduli ſunt, & ex eo, quod Dominus Ieſchajah cap. 30. iuſſit ſcribere in tabulam, & librum exarare, patere poteſt. Id uero eſt: Populus hic מררי, id eſt, immorigerus eſt, filij fallentes, noluerunt audire doctrinam Domini. Vide quod Deo mentiuntur, & doctrinam eius reiſciunt, rebelles & immorigeri uocantur. Hæc de epitheto iſto reproborum, ἡοὶ τῆς ἀπειθείας, quo Paulus & infrà quinto & Colloſ. 3. uſus eſt, diſcere libuit.

Solos reprobos a= git Satan. Id tamen probe notandum, ſolis reprobis uere hoc epitheton competere, qui & filij perditionis dicuntur, nimirum perditioni irreuocabiliter deſtinati. Nam in his ſolis agit Satan. Satan, ἐνεργῶν, id eſt, agit & efficax eſt, habens imperio ſuo totos illos ſubiectos. Etenim qui filij Dei ſunt, hos agit ſpiritus Dei Rom. 8. Facceſſit quidem & his aduerſarius negocium, eo quod corpus peccato obnoxium adhuc circumferunt, uerum quoniam eius tyrannide per Chriſtum uindicati ſunt, exercere illos poteſt, perdere non poteſt,

potest, ut planè perdit eos, quos filios inobedienciæ, Paulus uocat, qui reprobisunt, & Deo odio habiti, etiam at= tequam in hanc lucem edantur.

Fortè & hoc annotandum, pro eo quod Paulus, con= cupiscentias, uel cupiditates, item & uoluntates carnis nostræ scripsit, reddidi, naturæ nostræ. Nam omnino Caro nõ= quod nos naturam dicimus, Paulus scripturarum more, stra quid= carnem uocat, unde & ipsi homines, caro uocari solent. Sic debent coniuges esse, in carnem unam, id est, coale= scere in unum hominem. Sic omnis caro sæpissime pro omni homine ponitur, ut cum dicitur: Omnis caro foenum est. Omnis caro uidebit salutem D E I. Hinc opera car= nis dicuntur, quæ fert ingenium humanũ, qualia Galatis 5. aliquot enumerantur. Multum enim à uero aberrarunt qui carnis nomine, tantum inferiorem hominis portio= nem, quam cum brutis communem habemus, intellexe= runt. Certe idololatria, emulationes et inuidia, opera sunt primæ in homine portionis, attamen opera carnis à Pau= lo uocantur. Sunt enim opera, quæ fert naturæ nostræ in= genium, ad praua tantum pronum. Quare de corruptõ iam homine Dominus dicebat primò Moscheh 6. Non aget inter hominem usq; iudicem, spiritus meus, eo quod caro sit, hoc est, quia nihil nisi bestia homo esse cœpit, mē te omniq; ratione, ad corruptibilia & fœda ista quibus bestia delectantur, conuersa, nolo ut spiritu meo præditi sancti, monitores inter eos agant. Capti enim brutali= bus uoluptatibus, & diuina omnia contemnentes in=

G digni

IN EPIST. AD EPHESIOS

indigni sunt, qui uerbum meum, à Noach uel alijs ex spiri-
tu meo loquentibus, audiant. Canibus obijcere sanctum,
& suis spargere margaritas haudquaquam decet.

Filij iræ, notum schema, pro obnoxijis iræ, sicut filij
gladij, qui deuoti gladio sunt, dicuntur. Mouere aut quæpiã
possit, quod hic Paulus se & sanctos alios fatetur, aliquan-
do inter filios incredulos uersatos, cupiditatibus carnis
indulsiſſe, desideriaq; eius p̄fecisse, perindeq; filios iræ, at
que reliquos fuisse. Alibi enim segregatum se ab utero ma-
tris testatur, Gal. 1. in hac Epistola superiore capite, glori-
atur, se cum sanctis electum, ante iacta mundi fundamen-
ta; ad Philipp. 3. præterea gloriatur se, iuxta iustitiam,
quæ est in lege, factum irreprehensibilem. Si igitur ex ele-
ctis fuit, & ab utero in sortem sanctorum segregatus, &
id adeo in eo effulsit, ut præ coætaneis suis traditionibus
paternis adeo studeret, ut in lege irreprehensibilis euade-
ret, quomodo uerum fuit, & ipsum inter incredulos ui-
xisse, concupiscentijs carnis indulsiſſe, atq; desideria eius
p̄fecisse? Profecto qui non penitus hæc consideraret, uide-
ri illi posset, ista Paulum de gente sua, ante receptam Dei
cognitionem, non de se ipso etiam scripsisse.

Vt Paulus
& electi
peccato,
priusquã
gratiæ ui-
uant.

Sed qui conditionem electorum, recte perpenderit, ui-
debit paucos electorum esse, quos non sinat pater, carnis
misciam, antequam cælestis uitæ delicias degustent pro-
be experiri, ut cum senserint naturæ nostræ infelicitatem,
felicitatem redemptionis digne queant æstimare. Sic non
dubitarim Paulum, quamlibet electum, & ab utero segre-
gatum,

gatum, atq; traditionum paternarum, legisq; studiosum
 adeo, ut esset irreprehensibilis apud homines, furorem
 carnis, id est, naturæ deprauatæ non uulgariter fuisse ex
 pertum, atq; de se ipso quoq; ut illa. Peccatum occasione
 à lege accepta, genuit in me omnem concupiscentiã, item,
 Viuebam sine lege quondam, item: At ego carnalis sum ue
 nundatus sub peccatum, item, Noui enim quod non habi
 tet in me, hoc est, in carne mea, bonum Rom. 7. ita & ista
 hic, inter quos & nos omnes aliquando uersabamur & c
 scripsisse. Quæ tamẽ expertus sit non quidem cū iam spi
 ritus in ipso ferè obtinisset, domataq; caro bona ex par
 te esset, sed cū ut ætate, ita et spiritu minor esset, ageretq;
 adhuc sub pedagogia legis. Spiritū siquidẽ dei habebat, in
 de legi quamlibet inuito animo studebat, idq; tam diligen
 ter, ut coram hominibus irreprehensibilis esset, ope
 ra namq; eius hominum iudicio sancta erant, recognabat au
 tem nihilominus in animo illius, ut ἡ φιλαυτία, ita filie
 huius fratrum contemptus & fastidium, indulgentia uo
 luptatum, & nominis studium. Hæc primum mala, ut &
 alijs usu uenit, non animaduertit, uiuebat enim aliquando
 sine lege, postea ubi legem recte agnouit, sensitq; & hæc
 mala, uitandaq; esse, nequicquam luctatus fuit cum seipso,
 enitens ad hoc ut sancte, & animo uiueret, qui corpore
 erat irreprehensibilis, quod cum non succederet, exclama
 bat: Misere ego homo, quis me liberabit ex hoc
 corpore mortu obnoxio? Sed tandem superante in eo
 spiritu, aiebat: Vino iam non ego, sed uiuit in me CHRIS

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

STVS. Non quod iam nihil negotij illi caro face-
ret, neq; enim adhuc apprehenderat, quod sectabatur,
Philippen. 3. uerum quod caro tum posteriores habere
coeperat, & spiritus priores, imò caro prope interitum
adducta, spiritui uictoriam ccedebat.

Ergo & Paulus sicut natura filius iræ erat, ita natu-
ræ peccatricis uitia quoque expertus fuit, cumq; sine lege
adhuc uiueret, parum ab incredulis, quantum ad suam ui-
tam, differebat, concupiscentijs carnis indulgebat, deside-
ria eius perficiebat, atq; ut ad Titum confitetur, stultus,
inobediens, errans, &c. erat, sed neq; his liber erat, cum
etiam lege cognita, se quàm maxime irreprehensibilem
hominibus exhiberet. At postquam cognito Christo, spiri-
tu Dei opulentiùs donatus extitit, hoc ipso spiritu, carnis
facta mortificare, carnemq; cum affectibus & concupi-
scentijs crucifigere coepit, ambulans iam spiritu, non car-
ne. Aliter autè euenit fortasse Iohanni Baptistæ, qui à pue-
ro spiritu sancto repletus extitit. At uulgaris hæc ratio
sanctis omnib. usu uenit, ut antea filios iræ se quã gratiæ,
uiuendo carni experiãtur, quanquã hoc inter ipsos, & re-
probos inter sit, q. spiritus dei, malo in illis semp reclaimer,
et uel aliquantulũ ad honesta ppellet, cũ hi infreni et nullo
remoramento in mala ruant, ut cunq; à Satana acti, & à
propria concupiscentia fuerint illecti.

Secũium. 3. **Deus autem diues misericordia &c.**

Aperta satis hæc uerba sunt et cognitu facillima, si tan-
tum &

tum et creditu facilia ea plerisq; dominus redderet. Hunc uero sensum habent. Mortuos nos delictis, ut tantū peccare possemus, destituti omni sensu motuq; boni, Deus nulla re alia, quā sua ipsius in nos misericordia & dilectione, adductus, conuiuificauit unā cū Christo, id est, sicut Christum potenti suo spiritu, in uitam beatam à morte reuocatum, restituit, ita nos à morte peccati, qua omni boni spiritu carebamus, in uitam sanctam & perpetem, ut ipso fidentes, æquo animo plenam nostri redemptionē expectemus, interim proximis ad salutē inseruientes, eodē spiritu suo, & saluifica uirtute, asseruit, participesq; futuræ felicitatis, ad quam Christus euectus, modo gloriosus regnat, reddidit. Nam cū Christum à mortuis excitauit, & in cælestibus ad dexteram suā collocauit, simul utiq; excitauit et omnia membra illius, atq; in gloriam cælestem cū illo pariter euexit. Id tamen si nondū in nobis apareat, certò tamen apariturum in nobis expectamus spiritu, quo hæc credimus & speramus, ob signati, eodemq; uice arrabonnis apud nos deposito. Hanc autem tantam suam bonitatem, ut ex nulla alia caussa motus, quā sua in nos gratuita beneuolentia, super nos effudit, ita illam effundens nihil aliud spectauit, quā ut hanc eandem suam in nobis bonitatem, olim opulente ostentaret, conspicua iam benignitate, qua per Christum in nos usus est, & utetur, dum peccatis purgatos olim, sanctos et immaculatos, omniq; spiritali ornatu decoratos, sibi siset in regno cælesti.

Notandum autem quod futura sanctis, ut scilicet cum

Factū Pau-
lus scribit
quod futu-
rum est.

Christo conuiuificati, in caelestibus simul sedent beati, Paulus iam facta scribit, uti profecto apud deum iam facta existunt, qui caput nostrum eò euexit, et nobis arrabonē huius felicitatis, spiritum suum donauit. Vnde & seruatos iam nos quoq; adserit, qui tamen adhuc cum morbis carnis nostrae anxie luctamur. Certo enim certius est, nos animo & corpore, Christo similes fore. Si iam cum fido expertoq; & salutem promittenti medico, se egrotus commiserit, dici solet, hic seruatus est, etiam cum adhuc morbus in totum non cesserit, quanto rectius de eo, qui se Christo, qui fallere nequit, salutem pollicenti concediderit dicetur, hic modo saluus est, uti & coram Deo iam habetur, quantumuis in carne adhuc peccatorum reliquiae hereant? Paulus igitur certitudinem electionis Dei, amplitudinemq; meriti Christi attendit, eoq; recte saluos iam dicit, quos saluare Deus decreuit, & Christus iam coepit. Hec utinam attenderent & ij, qui hodie opera nostra reuehere conantes, aiunt: Christi redemptionem nobis inutilem, nisi cū uestigia eius sectamur. Hic Paulus dicit nos ex diuina misericordia atq; dilectione erga nos Dei seruatos, antequā quicq; boni uel cogitare possemus. Et gratuita beneuolētia dei omnē salutē nostrā tribuit, quare operibus nostris omnia adimit, sed de his plura in sequenti Sect.

Verū illud, ut ostenderet superuenientibus saeculis & c. bifariam intelligi potest. Primū ut de saeculis regenerationis, & uitae planē beatæ, id intelligamus, ad quem sensum illud

illud enarraui. Tum enim Ecclesia uere gloriosa & absq̄ macula & ruga resulgebit, ut quàm clarissime in illa excellens diuinæ beneuolentiæ opulentiâ, apparitura sit, relucente magnificentissime benignitate illa & beneficentiâ, qua per Christum nostri reparatorum, patris imago plene in nobis restituta tum fuerit.

Vt ostenderet superuenientibus seculis.

Alter autem sensus forte esse queat, quod Dominus in Ephesios & alios illius seculi sanctos, magnifice bonitatem suam ostenderit, ut & posteris seculis, hinc opes beneuolentiæ suæ ostentaret, sicut planè admiranda & exosculanda fuit sanctis interim omnibus, mira illa DEI benignitas, quæ Paulino seculo in plurimas gentes effulsi, & hodie sanè, dispulsis non nihil Antichristi tenebris, hinc profecto plurimi præclare & pietate augentur, & roborata spe, consolantur.

Prior tamen sensus germanior forsitan non sine ratione existimabitur, eo quod sicut in illo futuro & beato seculo primum apparebit, reuelato iam plene Christo, qui simus, ita tum demum quoque palam ostendetur, & conspicua erit, qua Dei benignitate, per Christum exhibita, ad diuinæ naturæ consortiū, simus adducti. Modo uita nostra abscondita est cum **C H R I S T O** in **DEO**, & nondum apparuit, quod futuri sumus, manifestato autem plene Christo, cumq; gloriosus apparuerit, tunc et nos cum illo manifestabimur in gloria & similes ei erimus. Coloss. 3. et 1. Iohan. 3. Tunc ergo et opulentiâ dei, in nos

benevolentia & effusiss. per Christum exhibita benignitas, & recte agnossetur, & iusta gratiarum actione à sanctis celebrabitur. Vtinam autem hæc digne perpendamus, D E V M ex sua sola bonitate & propter solam illam magnifice declarandã, nos è morte peccati ereptos, caelestiregno cum C H R I S T O donare, ne quid nobis tribuamus, sed ipsi omnia transcribamus, in hoc totis viribus incumbentes, ut eius in nos bonitas conspicua fiat, ac quàm plurimos ad pietatem alliciat. In hoc enim è grege hominum perditorum, electi sumus, ut filij Dei simus, quo in nobis gloriosa ipsius bonitas apareat, & ad amplectendam illam, multi inuitentur.

**Benevolentia gratuita seruati
estis &c.**

Sec. iij. 3. Ordo iustificationis & salutis nostræ hic, sanè quam breuissimè, simul & luculentissimè descriptus est. Nihil huius nostrum est, nihil nostris operibus conficitur. Quicumq; Christo credimus, iam seruati sumus, membra enim Christi existimus, quibus uita & gloria Christi cõmunis esse cœpit. Sed unde hæc felicitas nobis? Ex benevolentia gratuita dei, qua prior nos, cū inimici eius essemus, complexus est. Vbi illa aparet, adhuc nobis cū peccatis et meritis hinc malis luclantibus? Nondū plane ea in nobis, ut iam supra dictū manifestata est. Per fidē enī, quā Euāgelio habemus, quæ rerū speradarū fundamentū, et corū quæ nō aparent, argumentum est, seruati sumus. Quare expectamus,

Per fidem
seruati.

mus,

mus, ut sicut in Euangelio dominus p̄misit, nos plene sanctificet, & in nouissimo die, ad beatam immortalitatem resuscitet. Cuius arrabonem dedit suum spiritum, quo ita futurum credimus, & per ipsum, Deum patrem certa fiducia inuocamus, æquo animo expectantes, dum corpus nostrum humile transfiguret, & conforme reddat corpori suo glorioso. Philip. 3.

Porro quod ait saluatos nos per fidem, nequaquam intelligendum est, quasi fide nostra, salutem mercamur, & uelut nobis ipsis comparemus, sed quod illa, ex libera Dei electione destinata, & beneuolentia eius exhibitam, amplectamur. Hac namq; initium salutis in nobis fit, hac exturba perditorum, in gregem electorum traducimur. Antea enim quam illa contigerit, & ipsi perditii sumus, sicut & reliqui, quia absq; Deo sumus. Verum simulatq; persuasi à spiritu sancto, Euāgelio regni fidem habemus, beneuolentiam in illo promissam amplectimur, uereq; participes eius reddimur. Quod namq; credimus promittenti Deo, id nobis indubie præstabit, nimirum ab omni malo liberationem, & bonorum omnium possessionem. Per fidem itaq; seruati sumus, quia hac Dei erga nos bonitatē agnouimus, certi q; sumus facti, plene olim illam nos percepturam, per omnia beati. Sed recte addidit, idq; non ex uobis, Dei donum est, non ex operibus, ne quis glorietur. Nam cui ex beneuolentia sua Deus, spiritum suum nō impertierit, is ut Euangelio nunquam crediderit, ita diuinæ beneuolentiæ & salutis expers in æternum manebit. Ni-

G s bilergo

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

hinc ergo huius ex nobis, nihil nostrorum operum, sed omnia d. electionis & beneuolentiæ existunt, ex qua donato suo spiritu, mente nos renouat, & in filios suos adoptat, quia natura nostra, filij iræ & perditionis sumus.

Conditi
ad bona
opera.

Confirmat hæc Apostolus cum subiicit . Ipsius enim figmentum sumus , conditi in Christo IESV, ad bona opera . Vt namq; sati ab Adam sumus , conditi sumus ad mala opera , ut nihil prorsus boni operis præstare possimus . Quia nihil in gloriam Dei, quem ignoramus, aut in commodum proximorum, qui nos ipsos tantum amamus, facere ualemus . Ergo denuo nos fingi & condi oportet, quod alibi Dominus renascentiam uocat, quod sit donato nobis spiritu sancto, illo tum ut suspicere Deum, & amare proximum, ita & bona operari possimus, quibus nimirum proximus iuuatur, & ad Dei cognitionem promouetur . Quæ tamen ipsa antea quoq; Deus præparauerit, ut in eis ambularemus, hoc est, uersaremur oportet . Adeo nihil boni nostrum est . Ex nobis ipsis mali eramus, neq; nisi mala operari ualebamus, cum igitur ex mera sua bonitate nos refinxit Deus, neq; nouam tantum, sed

Quæ præ
parauit
Deus.

& bonam creaturam condidit, idq; in Christo IESV, hoc est, Christo IESV insitos, eiusq; membra factos, & spiritu eius præditos, sicut hunc suum bonum spiritum imperitit unicuiq; secundum mensuram, quam ipse antea apud se definiuit, ita plane consequens est, ut nulla nos bona opera perficere possimus, nisi quæ factor noster antea præpararit, & uelut nobis ad mensuram, ut in eis uersan-

uerfantes, ipfum glorificemus . Siquidem ex nobis ipsis, non fumus idonei, qui boni aliquid uel cogitemus, uelle & operari, Dei est . Quod qui agnofcere non funtinent, ij profecto & fe ipfos, & D E V M penitus ignorant . Hinc funt uaria illa dona , de quibus Rom . duodecimo, 1 . Corin . 12 . & infra 4 . quæ utique nihili nifi facultates quedam funt , ea opera, ad quæ D E V S quemq; deputauit, perficiendi .

Notandum autem hic iterum, quod Paulus ait, feruati estis, hoc est, peccatis liberati, & uita æterna donati . Si enī hæc qui credunt, iā uere confecuti funt, nunq̄ profecto excident numero sanctorum, nunquam amittent , quam adepti funt uitam, quia æterna est . Filij Dei renati funt, multo minus igitur rursus in filios Diaboli degenerare poterunt, quam bestia fieri, qui natus homo est . Nifi non fit potentior spiritus Dei sanctus , quàm fit anima ista uitam infpirans hominis . Ecqui operibus nostris amitteremus , quod nostris operibus non potuit parari? Aut qui auferret offensus peccatis Deus , quod peccatis prorsus mortuis, ex sua sola bonitate donauit? Salus nostra, opus est beneuolentiæ Dei, ea poenitudinis nescia est . Utq; in eos se effundit, quos ad id delegit , nondum natos , ita in eosdem perennis erit , quia D E V S nequaquam ut homo mutatur .

His autem nemini ad uitia uia sternitur , ut Anabaptistæ calumniantur . Electis, & spiritu Dei præditis ista tantū prædicatur, alij enī animales funt, & horum nihil percipi-

Sancti
nunquam
excident .

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

Prædicando fidē, bona opera nō impediuntur, sed promouentur.

percipiunt, illi autem, quanto ampliorem Dei erga se benignitatem agnoscunt, tanto magis ad amandum, colendumq; illum accendantur. Cumq; enim seruos iam sese agnoscunt, & peccatis liberatos, id est, Deum omnino statuisse, ut purgatos se omnibus peccatis, perpetuo & solide, tum iustos tum beatos reddat, qui possent porro peccandi animum admittere? Imò si quando lege membrorum impellente labuntur, faciunt quod odiunt, & peccanti carni, spiritus usq; reclamationat. Conditi namq; sunt ad bona opera, ad ea internus homo propendet, ijs solis oblectatur, hæc proprij & germani eius fructus sunt. Quare qui calumniatur nos docendo fidem, cessationem bonorum operum inuehere, haudquaquam sanius loquuntur, quàm qui agricolam, trunco poma ingratis saporis, acerbamq; ferenti, inserentem calamum pomorum gratissimi saporis, & maxime mitium feracem, causaretur dulcium pomorum remorari prouentum, & uinitorem diceret copiam impedire dulcis uini, qui pro syluestribus uitis, tantum labruscas ferentibus, satiuas & primæ fecunditatis reponeret: quiq; criminarctur eum puerum reddi elinguem, qui formandus eloquentissimo traderetur rhetori. Etenim cui contigerit, Euangelio habere fidem, is iam Christo insitus, eius fecunditatis ad bona opera particeps factus est, & ex sterili ac emortuo ligno arbor euasit, quæ nequcat, non reddere suo tempore fructum, cælestiq; magistro ad omnem pietatem formandus addictus est; qui frustra illum docere haud poterit.

Sed isti

Sed isti, fidei naturam ac uim, ad huc prorsus habent incognitam.

Memores igitur estote, quod olim natura Gentes,

Instat in eo Apostolus, quod cœpit, quod & Moscheb, omnes prophetæ, Christus ipse, atq; Apostoli inculcare præcipue studuerunt. Pergit siquidem ostendere Ephesys, ex quantis malis, ad quanta bona eos Dei benignitas transtulerit. His enim probe cognitis, ut fidutia amorq; in Deum & gignitur, & alitur, ita semel uniuersa pietatis offitia, non tã facile, quàm feliciter & cumulatim proueniunt. Monuerat in superioribus huius capituli sectuunculis, mortuos per delicta, ex Dei beneuolentia, Christiq; merito, in uitam sanctam & beatam restitutos esse, insequentibus monet, alienos fuisse à populo DEI, regnoq; Christi, & per Christum ciuitate Dei donatos, sanctisq; esse adiunctos. Quæ in hoc utiq; commemorauit, ut agnoscentes incomparabilem Dei erga se bonitatem, totos se illi crederent, atq; ex uoluntate eius uiuere studerent. Neque enim alia ratione, uitæ sanctimonia promoueri uerbis potest.

Multo maxima aut dignitas Ebræi populi fuit, qd' eos excunctis sub sole gentibus, in populum peculiarem, cui se Deum magnificentius, quàm toti reliquo hominum generi declararet, elegerat, & circumcisione secreuerat, quod unctum suum eis potiss. promiserat, ut ille diceret

Sirophœ=

Quæ uera ratio pietatem docendi.

Dignitas Ebræorū.

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

Syrophenise se nō esse missum, nisi ad oues, ex Israēlitis perditas. Matth. 15. quod diuinitus leges uitæ, in optimam rem publicam coagmentati, acceperant, quod deniq; toties fœdus cum illis icerat, pollicitus se ipsis Deum fore, illosq; ut peculiarem suam hæreditatem esse curaturum, & ornaturum. Vnde electi ex eis spe salui, sub auspicio & benigna eius protectione, agebant quàm foelicissime.

Indignitas
Gentium.

Ephesij autem ut & Gentes reliquæ, prophani fuerant, & impuri à Iudæis circuncisione in familiam Dei cooptatis, eo quod præputium eorum non esset recisum, appellati, nihil de Christo seruatore uel audierant, ut sui reparationem sperarent. Etiam in hoc sæculo iustis legibus destituti, uerare publica, quæ uel sola apud Israēlitas instituta per Deum erat, caruerant, postremo ut nullum cum eis Deus fœdus percusserat, ita nullis promissionibus, in spem bonam illos erexerat. Agebāt itaq; in mundo & Deo, id est, ut uerti, sine D E O, & plane impij. Quid autem iam æque miserū uel fingi possit, quàm esse sine Deo, bonorum omnium fonte & authore, nullam habere spem uitæ melioris, nullam etiam hic synceram uitæ communionem, nullum expectare seruatorem, qui malis istis eriperet, à sanctis denique & Deo charis, carum loco, ut impuri & abominabiles haberi? Recte igitur hortatur Paulus Ephesios, ut huius suæ miseriæ memores sint, quo nimirū digne estimēt, & Dei erga se dignationem, quæ eos citra ullum ipsorum meritum, ex illa miseria libe-

ria liberatos, summæ felicitatis, cum sanctis omnibus par-
ticipes reddidit.

Gentes ait à circumcissione, præputium uocatas, quod idem est, ut uerbi, à circumcisis, præputiatis, uel præputio
 foedos & impuros. Quia enim signo circumcissionis, à gentibus elijs secreti Iudæi erant, opprobrij uice, Genti-
 bus præputium obijciebant, ut impuris, & indignis qui
 Dei populo accenserentur. Sed quia apud DEVM parum adeo referebat carne circumcisos, & signo sancto-
 rum insignitos esse, si cor esset incircuncisum, hoc est, pro-
 phanum, quod Ebraeis Iirmeiah 9. Dominus opprobra-
 bat, cuius circumcissio spiritu, non manu perficitur, ideo
 nominatim adiecit Apostolus $\chi\rho\sigma\tau\omicron\varsigma\ \omega\iota\kappa\tau\omicron\upsilon$, id est, ma-
 nu facta. Quod & ipsum, ad deiciendam in qua Ephesij
 fuerant, conditionem, fecit, quod scilicet prophani & im-
 puri habiti fuerint à Iudæis, quorum bona pars tantum
 manu circumcisi erant, id est, signum duntaxat sanctita-
 tis habebant. Quantumlibet autem Iudæi eiusmodi,
 circumcissionis nomine, nihil plus DEO, quam Gen-
 tes probarentur, nihilominus tamē iure præ illis Gentes
 impuræ, & abominabiles habebantur, quibus ne hoc qui-
 dem contigisset, ut inter sanctos adnumerarentur, atque
 inde, ad ueram sanctitatem tanto faciliorem aditum ha-
 berent.

Porrò circumcissionē illam manu factam, æque ac præ
 De uera
 putiū nihil apud Deū haberi, Paulus 1. Cor. 7 & Gal. 5. di-
 fertis uerbis testatur. De circumcissione, quæ spiritu fit, et
 sione.
 est uera

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

est uera sanctificatio animorum, atq; in populum De-
cooptatio, Apostolus ad Rom. 2. & Coloss. 2. meminit.
Moscheh uero 5. Moscheh 10. & 30. Iirmeiah 4.

Ceterum ex eo, quod gentes Apostolus scribit fuisse
sine Christo, significat Ebræos Christum habuisse. Sem-
per enim populus ille, fidem habens prophetarum uati-
cinij, expectauit, qui se malis omnibus eximeret, & iugi
felicitate beatos redderet, hoc est, **משיח**, id est, unctum
Dei & regem, qui instauraret summam omnia, fideq;
qua hæc expectarunt, iusti inter eos iuxta uaticinium Ha-
bakuk uixerunt, omnem ex Christi expectatione conso-
lationem habentes, qua & ad pietatis officia excitabatur.

Quomo-
do prisci
Christum
habue-
runt.

Hac autem expectatione Gentes carebāt, quare & ui-
ta Dei destituti, peccatis tantum uiuere potuerunt, exce-
ptis pauculis ijs, quos etiā ex gentibus Deus, Christi sui fi-
de & expectatione, per spiritum suum donauit. Vt nanq;
non Iudæorum solum, sed & Gentium Deus agnosceret-
tur, omnibus sæculis, & in gentibus, aliquot suo spiritu
illustrauit. Quanquā in Ichuda præcipue notus, & ma-
gnum nomen eius fuerit, Psal. 76. Gentium fidem, Abime-
lec qui tam sancte cū Abraham egit, Iibro qui Moscheh
consilium dabat, quod & Deus approbabat, & pleriq;
alij quorum scriptura meminit, satis declararunt. Hi ue-
ro ut de Deo optime sperarunt, atq; ut ex eius bonitate,
sanctius & felicius olim haberent, expectarunt, ita haud
quaquam absq; Christo sanctorum reperiore fuerunt,
tametsi forsā, qua ille ratione esset uenturus, & omnia
instaurat

Quibus-
dam ex
gentibus
Christus
cognitus
fuit.

instauraturus parum distincte nossent . Nam & Iudæis hæc ratio uulgo haudquaquam nota fuit, adeo ut seruato Ratio re-
 ris nostri discipuli, toties de ea admoniti, induci diu nõ po gni Chri-
 tuerint, ut crederent per crucem oportere ad gloriã, & sti paucis
 Christum ipsum, & membra eius uniuersa peruenire . Si cognita
 ne cruce, gloriosum Christi regnũ, sibi perpetuo somnia extitit-
 bant, quod & in presentem usq; tempestatem, à Christo
 Ebræos abalienat . Tam difficile agnoscitur, Deo uisum, &
 per stultam mundo crucis prædicationẽ, electos saluos fa-
 cere . Vnde non minus hodie, quam Pauli tempore, prædi-
 catio Domini nostri I E S V Christi, & huius crucifixi,
 scandalum est Iudæis, & stultitia Gentibus .

At Gentes nulla Dei cognitione præditi, quales & Ephesij fuerant, nihil prorsus Christi habuerant, quia à peccatis & malis reliquis ex Dei bonitate, quem ignorabant, liberationẽ nullam expectarant, inde in omnẽ genus peccatorum proniruebãt, abalienati à uita Dei, ut infra cap. 4. Sect. 7. Paulus disserit . Quod quo licentius face-
 rent, nullo ultionis diuinæ metu cohibiti, persuadere sibi et alijs plurimis, sed frustra, quod diuersum mentib. ipso-
 rum inscriptũ esset diuinitus, conati fuere, nullos esse De-
 os, nullam prouidentie numen, nullũ futurum iuditiũ, sed ut bestiarũ, omnẽ uitam hominis, morte finiri Quo uerò uideas, quam sit uanitas omnis homo, qui sibi omnium sa-
 pientiss. & cordatissimi uisi sunt, hoc conati fuere .

Alienos præterea scribit fuisse Ephesios, à R. pub. Iis-
 raëlis, quæ, ut dixi, uel sola uere R. publica dici potest, qd'

H nulla

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

Nulla unquam sanctioribus & æquioribus legibus, ad tu-
 tandam rerum omnium communionem, uitæq; innocen-
 tiam & decorem, fuerit instituta formataq; . Quis enim
 Solon, quis Plato, quis omnino uel hominum, uel etiam
 Angelorum potuisset melius Rem pub. constituere, le-
 gibusue commodioribus fulcire, D E O, solo sapiente &
 optimo? Vnde dolendum, quod Christianis non libet, se-
 cundum has D E I leges potius quam hominum, suas R-
 publicas gubernare . Sane quæ ad ueram religionem
 tuendam, ad hominum inter se commertia dirigenda, ac
 omnem uitæ decentiã exornandã attinent, ita illis præscri-
 pta et tradita sunt, ut nihil possit fingi absolutius . Quare
 omnino miserum fuit, et hodie est, extorrem ab hac R-
 publica haberi . Quod & illud extraneum esse à fœderi-
 bus Dei, secum trahit . Cum quibus enim Deus fœdus
 icit, illis sese exhibet Deum, hoc est, in omnibus saluato-
 rem, & illi uicissim talem ipsum agnoscunt & ueneran-
 tur, utq; iam populus eius sunt, ita ad uoluntatem ipsius
 comparare sese student . Sic uidemus fœderis, quod cum
 Abraham Deus percussit rationem cõstituisse . Moscheh
 17. non aliter & fœdus nouum Iirme . 31. describitur .

Quapropter recte Paulus dixit, διαθηκῶν τῆς
 ἐπαγγελίας, fœderibus promissionis . Natura siqui-
 dem fœderum est, ut qui ea inter se paciscuntur, aliquid
 sibi inuicem promittant, sic in omni fœdere, quod cum su-
 is Deus unquam icit, multa & magna promisit, omnium
 autem caput est, quod pollicetur illis se Deum fore, hoc
 est, saluã

R. publi-
 ca Israë-
 lis.

Fœdera
 promif-
 sionis.

est, saluatorem & beatozem. Quacum gentes promissione caruerint, cōsequens fuit, ut nihil haberēt spei, essentq; & Deo in mundo, id est, prorsus impij. Quo quid potuisset magis miserum, & item damnosum illis contingere? Quare nihil item optabilius & beatius ijsdem debuit uideri, quàm ex perditissima illa conditione per Christum, regno ciuitatiq; Dei adscitos esse, ut iam Christum Deum, & Ecclesiam, ueram Israëlis R. publicam, communem cum sanctis omnibus haberent; fœderis diuini participes, & promissis Dei, certa spe nitentes.

τὸν διαθήκων fœderū quàm testamentorum uerte re malui, q̄ proprie enim fœdera sint, non testamenta, quæ Dominus cum sanctis suis per scripturam icisse legitur. Testamentum siquidem est, diffinitore Vlpiano, uoluntatis nostræ iusta sententia, de eo, quod post mortem nostram fieri uoluerimus. Neque uero unitantum scripturæ loco tenebras offudit, quod uulgaris interpretes, testamentum reddere solitus fuit, ubi Ebraicæ **ברית** & græce διαθήκῃ scriptū est. Satis manifestum uero est, si quis loca consulat, in quibus Deus fecisse fœdus cum suis memoratur, fœdus eiusmodi, simile esse illis, quæ Principes, cum populis, quos in fidem suam recipiunt percutere solent. Pollicentur enim illi populis se iuste eos gubernaturos, & pro uiribus à ui defensuros, uicissim promittunt populi, principum iusta imperata se facturos, & tributa persoluturos. Ad eundem modum cum quibus D. E. V. S. fœdus facit, eos in fidem suam re-

διαθήκας non probe testamentū uulgo uertunt.

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

cipit, & Deum sese illis exhibiturum, pollicetur, uicissim recipiunt illi, uitam suam ad eius uoluntatem se acturos, & Deum suum, eum ueneraturos. Legat cui hæc nondum plane cognita sunt, qualiter Ichoschua fœdus inter **D E U M**, & populum Israël renouauit, cap. libri eius ult. & uera agnoscet. Graphice etiam hæc fœderis ratio. Moscheh 17. ut dixi, et Iirmeiah 31. descripta est.

Porro de dignitate populi Israëlitici, quam hic Apostolus memorauit, & Moscheh. lib. 5. cap. 4. magnifice loquitur. Nam quæ gens inquit tam excellens, quod deos haberet præsentem, ut Dominus Deus noster adest nobis, ipsum inuocantibus? Et quæ gens tam excellens, quæ leges habeat, & iudicandi formulas adeo iustas, sicut est omnis traditio, quam ego hodie uobis trado? &c. In Psalmis quoq; & Prophetis, crebro hæc populi Dei præstantia celebratur. Verum ut ea, in gente illa circuncisa peculiariter figurata fuit, ita nec omnibus eius gentis hominibus communis fuit, neq; solis. Omnium nanq; & tantum filiorum Dei undecunq; secundum carnem nati sint, ea proprie existit, his enim fœdus cum Deo uere contigit, unde Christum, & leges Dei uere habent atq; sequuntur, ciuitate Dei donati.

Nunc uero cum insiti Christo Iesu, qui longe eratis.

sect. 5.

Per quem & quo pacto, alienis à Christo **D E O**, &
Ecclesia

Ecclesia sanctorum, Ephesijs gentibusq; alijs, cum his communio contigerit, nunc disserit. Inimicitia erat inter Ebræos circumcisione, in Rem. pub. Dei cooptatos, eoq; Domino prope constitutos, & Gentes ab illa R. pub. alienas, eoq; uelut longe à Domino distitas. Quod nanq; iusta, legesq; Dei illi obseruarent, has abominabantur, quibus illa data non erant. Atq; hæc lex, uel traditio, mandata & edicta continens, ceu interstitium quoddam, & maccria erat, disiungens à se inuicem Ebræos, & reliquas Gentes. Vera tamen inter Iudæos & ethnicos inimicitia, hoc est, diuersitas erat, quod illi uerum Deum colerent, hij minime. Sed quia peculiariter ab Ebræis Deus coli uoluit, ceremonias quoq; peculiare illis dedit, quibus ab omnibus gentibus secernerentur. Iam neq; è gloria Dei, neq; è salute gentium erat, ut tam uarie & multæ, ritus & statuta omnia, genti Ebrææ, tradita, ampleterentur.

Quæ in
ter Ebræ-
os & gen-
tes alias di-
uersitas.

Ergo ut unus ex utrisq; Dei populus coagmentaretur, morte sua C H R I S T V S interstitium dimouit, & internum & externum. Internum, impetrato & Gentibus spiritu sancto, quo D E V M cognoscere & colerent, externum, ceremonias illas, & uarios ritus, abolens, ne obseruantes illos Iudæi, Gentes præ se contemnerent, quibus tum neq; possibile erat neque salutare, eos ritus omnes obseruare. Traditi nanq; fuerunt, genti quæ in unam externam etiam Rem. pub. potuit

Vt electi
omnes u-
nus essent
i Christo,
abrogari
legis ceri-
monias
oportuit.

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

congregari, terramq; Canaan inhabitaret. Neque pauci enim ritus necessario inhabitationem eius terræ poscebant. Qui uel solum hoc Gentibus obseruatu possibile fuisset, ut ter in anno omnes marces ad locum tabernaculi uenissent? Ut igitur quæ externa, atq; ideo cum pietate non necessario coniuncta, Ebræo populo præcepta fuerent, gentibus uniuersis, obseruatu nequaquam utilia, pleraq; etiam impossibilia erant, ita quo per omnia inter filios Dei conueniret, quicquid eiusmodi fuit, cum gentes Ebræis in Domino conglutinandæ erant, oportuit abrogari. Siquidem ex Actis Apostolicis, atque Paulinis litteris abunde liquet, quantum sanctorum concordiam turbaret, quod externa illa esse abolita, sero quidam agnoscerent. Iam in unum hominem, & in idem corpus redigendi erant, filij Dei uniuersi.

*Ipsæ pax
nostra.*

Hoc cum morte & sanguine suo effecerit Dominus, recte pax nostra, hoc est, ut uerti, author pacis nostræ, per quem Gentes & Iudæi unus DEUS sumus, dicitur, extinxissq; in carne sua, hoc est, sacrificio corporis sui, inimicitiam prædicatur. Hinc ergo liquet quid potissimum

*Quid ex
Christi in
carnatione
munus
percepit.*

CHRISTVS incarnatus, & mortuus orbi præstiterit, quo prius ille caruerit. Etenim & antequam homo fieret, eius merito spiritus sanctus electis omnibus contigit, quo DEVM agnoscerent & pie uiuerent, accepta peccatorum condonatione. Hoc ergo homo factus, mortuus, & rursus in uitam beatam, & ad

ministra=

ministrationem regni Dei exaltatus, plusquam ante præstitit, quod effusus fuit postquam regnum suum gloriosus inuuit spiritus Dei super omnem carnem, hoc est, omne genus hominum, congregariq; cœperunt, & qui dispersi in gentibus filij Dei erant Iohan. 11. Vel ut hic Paulus ait, qui proculerant, id est, nihil cognitionis Dei habebant. In namq; adducti sunt, ut propè essent, id est, Deum simul cum Ebræis ampliter cognitum, studiosissime colerent, ut quàm late orbis patet, ipse imperaret, adorarentq; cum omnes reges, omnesq; gentes seruirent ei, ut Psal. 72. prædictum fuit.

Omnia sanè de CHRISTO uaticinia, illud 1. Moschch 49. & quæcunq; fere Prophetæ habent, Gentes à ei hoc tribuunt, quod ipse gentes debuerit ad Dei cognitionem & pietatem perducere. Hoc igitur, ut proprium suum bonum, quod morte eius, mundo nouum afferri debuit, iam corpore è mundo egressurus orabat, Io= Euāgelio hannis decimosextimo, di. Non pro eis autem rogo tantum, sed & pro ijs, qui credituri sunt per sermonem eorum in me, ut omnes unum sint &c. Semel quidem offerri ipsum oportuit, cuius gratia, remissa peccata sunt, quibuscunq; unquam remissa fuere, eoq; tandem in fine temporum, hominem ipsum nasci, ut imolaretur, oportuit. At quod Euangelion omni creaturæ, & quidem cum fructu prædicatum est, id bonum est, quod orbis à morte eius nouum accepit, quo declaratus scilicet fuit,

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

incomparabilis mortis eius fructus, qui est, ut Iohan. ^{vi.} testatur, congregari in unum filios Dei dispersos.

Vehementer itaq; falluntur, qui Christum in hoc, in carnem uenisse adscuerant, ut perfectiorem uiuendi formam, & legibus præciperet, & exemplo exprimeret. Satis superq; enim præceptorum erat, ut adijci nihil queat, neque deerant exempla, quæ quidem homo possit in hac uita assequi. Quid adijcias quæso perfectioris doctrinæ huic breui præcepto, diliges Deum tuum ex toto corde & c. & proximum tuum sicut te ipsum, aut quid his CHRIS TV S adiecit uel Apostoli? Certe omnia in hoc summata docuerunt. Quid etiam desideremus nos, in Moscheh, Abraham, Eliah, sanctisq; alijs plurimis? Quanquam ut externa sunt, cum præcepta tum exempla, ita nihil nos mouere possint, si non formet uetus spiritus D E I. Qui si formator adest, neque præceptis, neque exemplis illi opus fuerit. Quippe profunda D E I scrutatur, & exemplum sumit sibi à Deo ipso. Ut igitur semel patri pro peccatis nostris re ipsa satisfaceret, atque inde partæ salutis specimen ederet, sparsa sui cognitione per uniuersum orbem, luculentiusq; quam antea unquam uirtute spiritus sui effusam in omnes gentes, exerta, cum definitum à patre tempus impletum esset, homo nasci uoluit, indeq; corporis sui sacrificio peracto, gloriosus tam in gentibus, quam Iudeis, præcipue autem in gentibus,

quod

Contra
eos qui
dicunt
Christum
uenisse, ut
nouas le=
ges con=
deret:

quod arcano Dei consilio, cæcitas ex parte Israël accide-
rit, regnaturus.

Quia uero præcipue uenerat, mundo ampliore diui-
næ bonitatis cognitionem allaturus, & ipse dum in car-
ne egit Euangelion huius prædicauit, & Apostolos qui
idem annuntiarent delegit, atq; in hoc amandauit. Vt ue-
ro ostenderet quàm absoluta suos suo spiritu esset iustitia
exornaturus, consummatiore scilicet multo, quàm ex lege
sibi Pharisei & scribæ parare unquam potuissent, de
perfectissima sui abnegatione, proximorumq; dilectione
sepe magnifice disseruit. Deniq; ut declararet, se nequa-
quam uenisse ut legem solueret, sed potius ut consumma-
ret, tam reddendo illius præceptis germanum sensum,
quàm uirtutem suppeditando ea implendi, pleraque legis
præcepta phariseorum commentis obscurata, exponen-
do eorum uim, repurgauit, suæq; luci restituit, uti uideri
est, in longa illa oratione apud Matthæum. Vt igitur neq;
Christus ipse, neq; Apostoli noua præcepta dederunt, ita
insanum figmentum est, eum ut nouas et consummatiores
leges ferret, exemploq; suo eas comprobaret, in carnem
uenisse, perntiosius autem quod aiunt, mortuum eum, ut
ad gnauiter moriendum nos animaret, quasi non & an-
tea uel in Machabæis inuicti spiritus exempla extitissent.

Proinde missis istis, quibus proh dolor Christus uere
nondum innotuit, prophetas potius, Christum ipsum, &
Apostolos sequamur, qui præter expiationem peccatorum,
eorum omnium, qui ad uitam electi sunt, hoc incarnationi

Vnde qd
Christus
leges Dei
exposuit.

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

Christi præcipuum bonū acceptū referunt, quod sparsa Euangelio gratiæ per uniuersum orbē, dispersos dei filios ad se caput & seruatore[m] illorū, fide collegerit, & collecturus sit, donatos ut suo spiritu, ita solida pietate. Sic certe Iescha. 53. prædixit. Domino placuit percutere eū in firmitate, si corpus suum, hostiam pro peccato posuerit, uidebit posteritatem, et prolongabit dies, & beneplacitum Domini per ipsum prospere curret. Defunctus molestia animus eius, grata uidebit, satur erit bonis, & per scientiam suam, iustos reddet ipse iustus seruus meus, multos, nam iniquitatem eorum ipse pertulit. Eadem Psalm. 22. magnifice canit, fore scilicet à Christi glorificatione, ut conuertantur ad Dominum omnes fines terræ, & genua coram eo flectant, uniuersæ stirpes gentium. Quoniam Domini sit regnum, & dominaturus sit in gentibus &c.

Porrò hoc opus quàm magnifice tempore Apostolorum cœperat, cum unus Paulus à Hierusalem per circuitum, usq; in Illyricum omnia Euangelio repleuerit Rom. 15. tam parce uisus est illud facere, pacc externa Ecclesijs sub Constantino reddita, adeo sectis & emulationib. scindebantur illæ, & peribant, penitus autem intermittere, post Heraclium Imperatorem, quo tempore simul & Machometana lues, & Romani Pontificis tyrannis orbem inuaserunt, Christiq; regnum, reddiderunt quàm angustissimum. Nunc rursus Euangelij sui lucem refulgere fecit, quæ plane non paucos ita illustrauit, ut pro confessione eius, uitam magnanimo spiritu, posuerint, at si cum prædicatorum

Vt uaria
rit opus cō
uertendi
gentes.

dicatorum eius, tum auditorum, plurimam infirmitatem spectes, quantaq; ubiq; sese ingrat hypocrisis, nescias quid Dominus factururus sit. Certe per paucos nos Paulos, Barnabas, Timotheos, & id genus Apostolos habemus, neq; plebes ostentare licet, quæ graues adeo, et diuturnas persecutiones tam constanter, ut de prisca Ecclesijs legimus, ferant. Si forte Dei bonitas, ex humili initio, præclaræ regni sui gloriam rursus in orbe uoluerit excitare, qui ante magnifico initio, illud mundo inuectum, paulo post obscurari et in arctum contrahi passus est, tanto plus erit, de quo bonitati eius gratias agamus. Profecto si nos ipsos, & qui prædicamus, & qui audimus Euangelion considerauerimus, nihil præclarum nobis pollicebimur, at si mira DEI opera, quæ passim in orbe ædit, & suspensos ad quandam rerum immutationem hominum animos perpenderit, utcunq; nostra habeant, uerisimile apparebit, Dominum potenter gloriam suam orbi rursus ostensurum, id faciat. Amen.

Atqui de abrogatione legis, cum à multis, multa disputata sint, quanquam pauci adhuc, id quod res est teneant, dicendum à me hic est compendiose, præsertim Cerimonæ in Matthæum fuisse satis de re hac differuerim. Lex Dei, id est, uitæ & pietatis doctrina, quæ ferè **ἡ θεία** in scripturis uocatur, nequaquam abrogata, sed per Christum abrogata est. Spiritum donat, impleta est & confirmata. Vnde hic Paulus non

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

lus non legem simpliciter, sed τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν
 ἐν δόγμασι, id est, legem mandatorum, in decretis si-
 tam, abrogatam scribit, mandata & decreta huiusmodi
 intelligens. Istud edunto, illud uitanto, hæc tangunto, illa
 reiiciunto, hoc die operantor, illo feriantor, & similia.

Locus Col
 loß. 2. de
 deleto chi
 rogra=
 pho.

Quare & ad Colloßen. 2. scribit Christum deleuisse
 quod aduersus nos erat chirographum (intelligit autem
 leges Moscheh manu scriptas, cum uera Dei lex, spiritu
 scribatur in corda electorum, & deleri nequeat) & sustu-
 lisse illud, quod contrarium nobis erat per decreta, affixū
 cruci, coq; neminem debere nos iudicare in cibo, aut potu,
 aut in parte diei festi &c. Ex qua Pauli illatione, satis li-
 quet, de quo chirographo, & quibus decretis loquatur.
 Certe illud diliges Deum tuum ex toto corde &c. & pro-
 ximū tuum sicut te ipsum, in quo lex et prophetæ pendēt,
 nequaquam deletum, & è medio sublatum est, sed à glorifi-
 catione Christi, ad plurimos primum Euangelij prædica-
 tione propagatum, Deiq; spiritu effuso super omnem car-
 nem, stabilitum, quo scilicet iam in corda, non manu in
 chartas uel membranas scriptum fuit. Igitur quod per
 Christum deletum chirographum, & è medio sublatum
 Paulus scribit, id ipsum est, quod hic legem mandatorum
 in decretis (ego uerti legem mandata, & decreta conti-
 nentem) uocauit. Et ne quis ambigeret, de quib. mandatis
 & decretis loqueretur, per quæ Chirographum illud no-
 bis contrarium est, subicit: Ne quis igitur iudicet uos in
 cibo

cibo & potu, aut parte diei festi &c. quo satis superque explicauit, se de ceremoniarum decretis locutum, quod adhuc clarius reddidit, cum paulo infrà eodem loci mimeticòs illa perstringit. Ne tetigeris, ne gustaris, neq; con-
tractaris, quæ omnia ipso percunt abusu, iuxta præcepta & doctrinas hominum. Hominum enim et non Dei, erat Euangelio iam coruscante, illorum exactio.

Vere autem per decreta istiusmodi, lex Moscheh scripta, contraria nobis fuit, malisq; potestatibus obnoxios reddidit. Delendum siquidem è populo suo Dominus statuerat, cum, cuius caro præputij non fuisset recisa, seuereq; adeo Sabbathi obseruantiam exegit, ut interfici iuberet, qui illam uiolaret. Quid, libri Moscheh pleni grauissimis minis existunt, contra ceremoniarum transgressores. Et teste Petro tamen iugum hoc, nulli unquam Ebræi portare potuerant. Ergo mortuus in cruce pro nobis, quia redimere nos, iuxta prophetarum uaticinia uoluit ab omni seruitute, & spontaneum, atq; Deum in spiritu & ueritate colentem populum reddere, quem ex gentibus & Iudæis coadunasset, Chirographum, id est, legem Moscheh scriptam, quatenus mandata & decreta continet, de externis istis rebus, quæ abusu pereunt, & per se ad pietatem nihil faciunt, deleuit, affixumq; cruci è medio sustulit, ne cuius conscientiam religione perstringeret, quare Apostolus, ut dixi, ilico de liberatate hæc infert: Ne quis igitur uos iudicet in cibo &c.

Proinde facile est, si quis hæc perpendat agnoscere,
quæ in

Quomodo Chirographum, id est, lex Moscheh manu scripta contra nos.

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

Male dicitur lex abrogata.

quæ in legibus Moscheh abrogatæ sunt, quæ minus. Nam dicere absolute, legem abrogatam, non est secundum scripturam loqui, multo minus quod quidam scribunt, etiam decalogi præcepta abrogata. Abrogata enim lex ea dicitur, quàm obseruare non est necessum. A male dicto legis, etiam decalogi dicere nos liberatos, magis conueniebat, ita enim & scriptura loquitur. Nos siquidem legi nunquam hic satisfacimus, id ne nos damnet, effecit morte sua CHRISTVS, qui eum nobis spiritum sanguine suo comparauit, quo certò speremus, eorum quæ hic delinquimus condonationem, et fore olim, ut ad legem Dei, toti reformemur.

Quæ leges abrogatæ quæ minus.

Abrogatas igitur dicamus eas leges, quas obseruandi nulla iam est necessitas. Eæ uero sunt, quotquot præcipiunt, quod cum fide in Deum, & dilectione in proximum, quibus tota pietas constat, non est necessario connexum. Sic tu Deum, ut patrem & summum bonum, uere amplecti & colere potes, etiam si nullam illi pecudem mactes, quæ igitur præcepta sunt de sacrificijs externis, abrogata sunt. At uere credere DEO, & non celebrare nomen eius non potes, quod igitur DEVS in sacrificijs potissimum requisit, nempe ut fidem suam in DEI bonitatem, gratumque animum illis testarentur, abrogatum non fuit. Multo minus, illud, ne alienos Deos colas, idolâue adores.

Sic uera erga proximum dilectione esse potes, etiam si, quæ sponte septeno anno prouenerint pauperibus regionis

onis

onis non relinquo, potes enim ita illis aliâs benefacere, ut hac beneficentia non habeant opus, at deserere eorum inopiam, quod præcipue D E V S in hoc mandato spectauit, non potes. Illud ergo de Sabbatho septimi anni abrogatum est, non autem ut pauperibus beneficias, multo minus, ne cui sua fureris, aut aliâs cum iniquitate auferas.

Adeundem modum si gestes uestem ex lana & lino contextam, quales nostri agricolæ conficiunt & gestant, poteris nihilominus decenter & frugaliter uestiri, eoq; nihil uel contra fidem, uel dilectionem peccare, at si talem uanitatis & luxus studio tibi parares & geres, quod prohibere Deus isto mandato uoluit, certe & contra D E V M, cuius donis abutereris, & proximum, cui iniurius esses, inaniter perdendo, quæ illi possent esse usui, peccares. Abrogatum itaque est præceptum, de non gestanda ueste, ex lano & lino contexta, quod autem ad luxum attinet, abrogatum non est, multo minus alia, quæ contra fœdas uoluptates præcepta existunt.

Nec aliter se habent leges politicæ. Si magistratus adultero iuxta legem Constantinum caput amputet, nequaquam contra fidem aut dilectionem fecit, quod non ut lex Moschæ iubet, eum lapidarit, at si impune illi adulterium esse sinat, contra D E V M sanè & proximum deliquit. Quapropter ut lapidibus adulter obruatur abrogatum est, at nequaquam ut non puniatur.

Adhunc

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

Adhunc modum & de præceptis reliquis faciendum iudicium est, quicquid per se ad pietatem pertinet nequam per Christum abrogatum, sed potius confirmatum est, quia electis omnibus, beneficio eius, quæ cuiusmodi sunt in corda & viscera, hoc est, in intimum mentis inscribuntur. Quicquid autem sic se habet, ut sine eo, & de Deo optime sentire, & proximum sincero amore quis queat complecti, atq; ita ad pietatem per se non attinet, exter- numq; & mundi elementum habetur, id omne, qualcumque sit, abrogatum est, quia iam hora est, ut ueri adora- tores adorent Dominum in spiritu & ueritate Iohan. 4. & tempus noui fœderis, quod aliud nobiscum Deus icit, quam cum patribus, quando illos ex Aegypto eduxit, non enim ad externa modo uult nos esse obligatos, ut tum pa- tres obligauit, sed suam legem inscribit in corda, ut ipsum omnes cognoscamus, & libera fide atq; dilectione, attem- peremus omnia, de quo Iirmeiah 31. Reduci enim electos ad eam simplicitatem & libertatem, per Christum conue- nit, qua primi sancti Deo placuerunt, qui neq; circumci- sionis, neq; quouis alio, de rebus per se ad pietatem non attinentibus præcepto onerati fuerunt.

Siquidem cui uera fides adest, ultro animus diuinæ glo- riæ in omnibus studet, si dilectio sincera, nihil mali, sed o- mnia bona proximo exhibentur. Hæc solida pietas est. Ne- que est aliquod præceptum per Moscheh datum, in quo nõ sit hæc uera pietas spectata, uerum sunt simul adiuncta ex- terna aliqua, quæ ut sine illa præstari possunt, ita sancti
ad ea

ad ea minime obligantur, neque ea legis nomine proprie censentur, sed fuerunt temporariæ duntaxat uerorum præceptorum ceremoniæ. Tempus aduenit de quo cum Ioel, & alij Propheta prædixerunt, in eo saluum fore, quicumq; inuocauerit nomen Domini, hoc est, Deum suum uere agnouerit, & libere fuerit confessus, nulla igitur præterea ceremoniarum legis necessitas Christianos premere potest. Ex his qui ea recte, cum indicatis scripturæ locis expendit, poterit de abrogatione legis, & sentire uerius, & loqui, quàm quidam magni etiam, religiosius.

Ceterum ne quis eo offédatur, quod Chirographum per Christum deletum interpretatus sum, leges ceremoniarum, quod magni quidam testimonium contra nos contra scientiæ interpretantur, decepti nimirum ex eo, quod Chirographo cuiusq; irrefragabile contra eum, testimonium Coloss. 2. non constat, monuerim ut pius lector probe cum statum orationis Paulinæ, tum uerba in citato loco expendat, indubie esse conscientie testimonium. uidebit Apostolum, non de testimonio contra nos conscientie, sed de ui legis ceremoniarum agere, atq; probare, Colossenses quamlibet carne præputium habentes, cum Christo tamen, qui peccatis antea mortui erant conuiuificatos, & liberatos esse morte eius ab earum legum onere, quæ de externis rebus statuunt, ut caelestem iam & liberam ab elementis mundi Domino uitam, uiuamus.

Et adueniens Euangelizauit
pacem uobis &c.

IN EPIST. AD EPHESIOS

Scilicet. • Probat Christum per aduentum suum in carnem, sustulisse inimicitiam quæ gentes inter, & Ebræos erat, redigisseq; utrosque in unum, quia Euangelizauit pacem, id est, Dei beneuolentiam, indeq; omnifariam salutem et felicitatem, æque ijs, qui longe erant, id est, remoti à cognitione Dei ethnicis, quam qui prope, nempe legem Dei doctis Iudæis. Amandans enim discipulos suos ad prædicandum Euangelion, iussit id prædicare omni creaturæ, per uniuersum orbem, addens, saluum fore, quicumq; ei fidem habuisset, quacunq; ex gente esset, Euangelion autem hoc fuit, per Christum electis per uniuersum orbem, campatris beneuolentiam partam esse, ut spiritu bono, eos esset donaturus, quo & essent, & esse se non dubitarent, ipsius filios & hæredes, quibus propter sanguinem Christi, omnia peccata esset condonaturus, & eos prorsus iustos & beatos tandem redditurus. Id certe fuit, pacem Euangelizare, hoc est, omnem salutem & felicitatem. Quamcum & Gentibus procul à Deo, propter multiplices & abominandas superstitiones disitis, annunciare suos iussit, ipse cõfirmans sermonem eorũ, sequentibus signis, imò ipse, in eis suo spiritu illam annuncians, recte hic à Paulo scribitur, quod adueniens Euangelizauerit pacẽ, et gentibus quæ longe erant, et Iudæis qui uidebantur esse prope.

**Christus
Euangeli-
zauit pa-
cem:**

Per ipsum enim inquit aditum utriq; habemus ad patrem eodem afflati spiritu. Si ipsius igitur beneficio contigit, ut ad patrem, ipsi reconciliati, aditum haberemus, afflati uno eodemq; spiritu, quo clamamus abba pater,
 profecto

profeclo per ipsum pax uera utrisque annunciata & donata existit, uereq; prope facti sunt, qui longe erant, neq; quicquam est, quo gentes, quæ CHRISTO credunt, Iudæis inferiores existant. Hoc namque Paulus hic egit, ut Ephesijs beneuolentiam DEI, qua & ipsi regno Christi adducti fuerant, quam potest maximam esse ostenderet, quo fiducia amorque illis in DEVM cresceret, cum omni studio innocentie atque dilectionis, quæ scilicet aliter promoueri nequeunt.

Porro illud, Euangelizauit pacem uobis qui eratis longe &c. mutuatum uidetur ex Ieshaeiah 57. ubi populo Iudæo consolationem DEI nomine promittit his uerbis: Vias eius uidi, & sanabo eum, & deducam eum, consolationemq; restituum ei, & lugentibus eius. Ego condens sermonem, pacem longinquo & propinquo, dicit Dominus, & sanabo eum.

Notandum uero & ex hoc loco, quod præcipuum Christi incarnati iam & pro nobis immolati, propter peccatorum nostrorum expiationem, opus extitit, euulgatio in uniuersum orbem Euangelij pacis. Pulchre autem conuenit, ut qui pacem cum patre nobis suo sanguine restituit, suo etiam spiritu, eam apertius & magnificentius ubiq; faceret annunciari, ut palam fieret ad quid esset homo factus, & quid nobis sua morte promerisset.

Proinde iam non estis hospites
& aduenæ.

Section 71

I

3

Monuerat

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

Monuerat supra in Sectiunc. 4. Ephesios, ut & Gen-
tes alias, impuros à Iudæis, & quidem iure habitos, qui
non tantum carnis præputio scædificauerant, sed et mentis,
sine Christo enim atq; ideo uere alienati à Repub. Israë-
lis, et scæderibus sanctis extranci fuerant, agentes in mun-
do, absq; Deo, planè impij, quo factam ergo illis gratiam
magnifice eis commendet, nunc monet Christi beneficio
factum, ut iam non modo desierint esse alieni ab Ecclesia
sanctorum, sed etiam plusquam hospites & aduenæ, qui
tamen summus in Repub. sanctorum locus erat, quem, ex
Gentibus nati, poterant consequi, euaserint, nempe concî-
ues sanctorum ac domestici D E I, non minus, quàm
nati ex Abrahamæ semine secundum carnem. Id uero ut intu-
lit Paulus ex præmissis, nimirum, quod insiti Christo, iam
non longe à D E O, sed Deo prope facti essent, conditi
cum Ebræis in unum hominem, & unum corpus, quibus
per eundem Christum, in eodem spiritu, aditus ad patrem
contigisset, ita eadem figurate hic repetit, quo magis
causam ostēderet, unde tanta ethnicis felicitas cōtigerit.

Ait ergo: Inædificati fundamento, quo & Apostoli
& Propheta inædificati sunt, id Christus est, quo utique
nituntur sancti uniuersi, præter quod aliud poni non po-
test 1. Corinth. 3. Idem autem & lapis ille est in Tzizon
pro fundamento positus, qui & angulum præciosum
consummat, quem Propheta fundatum, ut intelligas mo-
ueri nescium, prædicat. Adijcit autem ibidem, qui credi-
derit, non festinabit. Nam qui crediderit sic rem habere,
diste.

id est, Christum esse cuius merito, sanctitatem & plenā salutem expectamus, atq; ita conititur, is certus uitæ eternæ, animo utique erit maxime sedato & tranquillo, minime festinabit, ut sibi bona sollicitus querat, uti filij huius sæculi tumultuari per omnia solent, perpetuò satagentes, & tamen nihil agentes, semper currentes festini, & ubique impingentes & cadentes. Cum sancti repositi in Christum, certi de benevolentia DEI, uelut in utramuis aurem dormiunt, omnium securi, hoc unum satagentes, ut innocentem, et proximis frugi uitam suam degant.

Christus
fundamen-
tum.

Fundamentum ergo Apostolorum et Prophetarum, hoc est, quo Apostoli ac Prophetæ & sancti quilibet, cuiuscunq; ordinis illi fuerint, nituntur, Christus est, in quē omnium scilicet spes recumbit, quo freti corda eorum solida consistunt, longanimiter præstolātes, dum liberati malis præsentis exilij, cælestem hæreditatem plene adeant. Idem summus quoque angularis lapis existit, qui scilicet suo spiritu, totam Dei structuram contineat, duosq; parietes, populum Iudæum & Ethnicum, in se pulchre iungat, ut ita is agnoscat, per quem Domini ædificium inferne & superne constet, & conseruetur, neq; conseruetur tantum, sed & incrementum, donec stet consummatum, omne accipiat. Vnde ait: Per quem omne ædificium coagmentatum, exurgit in templum sanctum Domino. Recte enim Domini templum sanctum dicitur, in quo ille præsens esse, gloriāque ostentare suam dignatur, id autem in Ecclesia sanctorum facit, tam cumulate, ut eam

Angularis
lapis.

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

plenitudinē iplentis omnia in omnib. Paul. supra uocari.
 Sanē sancti sunt, in quibus olim deus omnia erit 1. Cor.
 15. tum erit ultima manus, huic sancto Dei templo impo=
 sita, interun cottidie augetur, non tam continuo alijs &
 alijs uiuis lapidibus super fundamentum Christum repo=
 sitis, quā ijs qui repositi sunt, maiora subinde spiritus in=
 crementa accipientibus, & à peccatis purgationibus red=
 ditis, ut quæ carnis sunt & mundi, continuo magis ac ma=
 gis in eis facessant, auctiores autē reddātur, fiduti amor=
 q; dei. Hinc Ephesijs peculiariter ait: In quo et uos coædi=
 ficamini, in domicilium dei, agente in uobis spiritu. Iam
 insiti Christo, et super Christū, cū Apostolis Prophetis et
 sanctis quibuslibet coædicati erant, fide illo per omnia ni=
 tentes, at quia nondū omnia in illis obtinebat gloria dei, re=
 tē dixit adhuc coædicari illos, id est, continuo magis ac
 magis fundamēto summoq; angulari lapidi Christo, coa=
 ptari, purgatos peccatis, & studio dei ampliore informa=
 tos, idq; agente spiritu. Is namq; cū carne, ad malum tan=
 tū propendente, citra inducias dimicat, eamq; cū affectib.
 & utijs suis mortificat, ut cottidie magis ac magis studi=
 um nostrum in nobis exole scat, & Dei studium potentius
 uigcat. Siquidem apud eum qui Domini sermonem obser=
 uauerit, pater cum Domino mansionem facit, manifestum
 est, apud illos Dei mansionem esse perfectiorem, & do=
 micilium amplius atq; præstabilius, qui in obseruando ser=
 monem Christi, per spiritum facti fuerint studiosiores. Sic
 ergo qui inædicati Christo sunt, adhuc eius spiritu coædi=
 ficantur,

Aedificiū
 dei nondū
 cōsumma
 tum est.

ficantur, hoc est, in pietate cottidie perficiuntur.

Ceterum sanctos esse, Dei templum, & domicilium, in quibus peculiariter inhabitet, Paulus. 1. Corinth. 3. et 6. 2. item Cor. 6. et Petrus 2. Epistole prioris, prædicant, idem attestante tota scriptura. Neq; aliud & tabernaculum fœderis, et templum Salomonicum designarunt, quã concionem sanctorum, cuius causa quoq; illa domicilia dei dicta fuere. Deus siquidẽ summa bonitas est, quare ibi præsentius habitare uere dicitur, ubi illa magnificentius relucet, relucet autem in sanctis, ut in nullis alijs creaturis, etiam angelicis, magnificentius.

Porro quod tam studiose Paul. æquat Gentes Iudæis, quib. cũ affirmat eos, unum hominẽ et corpus cõstituere, in idem fundamentum inædificatos, in quod Apostoli et Prophetæ, sanctorum omnium præstãtissimi, eodem agente in eis spiritu, pariter cũ eis coedificari in domicilium dei, in causa fuere ex Iudæis superciliosiores, et obcerimonias legis æquo tumidiores quidã, qui parẽ in Christo locum Ethnicis pertinaciter negabant, propter quos et abolitas cerimonias tam diligenter cũ hic, tum alibi docuit. Etenim et sanctiores Iudeorum, ægre admodum pares sibi in domino Gentes agnouerunt, ut abunde uel ex contentione illa liquet, de qua Act. 21. qua cũ Petro qui ex circũcisione erant, cõtendebant et exposulabãt, quod ad uiros præputium habentes, fuisset ingressus. Sed et alia loca in Actis atq; Paul. Epistolis, huius erroris & fastidij Gentium, quo multi Iudeorum laborabant, haudquaquam obscuras notas continent.

Sectiun. 1. Quo Ephesios, amplissima Dei erga ipsos bonitatis, quàm diligentissime commonefaceret, multis de eo disse- ruit quod prophani ethnici, alieni à Christo, Deo, & san- ctis sine promissis Dei, & spe, Christo insiti, æque ac san- ctissimi quique, eodemq; afflatis spiritu, eundem, quem quicumque alij aditum ad patrem nacti essent, in unum ho- minem & corpus, cum electis Iudæis coagmentati, in idemq; domicilium Dei coædificati. Jam quo hanc ipsis factam gratiam, adhuc magis charam redderet, scri- bit se huius gratia uinctum esse I E S V C H R I S T I. Nam missus ad conuertendas gentes, tanta diligentia mu- neri suo incubuerat, ut non solum præ omnibus Apostolis reliquis, peius à gente Iudæa odiretur, sed apud eos quo- que qui C H R I S T O ex ea gente crediderant, hinc male audiebat, quod ex capite uigesimo primo Acto. admodum manifestum est. Hinc ab Asianis Iudæis, qui quem Euangelio apud Gentes fructum fecerat nouerant, in hunc modum Hierosolymis accusabatur. Hic est ho- mo ille, qui aduersus populum & legem, & locum hunc omnes ubique docet, insuper & Græcos induxit in tem- plum Acto. 21. Qua accusatione totam ciuitatem commo- tam fuisse Lucas scribit, manusq; Paulo iniectas. Vnde lu- ce clarius est, caussam uinculorum, in quibus hanc Ephe- sijs Epistolam scripsit præbuisse, quod precium sanguinis Christi, et partā eo libertatem, contra superstitionē eorū, qui ab

qui ab elementis mundi pendebant, studiosius docuerat. Nam eisdem uinculis adhuc tenebatur, quæ ei iniecta Hierosolymis fuerant, & in quibus, Romam post diuinam captiuitatem ductus fuerat.

Recte igitur ait. Huius gratia, nimirum quod in hoc præcipue incubui, ut et uos alijq; in circūcisæ licet gētes, coedificaremini super Christum, cum Apostolis & Prophetis ac sanctis omnibus, in idem domicilium Dei, ego Paulus, doctor ille gentium, quo nemo plus laborauit, uictus sum IESU Christi. Etenim Christi gloriæ æque, id intulerat, atque quod ante liber prædicauerat, tum in omnibus erat eius, cuius solius gloriæ sese mancipium ad dixerat. Vt uero magis exprimeret gentium causa, se uincula perferre, adiecit pro uobis gentibus, causamq; uolens simul ostendere, subiunxit mentionem muneris sibi iniuncti, & commissæ dispensationis Euangelij erga gentes. Dispensationem enim benenolentiæ Dei, prædicationem Euangelij intelligit. Audistis siquidem dispensationē inquit beneuolentiæ Dei, quæ mihi commissæ est erga uos. Et ut commissionē quoq; hanc illis adsereret diuinitus sibi factam, subiecit. Per reuelationem enim notum mihi fecit arcanum &c.

De hac reuelatione scripsit Galatis fusius. Notum autem uobis, inquit, facio fratres, Euangelion quod prædicatum est à me, non esse secundum hominem. Neq; enim ego ab homine accepi illud, neq; didici, sed per reuelationem IESU Christi. Et paulo post scribit, se cum Ecclesiam

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

persequeretur, uocatum diuinitus ut Christum inter gentes annuntiaret, idq; ilico fecisse, nemine mortalium consulto, efficacem autem in se erga gentes Dominum fuisse, non minus, quam erga Iudeos efficax fuerit in Petro.

Mysterium autem & arcanum Christi, quod reuelatum sibi Paulus hic memorat, quod & supra exposuit, est, Christum esse caput & principem sanctorum, per cuius sanguinem, redemptionem habemus, quotquot ad uitam electi sumus, siue ex gentibus, siue ex Iudeis, per ipsum enim perficienda sunt omnia. Quod mysterion antea absconditum, à morte Christi reuelari oportuit, & gentibus quoq; annuntiari, quæ iam æque, ac Iudei Christo, imò Iudeis copiosius adducendi erant. Morte namq; sua **C H R I S T V S**, quod interstitium, inter gentes & Iudeos erat, tam ob ignorantiam **D E I**, qua laborabant gentes, quàm ob fiduciam cerimoniarum, qua tumebant Iudei, submouit. Vnumq; sibi corpus, in quod ipse caput, cælestes opes cumulatissime effunderet, utrumque populum compegit, qui suo actus spiritu, continuo peccatis magis ac magis purgatur, & pietate plenius imbuitur.

Quid per Sed quorsum commemorat ista hic Paulus? Ut sane hæc Pau= percharam redderet Ephesijs Euāgelij communionem, lus uoluc= quam licet perditæ gentes, cum sancto populo Dei, ex sin rit Ephe= gulari diuine beneuolentiæ dignatione erant consecuti- sijs sua= Hæc enim uoluit eis significare. Perpendite Ephesij, decre. dignèq; æstimate quàm benigne uobiscum Deus egerit,

qui

qui ethnicos uos impuros , Christo suo inferuerit , per quem coedificemini cum omnibus sanctis , in sanctum domicilium Dei. Mihi certe hæc uobis exhibita Dei benignitas tanti fuit, ut nihil prius habuerim quam eam tum uobis, tum plurimis alijs magnifice commendare, qua caussa & modo uincula perfero, pro uobis utiq; gentibus , quia ob studium uestræ salutis . Sed uinctus I E S V Christi sum, in cuius scilicet negotio diligenter uersanti uincula contigerunt , quæ etiam suo modo ad propagandam gloriam ipsius facient. Id facile agnoscetis uerum, quandoquidem audistis dispensationem, id est, prædicationem d. beneuolentiæ inter uos gentes, ex peculiari C H R I S T I reuelatione mihi commissam. Quod igitur Deo tanti fuit, ut mihi peculiari reuelatione manifestatum, uobis prædicandum cõmitteret, & ego sic æstimauit, ut prædicando ei omnibus rebus posthabitis, totus incumberem, adeoq; ut modo hac caussa uinctus sim, idē arcani & uos, qui hinc ex perditis gentibus, filij Dei sancti & beati eua sistis, debetis maximi habere, quo grati sitis tam benigno in uos patri, auctoq; in uobis illius amore, incrementa simul accipiat, quicquid ipsi gratum acceptūq; fuerit. Equidem paucis uobis perscripsi quæ de Christi mysterio reuelata teneo, quæ legentes, potestis cognoscere , quid de eo intelligam. Et indubie qua estis spiritus opulentia ditati, cognoscetis ea nequaquam uulgaria , multo minus incerta esse . Quæ itaq; uestri caussa mihi reuelata sunt, & ego uobis tanto studio primum prædicaui, nunc lite-

ris quoq;

ris quoq; summam perstrinxi, obuijs animis excipite thesaurum, qui eternum beatos uos reddet.

Animaduertamus uero hic, ardens Pauli studium, ut commissio Euangelij prædicandi gentibus munere, optima fide fungeretur, qua caussa & uinctum se gloriatur, non quiritatur. Notandum & quod se uinctum I E S U Christi iactat pro gentibus. Christi enim sumus qui illi uiuimus, ut cunq; res nostræ habeant, siue corpore moriamur, siue uiuamus. Rom. 14. Tum autem recte nos illi approbauerimus, dum quisq; pro sua uocatione, saluti proximorum, usq; ad uincula, & mortem studuerit. Obseruandum deniq; & hoc, quod commissionis sibi factæ meminit, nam sine ea nihil prorsus Euangelij annunciare potuisset. De qua re supra.

Quod utique alijs sæculis non fuit hominibus.

Et hoc ad extollendum precium & diuinitatem Euangelij, Ephesijs prædicati facit, quod mysterium hoc diuine beneuolentiæ gentibus quoq; exhibendæ, superioribus sæculis uulgo incognitum, nunc autem sanctis Apostolis & Prophetis Christi, per spiritum reuelatum fuit. Eadem fere & Colloß. 1. Apostolus scripsit. Notandum alijs sæculis filijs hominum, id est, uulgo hominibus, arcanum hoc non fuisse reiectum, uti nunc reiectum est sanctis Apostolis &c. Nam selectis Prophetis aliquot, & iam superiorum ætatum, reuelatum hoc arcanum extitit,

titit, ut testantur abunde uaticinia eorum, quibus luculentissime prædictum legimus, Christo Gentes accessuras, foreq; salutis per ipsum parandæ, participes. Neq; enim ulla apertior de Christo prophetia extat, quæ non prædixerit gentes Christi regno nomen daturas. At hæc amplissima humani generis reparatio & salus, non solum ignorata uulgo filijs hominum ethnicis fuit, sed & Iudæis quamlibet à Prophetis prædicta, creditu tamen difficilis adeo extitit, ut & Christi discipuli, licet mandatū eius, de prædicando Euangelio omni creaturæ ignorare haud quaquã possent, admodū ægre sibi eã psuaderi sustinerēt. Quod ex 11. Act. & alijs nō paucis locis literarū Apostolicarū apparet. Ergo nequaquam ut in præsentī sæculo, regnāte Christo, mysteriū hoc notū antea hominibus fuit.

Vide autem quot & quantis argumentis diuinus noster orator Paulus, Euangelij maiestatem commendet. Per se utiq; ineffabilis precij, multoq; diuiniſsimū Ephesijs, spiritus iudicio iam donatis, esse oportuit, contigisse ipsis cum gentibus alijs per Euangelion esse coheredes, eiusdē corporis, atq; participes promissionis Dei, in Christo exhibitæ, quod scilicet per Christum, essent unā cum sanctis, quamlibet eximijs, per omnia sanctificandi beatitudiq;. Nam Deum referre puto, *ἀντὶ*, id est, eius, hic argumentum. Frequenter sane in scripturis, quo relatiuum eius, significant, adijci solet, ubi antecedens ex orationis sensu colligere oportet, neq; aperte præmissum est. Sed statē præauget huius diuinitatem, atq; adhuc gratius reddit, quod dicat.

Quibus
argumen-
tis Euan-
gelij maie-
statē præ-
dicat.
ipsis

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

ipsis rara ista & tam incomparabilis felicitas, negata omnibus retro sæculis, tam magnifica luce affulserit. Adijcit uero & hoc pondus nonnullū, quod per sanctos Apostolos & Prophetas Dei & Christi, spiritu sancto illustratos, & ad prædicandum hæc impulsos percœperint, testibus profecto irrefragabilis fidei, & præconibus rei omnium maxime salutaris, atq; optatæ. Postremo addit & hoc aliquam commendationem, quod & ipse Paulus tantopere gloriatur se, huius ministrum factum, idq; iuxta donum bencvolentia Dei, profecto præstantissimum. Quia ut nemo plus eo laborauit, ita nemo potentiore quoq; ad euulgandam Christi gloriam, spiritu præditus extitit. Vnde adiecit. Datum mihi ex efficaci uirtute eius. Certe res plusquam saluberrima, & diuinissima fuerit, necesse est, ad quam prædicandam tantum Apostolū suum Deus miserit, tanta spiritus uirtute instructū. Profecto si quis animū aduertat, singuli ferè apiculi argumēta habent, quibus Euangelij, & perceptæ salutis inestimabile precium, Ephesijs admirandus hic DEI orator astruit.

Notandum autem, quod ait per Euangelion gentes factas cohæredes & c. Nam ubi datum illis fuit, misso ad eas Euangelio habere fidem, insiti Christo fuerunt, factiq; pater cum filij & hæredes Dei, eoq; cum ipso & sanctis uniuersis cohæredes, concorporati & participes diuinæ promissionis, quā Christus exhibuit, pleneq; exhibebit, quando sistet nos Deo patri spiritu suo ita sanctificatos, ut nul-

lam ma-

tam maculam rugamue simus habituri . Per Euangelion
igitur, sed creditum, ista tanta gentibus felicitas & salus
contigit.

Mihi inquam minori, quolibet Sect. 1.
minimo &c.

Immo atur in commendatione Euangelij, quo Chri-
stus Ephesijs exhibitus fuerat, quo scilicet magis grati
animi affectum in eis accenderet. More uero suo, quo Dei
dignatione plus attollat, sese admodum deicit, ne quis scili-
cet a sua humilitate, Euangelion aestimet. Mihi inquit, $\epsilon\lambda\alpha\chi\iota\sigma\tau\acute{\epsilon}\rho\omega$ cōparatiuum fingens ex suplatiuo, quasi dixisset,
in inferiori, quod cupiens exprimere, reddidi, minori
quolibet minimo sanctorum. Multum enim fuisse illum in deici-
endo seipso, et alia loca testantur. In priore enim ad Cor-
15. se non tantum minimum Apostolorum, sed & indignum,
qui Apostolus uocetur, & 1. Timoth. 1. blasphemum, per
secutorem, & uiolentum appellauit. Inest autem huic sermo
nitacita praesumptio, ne quis enim obijcere illi posset, uel
Euangelion eius non esse tam eximium, quando ipse inter
sanctos postremae notae haberetur, uel quod se ipsum com-
mendaret, qui suum adeo eucheret Euangelion, praue nit,
ultra confitens, non solum agnoscere sese inter sanctos mi-
nimum, sed minimo adhuc minore, ideo nihil minus agere,
quam ut ex se ipso aliquid faciat, uerum utcumque ipse ex se ni-
hil sit, & inter sanctos loco postremiori, uisum tamen
esse Domino, facere sibi hanc gratiam, ut inter gentes
Euangelii

Cur ita se
se extenuet
rit.

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

Euangelizaret, inperuestigabilem opulentiam Christi, & illato lumine omnibus monstraret, quæ sit communitio mysterij &c.

Sic & 1. Cor. 15. cum se minimum Apostolorum confessus esset, & indignum qui Apostolus uocaretur, quod persecutus esset Ecclesiam, adiecit ilico. Sed gratia Dei sum, id quod sum, quæ efficacem quoque in se fuisse adeo simul prædicat, ut plus omnibus laborauerit, ne uero uideretur sibi aliquid arrogare, mox subiecit, non tamen ego, sed gratia Dei, quæ mihi adest. Ita utrunque pulchre cauit, & ne sui ipsius prece uideretur, & ne ab eius mediocritate, Euangelion æstimatum, minoris æquo haberetur. Quis enim contemneret uitæ æternæ legationem, quamlibet humililegato adnuntiata? Aut quis indignum legatione eiusmodi existimet, quem potenter adeo suo instinctu spiritu ad eam pater miserit, ut neminem potentiore.

Vt Paulus ad gentes peculiari-ter legatus fuit, ita de corum salute nemo docuit copiosius.

Nota autem iterum Pauli prærogatiuam, & munus peculiare, cui hæc gratia non quidem soli, sed omnium largius efficaciusque contigit, ut inter gentes Euangelizaret, in peruestigabilem opulentiam Christi, quam scilicet & in gentes Deus uoluit effundere, tam admiranda largitate suum illis spiritum impertiendo, & lucem inferre omnibus, ut uiderent, quæ sit communitio mysterij à sæculis absconditi, nimirum ut Gentes communem Christum, & per hunc plenam, & sanctitatem & felicitatem, cum sanctis omnibus haberent. Ad utrunque certe Paulus peculiariter præ omnibus alijs Apostolis delegatus diuinitus fuit, nemo enim

enim alius, uel per tot gentes, Euangelio omnia repleuit, uel gentibus parem esse, cum Iudæis in Christo locum, omnimodamq; beneuolentiæ, donorumq; D E I communionem tam luculenter & fortiter docuit. Id omnes illius Epistole, & Acta Apostolorum testantur. Porro de peculiari Pauli legatione ad Gentes legimus in Act. decimotertio.

Obscruandum autem, quod addit hic Apostolus, mysterium Christi, à seculis absconditum fuisse in Deo, uel penes Deum, qui omnia per IESVM Christum condidit. Non enim ita absconditum apud Deum fuit, quod nullis innotuisset, cum tot tamq; luculenta de eo extent Prophetarum uaticinia, absconditum autem fuit, quia non fuit, ne apud Iudæos quidem palam inuulgatum, apud quos paucissimi sane fuere, qui recte quale esset CHRISTI regnum futurum pernouissent. De quo & supra sect. 2. & cap. 2. sect. 4.

Adiecit uero, qui creauit omnia per IESVM Christum, quo Christi æternitatem & diuinitatē prædicare uoluit, simileq; est cum illo Iohan. In principio erat uerbum, & omnia per ipsum facta sunt, & sine eo, nihil eorum, quæ facta sunt, factum existit. Quanquam minime præcreundum sit, quod ait per IESVM Christum, non tantum Christum aut uerbum. Eo nanq; uidetur non solum diuinitati Christi hanc gloriam tribuere. Etenim & Coloss. 1. hominem Iesum primogenitum uniuersæ creaturæ facere uidetur, quia eidē hoc tribuit, cui primogenitum esse è mor-

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

tuis. Etsi. n. carne, ad finē mundo inclināte, natus fuerit, cū tamē Deo præsētia sunt, et quæ facturus est, in initio recte apud Deū fuisse dicitur, & facta per eū omnia, qui ut caput Ecclesiæ sanctorum esse, prædefinitus fuit. Caput certe eiusdem naturæ sit, qua corpus oportet neq; membris suis posterius esse poterit. Sancti omnes os utiq; sunt de ossibus eius, caro de carne eius, infra 5. & Adam quoque Noach, sanctiq; omnes per ipsum acti, & ad patrem ducti sunt, mediatorq; illorum æque ac noster fuit, igitur et secundum humanitatem, ante omnes sanctos fuit, quos patri reconciliauit. Ad hæc Paulus cum 1. Timoth. 2. Christum mediatorem & conciliatorem DEI & hominum prædicat, nominatim dicit, homo C H R I S T V S I E S V S.

Scio ueteres per cōmunicationem idiomatum duarum naturarū multa huiusmodi explicasse, uerum nescio quid augustius, quàm uulgo sit cognitum, de Christi etiam humanitate, mihi uideantur Prophetæ & Apostoli prædicare. Quantum ad diuinitatem siquidem, eadem est Christi natura, idemq; opus cum patre. Si cui uero uideatur, hoc creauit omnia per I E S V M Christum, Domino Iesu homini, nō nisi per allocosin posse tribui, quod diuinitati, non humanitati proprie creatio rerum competat, neq; humanitati aliter tribuatur, quàm quia diuinitati coniuncta sit, responderi forte posset, non absurde dici etiam per Iesum hominem omnia condita, etiamsi initio creaturarū nondum esset homo natus, eo quod constet ad ipsum, & propter

propter ipsum, etiam hominem, omnia esse condita, primogenitū scilicet uniuersæ creaturæ, & sanctorū caput, p̄ quē cūcta quoq; summātim oportet instaurari, cui deniq; subiecta sunt omnia, quiq; cunctus est, super omnes Angelos, omnium potestate pollens.

Mysteria hæc sunt, quare equidem nihil definiero, tam abest, ut cum quoquā de his contendero, sed uideo tamen maiora uulgi existimatione esse, quæ etiam Christi humanitati, Prophetæ & Apostoli tribuunt. Certe diuinitas habitat in eo corporaliter. Fateor autem & facilius & expeditius, si ad alloesin confugas, ad hunc & similes locos respōderi. Diuinitatis enim sunt omnia, quare si quæ humanitatis facultatem superare uidentur, illi tribuas, nihil hætenus quidem errabis, uerum uelut, & quæ humanitatis sunt, pariter agnosci, mire enim ea spem nostrā erigunt, qui scimus eorundē nos participes fore, quæ caput nostrum possidet. Tandem autē tradet hic noster, regnum Deo & patri, tum plena erunt diuinitate omnia. Utinam moti hinc quibus spiritus D E I opulentiùs impartitus est, inperuestigabiles diuitias mysterij incarnati C H R I S T I aliquantulum luculentius nobis explicent.

Vt notum fieret per Ecclesiam &c.

sect. 4^a

Ista, illud in superiore sectiuncula, mysteriū Christi à seculis penes Deū fuisse absconditū, comprobāt. Etenim

K a ita hoc

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

ita hoc arcanum apud se Deus continuerat, ut non modo vulgo hominum non innotuerit, sed ne Angelis quidem, ut quibus per Ecclesiam demum illud notū fieri oportuerit. Planior uidetur lectio, si legatur ut equidem uerti, ut nota fiat per Ecclesiam principatibus, multifaria sapientia Dei, sed idem sensus resultabit, nam multifaria hæc sapientia, nihil aliud est, quàm mysterium Christi, per quē tam admiranda ratione humano generi tot modis perditō consuluit, unde recte hic Paulus adiecit, quam exhibuit in Christo IESU Domino nostro, per quem scilicet re-generat, quos ante iacta mundi fundamenta, delegit, & ex perditissimis peccatoribus, mortiq; addictis, filios sibi & hæredes condit. Sic sapientiam suam in perscrutabilem, inexhaustamq; bonitatem, in Ecclesia electorum ostentare, secūdum æternum & infallibile propositum suum decreuerat, quæ sanctis principatibus & potestatibus cælestibus non tantum admirationi, sed & summo gaudio uoluptatiq; existunt. Vnde & Dominus de illis testatus est, gaudium ipsis esse, etiam super uno peccatore pœnitentiam agente.

Inducere namq; in animum non possum, ut hæc de malis principatibus & potestatibus intelligam. Quid enim ad extollendam Dei erga nos, in Christo demonstratam benignitatem, id quod hic Paulus agit, faceret, malis Dæmonibus mysterium Christi fuisse incognitum, nunc autem per Ecclesiam fieri notum? Si quis autem putet, perstringit tacite qui curiosius quàm uerius, ita Angelicis

licis spiritibus nomina indiderant, & eorum auctoritate ad extollendas legis ceremonias abutebantur, ut ad hunc sensum hæc scripta sint, multa quidam de principatibus et potestatibus cælestibus disputant, qualescunq; illi sint, adfirmo etiam ipsis C H R I S T I mysterium a sæculis nequaquam plane notum fuisse, sed secundum æternum propositum Dei, illud nunc primum per Ecclesiam illius sponsam discere, quam mirifice a deo restituit & ornat, ut multifaria & inexplicabilis Dei sapientia, in eadem illis quamlibet sublimibus principatibus & potestatibus innotescat. Si quis inquam sic uelit ista interpretari, equidem nihil repugnauero. De his nonnihil & supra in cap. i. sect. ult.

Per quem confidenter agimus, & aditum habemus,

Transit ad declarandum fructum eius, quod diuinam erga Ecclesiam tam ex gentibus, quam Iudæis collectam benignitatem, multifariamq; sapientiam tantopre prædici Confidenter & extulit. Omnium autem primum, quod ex intellectu ter agere. Etlo Christi arcano, notaq; Dei erga nos saluatrice sapientia, nasci oportet, mascula est animi in Deum fiducia, qua confidenter & intrepide agamus, bonitatemq; ipsius animose, quantumuis repugnet mundus, & princeps eius, prædicemus. Apostolus siquidem scripsit, ἐπὶ ᾧ ἐχόμεν τῆρ παρρησίᾳ, id est, in quo habemus fiduciam, uel audaciam loquendi. Nam uult ostendere unde ha-

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

beat, quod contemptis omne genus periculis tam confidenter egerit in negotio Euangelico, quo persuadeat & Ephesijs animi alacritatem, & ne ob sua uincula frangantur.

Ad idem facit, quod subiicit, & aditū habemus, quod perinde mihi est, ac si dixisset, per quem audemus rem ipsam, quantumlibet periculosam aggredi, & pro gloria Christi fortiter agere. Cū enim sermo Euangelicus, principem mundi imperio deturbet, adire certe quæ in illius potestate detinentur, & cōfidenter agere de regno Christi, cui ille irreconciliabilis hostis est, magni fortisq; spiritus res est, longeq; supra uires humanas. Recte ergo per Christum hunc se aditum habere, & audaciam loquendi gloriatur. Alius forte hunc aditum ad patrem intelligat, de quo supra cap. 2. sect. 5. sed quia (ad patrem) hic non est adiectum, & omnino hic de ea fiducia & aditu, loqui uidetur, unde factum fuerat, ut uinctus Romam mitteretur, malo aditum hunc intelligere, de audenti aggressione Christo quàm plurimos lucrifaciendi, Satanæ tyrannide uindicatos.

Ex fiducia.

Mox uero magis explicat, quomodo per Christum & fiduciam loquendi de arcano eius, & ad eundem Euangelio quo sibi nactus sit, dum subiicit. Ex fiducia quam suppetat, qua erga ipsum sumus, fide. Verti etiam potest. In persuasionem, quæ est per fidem eius. Fides Christi, fides est quam habemus Euangelio eius, hac certo credimus non solum ipsi nostra omnia curæ esse, & uigilare eum
super

super nos, sed & eternam in ipso, & per ipsum nos uitam possidere. Sic per fidem de ipso sentientes, eam persuasionem, animiq; fiduciam habemus, ut nō dubitemus, nihil nos posse agere uel præstantius, uel melioris frugis, quàm ut nomen eius, quantis licet præconijs extollamus, atq; ut ipsi nomen dent, persuadere quàm plurimis conemur. Hanc fiduciam et persuasionem, fides I E S V Christi suppeditat, in hac uel ex hac aditum habemus, ut intrepide, quocūq; nos uocet Deus, negotiū eius agamus, & habeamus. $\pi\alpha\beta\beta\eta\sigma\iota\alpha\mu$, id est, loquendi de Domino piam audentiam, certi scilicet hinc nos non solum nullum posse damnum accipere, etiam si millies moriēdum esset, sed nullo alio pacto certius, uitam beatam adituros. Sic quia credimus, loquimur, scientes, quod qui suscitauit Dominum I E S V M, nos quoq; per I E S V M suscitabit. 2. Cor. 4. Hinc ergo facile patet, quomodo per Christū, confidentiam loquendi & aditum habeamus, ex fiducia uel persuasionem, quam fides in illum, suppeditat.

Fides sup-
peditat fi-
duciam.

Huc uero exemplum sui & cordatiorū Christianorū proponēs, spectauit, ut & Ephesios ad similem fiduciam animaret, caueretq; ne ob suas afflictiones frangerentur, quod mox eos orat, di. Quare precor, ne frangant uos ad afflictiones mee, quas pro uobis sustineo, quando= quidem hæc est gloria uestra. Quid. Tanta nobis per CHRISTVM donata sunt, ut gloriam eius haudqua= quā silere possimus, adest quoq; ipsius beneficio eiusmodi animus, qui libere et fortiter prædicare nō ausit tantū,

sed & mire gaudeat, sciens ignominiam, quam hinc coram mundo ferre oportet, solidam gloriam, & mortem quæ inde accersitur, æternam uitam parere. Hinc Ephesij uincula mea cum gaudio etiam perfero, in quæ nequaquam temere, aut meo aliquo facinore incidi, sed dum impellente spiritu, Domini mei gloriam fortiter adfero, in uestram & aliorum confirmationem mihi à benigno patre dispensata, contigerunt. Oro igitur, ne ea uos frangant, aut pusillanimes reddant. Etenim pro uobis ea sustineo, eo enim quod uestram, & aliarum gentium salutem studiose quæsiui, ea mihi iniecta sunt. Quorum uos tam non debet pudere, ut gloriam uestram, uti sunt, illa interpretemini. Aurum enim quod per ignem probatum, nihil passum detrimenti est, præstantius existit, ita dum aduersis exercita fides nostra firma steterit, probatior quoque & gloriosior iure habetur. Gloria nostra utique est, nos Deo esse charos, id nunquam luculentius declaratur, quam cum pro nomine ipsius in periculum adducti, agimus fortiter. Cum enim nos ex nobis ipsis nihil uel cogitare boni possimus, tanto utique clarior in nobis Dei uirtus euadit, quanto ex acriore pugna uictiores euascerimus.

Quæ est
gloria
uestra.

Vt ergo Ephesijs gloriosum erat, habere Apostolum eximij spiritus, præcipueque uirtutis, nam argumentum id erat singularis Dei erga eos fauoris, ita et gloriosum erat illum præ alijs præbui, et haudquaquam uulgarè se Dei spiritum exerere. Quidam libri habent ἐσαί, id est, crit, quasi dicere Apostolus uoluerit, uincula sua & adstrictiones fore

Ephesijs

Ephesijs gloriam Corinthijs sanè scripsit cap. 1. Epistole prioris. Gloria uestra sumus, quemadmodū et uos nostra in die Domini. Nam tum demū apparebit & quantū illis Apostolum, Dominus donauerit, & quem hic in eis fructum fecerit, sic forte & hic, de die Domini loqui potuit. Per parum autem refert utro modo legeris, hoc enim solum interest, quod in die Domini, quæ modo tecta est, gloria sanctorum reuelabitur.

Porrò cum græce Paulus scripserit, διὸ αἰτοῦμαι, μὴ ἐκκλῆσθαι, id est, Quare precor, non deficere, uel frangi, Hieronymus putat etiam sic posse intelligi, quasi petierit, ne ipse deficeret aut frangeretur in afflictionibus suis, sed non solum sermonis figura, uerum & magnitudo spiritus Paulini, & quod in sequenti scætiuncula roborari illos uirtute per spiritum precatur, faciunt mihi uulgatam lectionem, ut precatus sit, ne Ephesij ob suas afflictiones deficerent, probabiliorem. Sanè Colloßensibus, quibus ex eisdem uinculis scripsit, testatus est, se gaudere super afflictionibus suis pro illis Colloßen. 1.

Istuc uero quod scribit se pro Ephesijs ad afflictiones ferre sicut & pro Colloßen. atq; adeo tota DE I Ecclesia rapuerunt quæstus studiosi eo, quasi ad afflictionibus suis Paulus, precium redemptionis Ecclesiæ auxerit. Nam sanctorum merita, Christi meritis coniuncta, thesaurum fecerunt indulgentiarum, ex quo Pontifex, accepta pecunia, distribuere unicuiq; possit, unde peccata eius expientur. Nituntur autem potissimum eo, quod Colloßen. Apo

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

Contra in
dulgentias.

Locus Col
loß. 1. ex=
plicatus.

Paulus scripsit, suppleo, quod deerat afflictionum Christi in carne mea, pro corpore eius, quod est Ecclesia. Sed isti ignorant solo Christi nos sanguine redemptos esse. Verū ut caput nostrum Christum, adfligi oportuit, ita & membra eius necesse est, ea autem cum sibi non uiuant, sed Ecclesie, quicquid patiuntur, in commodum fratrum patiuntur, atq; ideo pro Ecclesia. Non quidem ut eorum expient peccata, quod sanguine Christi iam factum est, sed ut gloriam Dei apud eos promoueant, dum scilicet adfliguntur ideo, quod adiutores illis ad pietatem esse student. Sic Paulus passus pro Ecclesia fuit, quia causa Ecclesie, cuius salutis cum summe studiosus esset, diesq; & noctes in hoc, ut illa auctior cottidie pietate redderetur, incumberet, principem mundi, cum omnibus satellitibus eius in se prouocauit, causamq; dedit, ut adfligeretur. Quæ tamen afflictiones, Christi, cum ipse eius esset, quæ tus erat, recte dicebantur. Viuebat siquidē in eo Christus, ergo & adfligebatur in eo. Hinc est, quod scribit supple re se quod in carne sua deerat afflictionum Christi. Habebat enim & Paulus suam crucis portionem, & in sua quoq; carne adfligi Christum oportuit, iam eorum, quæ in eo pati Christus debuit, adhuc deerat aliquid, illud iam tum supplebat, idq; pro Ecclesia, cui totus uiuebat, & cuius gratia mundum adeo contra se irritabat.

Sed suaues isti homines non animaduertent, si etiam obtinuissent, Paulum et alios sanctos, afflictionibus suis, precium redemptionis Ecclesie auxisse, quod tamen au-

geri

geri non potuit, multum nihilominus abesse, ut probent, sibi eius, quem fingunt, thesauri dispensationem commissam esse. Bis autem insanum fuit, quod afflictiones sanctorum alijs fecerunt tam utiles, qui ipsos tamen, qui cas pertulerunt, iuuare adeo non potuerunt, ut nisi CHRISTI sanguine redempti fuissent, in morte perpetuò hæssissent. Notandum præterea confidenter DOMINI nos negocium acturos, si uere crediderimus, & gloriam nostram esse, si ob Christi nomen adfligamur, quia eo singularis Dei erga nos fauor declaratur, quos scilicet ad illustrandum nomen suum, primo loco constituit.

Huius causa flecto genua mea.

Et hæc, ad commendationem Euangelij faciunt, et quã Sect. 6. dam ad profectum pietatis adhortationem in se continent. Charum utiq; & optabile esse Ephesijs, spiritu DEI donatis, oportuit, quod illis tanto ardore, tam eximius Apostolus non minus illorum amans, quàm uerorum bonorũ gnarus, à domino petebat. Eo enim quod ait, flecto genua mea, significauit se ardentem pro eis orare. Causa uero ut hæc peteret, fuit, qd' crucis gloriã paucissimi norunt, unde ait: huius causa, scilicet ne deficiatis in afflictionibus meis. De eo quod Deũ, patrem Domini nostri Iesu Christi, uocat, dictum supra est. cap. 1. Sect. 2.

Adiecit autẽ, ἐξ οὐ καὶ πατρίᾳ, ex quo omnis cognatio, uel familia, in cælis & super terram nominatur, ego reddidi, constat. Nam & infra scribit, scortatio, & omnis

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

omnis immunditia, aut auaritia, ne nominetur quidem inter uos, quod equidem non uideo aliter accipiendum, quã si dixisset, nihil loci apud uos habeat. Ad hunc ergo modum & in præsentis loco, nominari, pro esse intelligo. Sic uero, hoc adieciſſe, & ad institutum facit. Petebat siquidem Ephesijs, secundum internum hominem roborari, habitareq; Christum in cordibus eorum & c. ut ualerent assequi cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo & c. uoluit igitur adijcere, quod spem eis erigeret, id scilicet illis nequam frustra petere, quamlibet Gentibus, qui olim à Re-pub. sanctorum alieni fuissent, atq; ideo, ubi Deum, patrem Domini nostri Iesu, uocasset, qui & fratrum Domini atq; membrorum pater esse indubie dignatur, quod et ipsum in bonâ spẽ illos erigebat, adiecit: Ex quo omnis cognatio, parètela, uel familia, in celo et in terra cõstat. Quasi dic. Deum patrem dico domini Iesu Christi, quod is primogenitus sit, & imaginem eius plenissime referat, sed confidite, omnis præterea cognatio & familia, tam in cælis quàm in terra, ex eo constat, unus omnium opifex est, & nihil eorum quæ condidit odit. Etiam familie gentium ex ipso sunt, quare & illis suam bonitatem impertire uolet, non quidem singulis, sed quos ex illis sibi delegit, inter quos & uos estis, quibus Christum suum dedit cognoscere & adorare. Nihil igitur addubitate, quæ uobis oro, etiam exorabo.

Subiungit his, secundum opulentam gloriam suam. Equidem per gloriam, bonitatẽ Dei intelligo. Siquidẽ uere gloriosus,

gloriosus, nemo est quamlibet sapiens, diues aut potens,
 nisi idem optimus, & quam liberalissimus fuerit, ita &
 Deo amplissima sua bonitas, summa & sapientia & po-
 tentia iuncta, solidam gloriam parit. Ad hæc dum bonita-
 tem suam electis impartit, efficit ut & ipsa præclare
 in illis reluceat, & magnifice ab eis prædicetur, quæ
 tum uera est ipsius gloria. Huius ergo gloriæ, cum opu-
 lenta sit, nam diuitias gloriæ dicit, commemoratio, & ipsa
 bene sperare Ephesios faciebat. At uero quæ Ephesius
 Apostolus petit, sunt, ut uirtute in internum hominem,
 hoc est, sicut & uerti, ut internus homo bene habeat, per
 spiritum Dei corroborarentur, & habitaret Christus
 per fidem in cordibus ipsorum, essentq; radicati & funda-
 ti in dilectione, hoc est, esset in ipsis confirmata dilectio
 probeq; fundata. Orauerat Ephesios, ne deficerent in af-
 flictionibus suis, hinc occasio fuit, quoniam omnino pati-
 cum Christo, & hic probari electos oportet, ut simul cum
 ipso regnent glorificati, ut peteret à Deo uirtute illos co-
 roborari per Dei spiritum in internum hominem, ut ille
 scilicet fortiter haberet, & renouaretur in dies singulos,
 dum externus corrumpitur. 1. Corinth. 4. Etenim nisi in-
 ternus homo, noua illa diuinæ dignationis creatura, mens
 scilicet recte de Deo sentiens, uirtute ex alto induatur, &
 corroboretur, per spiritum Dei, illi testimonium semper
 perhibentem, nos Dei filios & hæredes esse, quamlibet
 cruce exerceamur, probationem certe crucis nemo feret.
 Etenim externus homo, id est, quicquid naturæ est, crucē,
 qua cor=

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

qua corrumpitur, qui ferat? At dum inuicta aduersus omnem afflictionem uirtute muniti erimus, quando per fidem habitauerit in cordibus nostris Christus, per fidem inquam qua non dubitamus & semper cogitamus ipsum, cui pater dedit omnia in manus, nunquam nobis abesse, omniaq; in salutem nostram dispensare, confirmata scilicet in nobis, probéque fundata dilectione, utique illa, à qua Paulus Romæ octauo gloriatur se separari non posse, quæ est in Christo Iesu, qua scilicet deus nos, ut dilectos sibi filios fouet & ducit, donec æternū beatos reddat, tum demū sub cruce durare, & in officio persistere possumus, quantumuis aduersis pulsati.

In hac certe dei erga nos dilectione q̄ recte radicati fuerint & fundati, hoc est, in quibus ipsa radices probe egerit, recte q; fundata fuerit, illos non modo nulla tribulatio franget, sed gloriabuntur etiam in tribulationibus, scientes illis se durari & probari, ut firmiter de Deo sperent, quæ tum spes, uita sanctorum est, & nequaquam confundit. Si ita accipiamus quæ hic Ephesijs Paulus precatus est, pulchre quadrabunt & quæ sequuntur, quo ualeatis &c. Quia ubi contra aduersa probe duratus animus fuerit, & ampla diuinæ bonitatis fide, donatus, ut nihil ad dubitet saluatorem domi se habere, diligiq; semper se à Deo, paratiss. & capacissimus sanè est, ut quàm lata, longa, celsa & profunda Dei bonitas sit, agnoscat & ut undiq; & consolari, & ad glorificandū deum excitari queat.

Si tamen quis putet Paulum Ephesijs hic pietatis con=
summationem

Summationem precatum esse, ut internus homo secundum Deum conditus auctior & robustior contra omne genus malorum, etiam peccata redderetur, & Christus in cordibus ita fide haberetur præsens, ut ab ipso omnia instituerentur, ut deniq; in dilectione proximi radicati & firmati essent, impulsivi scilicet bono Christi in cordibus eorū habitantis, spiritu, cū hoc nihil contendero, quanquam prior sensus uideatur sequentibus conuenientior. Omnia etiam pietatis hinc pendent, ut satis firmiter persuasi simus, nos Deo in omnibus, quæ immiserit, uere charos esse. Quanto præclarius certe animus de Deo senserit, tanto gnauior erit, & in officijs dilectionis, totiusq; pietatis. Vtrumuis autem sensum accipias, nota quaeso, ut ante omnia Paulus interiorē hominem restitutum cupiat, atq; in primis de fide et dilectione sollicitus sit, externorū admodū securus.

Quo ualeatis cum sanctis omnibus comprehendere.

Hæc latitudo, longitudo, profunditas, & celsitudo, Section. 7. quam optat Apostolus Ephesios comprehendere, indubie bonitatis DEI est, in omnia sese effundentis, ut quocunq; animum & oculos intenderent, omnia ut sui gratia condita, ita suæ salutis seruire agnoscerent, diceretq; possent cum Psalmographo: Benignitate Domini plena est terra. Item, Domine benignitas tua in caelis, & fides tua usque ad nubes. Et rursus, Magna usque ad caelos benignitas tua, & usque ad nubes fides tua, & similia. Animus namq; de DEO per fidem recte sentiens, Quæ sit latitudo, longitudo.

obuiam habet bonitatem eius, quocunq; se uertat, hinc admiratione inexhaustæ eius benignitatis repletur, & amore ipsius ita accenditur, ut nihil prius ducat, quã ad ipsius gratiam uitam suam comparare, bonoq; animo sit, quicquid ille immiserit. Proinde non ab re Paulus precatur, ut Ephesi, quàm late, & longe bonitas Dei patcat, quàm nihil supra uel infra sit, quod illam non persentiat, comprehendant.

Præmi-
nens cogni-
tionu dile-
ctio.

Ad idem pertinet, quod optat illos nosce præeminentem cognitioni dilectionem Christi, hoc est, maiorem quã per nos si satis possit. Nihil enim hic de collatione cognitionis, et dilectionis inter se, agitur, neq; uocari solet Christi, quæ proximorum est dilectio. At qui dilectionem Christi qui animam suam pro nobis posuit, recte pernouerit, quæ tamen, ut dixi, nunquam satis pernosci potest, uidet quanti Deo sit, neque unquam fiduciam in ipsum ponet. Hoc autem fonte uitæ & salutis saluo, nihil est præterea bonorũ, quod non large inde promanet. Vnde subiecit, ut impleamini in omnem plenitudinem Dei, quod equidem reddidi, ut bonitate Dei ad summum repleamini. Etenim plenitudo Dei, abundantia est bonitatis Dei, cum ergo in hanc, id est, ut hanc consequantur, optat illos impleri, perinde est, ac si dixisset: Opto Dei erga uos bonitatem, atq; in Christo demonstratam dilectionem, ita agnoscatis & sentiatis, ut ad summum ac perfectissimum modum, ea perfundamini & repleamini, ut intra & extra, per fusos, & ad obrutos uos illa sentiatis. Hæc certe uita æterna est,

& lat=

Et largissime manans fons omnis innocentiae et pietatis, quia solida cognitio Dei. Iterum ergo et iterum mone-
mur, à diuinis. hoc Apostolo, quo nos pacto, uitam Deo
dignam assequi possimus, et quae sit demum uera et san-
ctitas et pietas. Utinā qui sua opera tantopere admirantur,
et lib. arb. somniant, haec possint perdiscere, quā essent,
quae nunc mordicus tuentur, sua dogmata detestantur.

Potenti uero facere cumulate, secundum uirtutem.

Affectibus omnia flagrant, ita et gloriae Dei, et san-
ctorum salutis studiosus Paulus erat. Insunt tamen praete-
rea huic orationi tria argumenta, quibus ad sperandum
Ephesij moueri potuerant, Paulum exoraturū quod ora-
bat. Primum. Deus potēs est, ut faciat, donetq; plura, quā
non solum petere, sed uel cognoscere possimus. Iam pater
est, igitur et uolet benefacere filiis. Alterū. Iam efficacia
saluatricis uirtutis eius in nobis agit, donatis scilicet spiri-
tu eius, quo ipsum ante omnia et desideramus et suspici-
mus, hoc igitur, quod coepit in uobis opus perficiet, imagi-
nemq; suam restituet, raptis ad se, quanti estis, manifesta-
to scil. ampliter seipso, suaq; bonitate ostensa. Tertium,
Deus statuit gloriam suam, in Ecclesia magnifice illustra-
re, ut in superioribus quoq; aliquoties Apostolus praedica-
uit, iam cum aliunde restitui illa et ad gloriam Dei cōpara-
ri nequeat, quā donata ei ampliore diuinæ bonitatis cogni-
tione, spes certa esse Ephesijs debuit, quando coeperat illā

L ut eis

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

eis ostendere, fore, ut plene eam ipsis patefaceret, atq; ita sanctitate & pietate absolueret.

Huius uelut certus, Apostolus gratiarū actione, pro more suo, sermonem absoluit. Illi sit inquit gloria in Ecclesia, per Christū Iesum, cuius merito nimirum hæc omnia sanctis contingunt. Porro quod ait, in omnes ætates seculorū, demonstrat sensisse Apostolū quod res est, sanctorum persecuerantiā, qui scilicet Ecclesia sunt, reperi enim ad eam nihil attinent, & si corā hominib. admixti illi habeantur. Hactenus Paul. quid nobis electis in filios dei ante conditum mundū diuinitus per Christū donatum sit, quod sit Christi officiū, nempe omnia perficere, quod gētes quoq; regno eius adiungēdi per Euangelion facere, atq; ideo leges ceremoniarū abrogandæ, & ex omnib. populis, unus uelut homo, & corpus domino compingendum, quod deniq; à cognita dei in nos bonitate omnia bona pendeant, et cumulate proueniant, magno spiritu, & ardentibus affectibus differuit, nunc in sequentibus, paræneses scribit & de uite officijs monet, non minus dextre, quā ardentem.

C A P V T Q V A R T V M

Adhortor igitur uos ego uin- ctus Domino.

Dilectio proximi, & legē implet, & hominē dei consummat, ad hanc ergo per hoc totū caput, multis, et quidē urgentib. argumētis adhortatur, ingeniuq; eius simul declarat, idq; mox ab initio, submissa nāq; illa est et nequaquā arrogans, quanti sibi dotibus excellens, indignis seruire

cogatur, mansueta & minime irritabilis quālibet iniurijs
 laceſatur, longanimis & nequaquā impatiens, ſi iure ſuo
 defraudetur, aut quod debetur, ultra quā deceat, differa- Ingeniū di
 tur, pſeuerat. Ea ergo ubi obtinet, tolerāt æquis animis ſe lectionis:
 inuicē homines, quādo peccatis nemo caret, condonādoq;
 et offitijs præueniēdo ſtudent ſeruare unitatē ſpiritus, hoc
 eſt, mentis, & quidē dei ſtudioſæ, uinculo pacis. Vbi enim
 nemo ſua querit, nemo ſuū uis pſequitur, & ita pacifica
 ſunt oīa, dū & delicta inuicem condonant, facile idem ſpi-
 ritus, eademq; mens inter multos ſeruatur. Huiusmodi igitur,
 eſt ingeniū Chriſtianæ dilectionis, per quā fides ſeſe
 exerit & declarat. Ad hanc Apoſtolus adhortatur, nihil
 imperat, monens uinculorū, quæ ſalutis ipſorū gratia per-
 ferebat, quē nihil æque cōſolari potuit, atq; illos digne ſua
 doctrinā, & ipſorū uocatione, cuius ſimul admonet uiue-
 re. Vocati namq; erant ut filij dei eſſent, bonitate ergo pā-
 trē referre, in primis ſtudere debebant, gratosq; cōuenie-
 bat eſſe Apoſtolo ſuo, uiuere igitur debebant, ut conſolati-
 onem ille inde perciperet.

Vnū corpus eſtis uno ſpiritu uiuitis,

Quanta uide argumentorū congerie urgeat, ad tuen-
 dam animorū unitatem. Vnū ſumus corpus, ſinguli inuicē
 membra, quib. nihil eſt neq; inter ſe conuinctius, neq; ad
 mutuas operas ppēſius, idē ergo apparere debet et in nō-
 bis. Eodem ſpiritu uiuit hoc corpus, nēpe Chriſti, faceſſe-
 re igitur debet mens carnis ſui ſtudioſa. Ad eandem ſpem
 uocati ſumus, ut **DEVS** ſit oīum in nobis omnia, noſtrū

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

Ad unanimitatē congere arguētorū hortatur. igitur amor ponendus, unus dominus, conuenire ergo debet inter seruos, quorum commune & solū studium esse debet, ut domino placeant. Vna fides, uita nostra, idem igitur & sensus, eademq; debet esse omnibus uoluntas, utiq; gratificandi ei, cuius beneficio nos seruos agnoscimus. Vnum baptisma, quo gregi Christi inserti sumus, nimirū ut fratribus iam non nobis uiuamus, id ergo per dilectionem studendum. Vnus Deus & pater omnium, debemus igitur nos conditi ad id, ut nos mutuo amemus, & fraternam inter nos beneuolentiam declaremus, huic pro utriusque incumbere. Præsidet omnibus, exerit uirtutem suam per omnia, agit in omnibus, hunc igitur imitati, in omnes & nos quoq; benefici simus.

Vnicuiq; uero uestrum contigit beneuolentia Dei.

Section. 3. Et à ratione donorū spiritus sancti, quæ singulis in hoc conferuntur, ut utilitatis aliquid, cōmuni corpori adferāt, ad unitatem animorum, & studium dilectionis hortatur. Gratiam uel beneuolentiā uocat, dona & facultates spirituales, quibus instruimur, ut ad cōmunem Ecclesiæ instaurationem, aliquid conferamus, quia ex gratuita dei beneuolentia contingūt, unicuiq; secundū modum, quem Christus statuit, respondentē utiq; cuiuslibet uocationi. Pro loco enim quē quisq; in Christi corpore obtinet, & spiritua-
Quæ dona spiritus. lis ei facultas distribuitur, qua suæ uocationi respondeat. Aliud est enim opus manū quā pedū, aurium quā oculorum,

rum, suam ergo quodlibet membrū facultatē uirtutemq̄;
agendi suū opus, habeat oportet. Sic cum in corpore Chri-
sti, aliud aliud membrū existat, et ad aliud opus deputatus
sit, alio item dono, & spiritali facultate instruat̄ necesse
est. De his donis fusius Rom. 12. & 1. Corinth. 12.

Hæc autē dona caput Christus omnia dispensat, iuxta
illud Psal. 68. Cum ascendisset in altū dedit dona homini-
bus. Ebræa quidē hunc sensum habent, sed nō hæc uerba. Ascendisti
Ita enī in Ebr. legitur. Ascendisti in altū, cepisti captiuita in altum.
tē, accepisti dona inter homines, insup et defectores, ut ha-
bitet dominus deus. Cecinit uero hoc uates, primum de
Israëlitis quos dominus ubi in altū ascendit, hoc est, potē-
ter uirtutem suam declarauit, ab Aegyptijs liberauerat,
captiuitate eorum captiua ducta, dum Aegyptios qui illos
captiuos detinuerant, perdidit. Tum certe dona inter ho-
mines accepit, populum Israël, quem peculiarem sibi po-
pulū fecit, his etiam defectores ex gentibus, qui pridem à
se deo uero defecerant, aliquot iunxit, ut inter eos habita-
ret Iah Deus. Iam Israëliticus populus typus fuit, populi
electorū, quem ex Iudæis & Gentibus, deleta Satanæ ca-
ptiuitate, sibi dominus postquam in Christo suo exaltato
in altū ascenderat, declarata sua uirtute saluatrice, coa-
dunauit, uelut dona sibi ex hominibus reliquis delecta, ut
in eis per fidem habitaret. Proinde rectissime uersiculus
hic in Christum & Ecclesiam quadrat, quam cum sibi ex
reliquis hominibus, uelut dona quædam ille delegit, suo si-
bi spiritu adductos, recte dicitur dona et accepisse, & de

diffe. Certe ut electi Christum agnoscant, & agnoscere alios faciant, ipsius donum est. Quare cum sibi populum hic colligere uoluit, dona distribuere oportuit uaria, quibus homines et colligerentur, & collecti perficerentur. Huc spe etauit Paulus, & ideo uulgatam fortasse lectionem, sic habentem, cum ueritati non aduersaretur, et ad institutum suum hic faceret, citare sustinuit.

Qui ascen-
dit idem et
descendit.

Porro ex eo ascendisti in alium, ad Christum proprie hunc uersiculum aptat, neq; præter rationem. Cum enim ascendere Dei, sit cum suam inter homines potentiam declarare, quod cum alia loca multa, tum illud Psalm. 7. Exaltare inter turbas tribulantium me. Et, Propter illam in altum reuertere, abunde testatur, descendere uero, potentiam suam inter homines ad tempus occultare, maxime proprie dicitur ascendisse, quando potentiam suam, in Christo à mortuis, ad dexteram suam exaltato, declarauit, sicut & uere descenderat, cum in eodem se, ad mortem usq; & mortem crucis humiliauerat, diuinitatis suæ potentia tantisper, sub extrema humilitate abscondita. Probe igitur Paulus colligit, si ascenderit Christus, cum etiam ante descendisse, in hæc inferiora terræ, ubi uerum hominem egit, mortemq; pertulit, & sepulchro fuit demandatus. Hinc ergo ab his inferis, id est mortuis, ex his inferioribus terræ partibus, id est, sepulchro, ascendit super omnes celos, hoc est, in conditionem & locum omnium diuinissimum, ut nimirum perficeret omnia, dedit enim ei pater omnia

omnia in manus, ut ea in unum collecta, plene tandem consummaret. Similem sermonem de Christo & Iohan. 3. legimus. Ipsum esse qui ascendit in cælum, qui inde ante, descendit, & sit in cælo. Vere enim etiam humanitatis humilitate tectus, ut dilectus Dei filius fuit, ita in cælo, hoc est, præsentiore diuinitatis perfruitione egit.

Alij quidã, hoc implere omnia, eò referunt, quod ascendens in cælum, & inde mittens spiritum sanctum, impleuerit omnia de se scripta. Quod et si uere dicitur, magis tamen arridet sensus prior, non minus uerus. Videtur enĩ hic Paulus magis adeo, uoluisse hic prædicare, quid præstiterit hominibus, & quæ dona dederit, perficiens illis omnia, quàm quod oraculis scripturarum satisfecerit.

Nota hic quam sibi libertatem citandi tractandiq; scripturas Paulus permiserit, sic tamen ut à sensus ueritate non discesserit. Obserua etiam quomodo proprie scripturas de Christo, & Ecclesia interpreteris. Omnes enim ferè & de typis tam Christi, quàm Ecclesiæ sonant, sed in Christo, & Ecclesia, plene deum complentur. De quo alio opere fusius. Frustra namque & cum risu Iudeorum, in multis de C H R I S T O uaticinijs sudatur, dum typis ea Christi negare, & uni Christo adaptare nequicquã conamur. Quæ si typis concederemus et penitus introspiceremus, facile conuinceremus, ea in Christo demũ uere, & nequaquã in typis impleta. Nunc cum nihil eorum typis concedimus, facimus, ut et de Christo & Ecclesia, robur amittant, sed de his alijs.

Et hic dedit hos quidem Apo-
stolos, alios.

Sect. 4.

Dixi, ut dona Christus inter homines acciperet, oportuisse cum dona dare, hoc est, spiritu suo instruere aliquos, qui alios sibi adducerent, & adductos perficerent. Non quod propterea aut plantans, aut rigans aliquid sit, sed quod hic ordo Domino placuit. Vbi ergo dissoluta Satae captiuitate, Christus populum sibi, dona ex hominibus, coadunare per uniuersum orbem uoluit, dedit per suum spiritum formatos et impulsos, alios Apostolos, qui Euangelij legatione, ad multas gentes et populos fungerentur. Alios Prophetas, qui ex afflatu spiritus, per reuelationem docti, Ecclesiam monerent de ijs, quae in rem eius essent. Alios Euangelistas, qui annunciandi et praedicandi Euangelij dexteritate pollerent, ut praeconium Christi cum fructu detonarent. Apostoli illi primarij ut Paulus & alij nonnulli his dotibus omnibus instructi fuerunt. Nam animum & successum habuerunt, ad multas gentes perferendi Euangelion, & ex reuelatione spiritus multa moniti, postea Ecclesias docuerunt. Valuerunt denique facultate, praeconium Christi magnifice annunciandi. Sed fuerunt in dubio alij, qui hoc, aut Prophetiae munere uel utroque ualuerunt, nec tamen Apostoli erant. Sic & pastores, quos alibi Episcopos uocatos non dubito, non nullos fuisse facile credidero, qui simul & Prophetiae & Euangelistae fuerint, alios autem, tantum recte gubernandi Ecclesias facultate predi-

Qui Apo-
stoli.Qui Pro-
phetae.Qui Euā-
gelistae.

Pastores.

tos, & non etiam, Euangelion dextre prædicandi, uel Prophetandi. Doctores sunt, qui facultatem docendi, instituenti; diuinitus acceperunt. Differunt autem à Prophetis, quæ hi ex reuelatione certa quædam discunt, quæ postea Ecclesiis doceant, illi autem docent, quæ & hominum ministerio, citra peculiarem reuelationem didicerint, tum non certa tantum, sed quæcunq; ad pie uiuendum pertinet. Ab Euangelistis uero differunt, quod doctores esse possint, & uitam aliorum pie formare, qui tamen facultate, præconiū Christi, publicitus annuntiandi & prædicandi non sint præditi. Ad Cor. & Ro. plures spirituales facultates enumerat.

Doctores.

Opus ministerij & ædificiū.

Iam usum horum docet eum esse, ut instaurentur sancti, id est, cottidie pietate perficiantur, & procedat ita opus ministerij, hoc est, sint qui ad id inseruiant, ut uerbum Domini currat, atq; cum fructu percipiatur, dum Apostoli illud, ad omnes gentes perferunt, Prophetæ de omnibus, quæ scire in rem Ecclesiæ fuerit, illam monent, Euangelistæ Christi gratiam publicitus & magnifice de prædicant, Pastores singulas Ecclesias rite gubernant & instituunt, & Doctores Christi plebes sancte formant. Sic & ædificium corporis Christi incrementum accipit, dum continuo gregi Christi, & noui adducuntur, & adducti ad omnem pietatem erudiuntur. His itaq; singuli unusquisque pro sua uocatione & dono debent incumbere, donec uniuersi occurramus alter alteri, & pulchre conueniamus eadem fide & cognitione filij D E I præditi, reiecto omni errorum fermento, ut uirum his

Aetas
Christi ple-
ne adulta.

referamus, iustæ ætatis & firmitatis, consecuti mensu-
ram plenè adultæ ætatis Christi. Vt scilicet Christus in no-
bis uiuat, non infans, nõ puer, sed uir plene adultus, quod
erit, dum ipsi cognitione amoreq; Dei, quantum fieri po-
test, quàm simillimi euaserimus, nullis neq; errorum te-
chnis, neq; affectuum tyrannidi obnoxij.

Christus i
alijs puer,
i alijs uir.

In Galatis sanè, qui ad elementa mundi defecerant,
Christus ne infans quidem erat, sed adhuc formabatur.
Vnde scribebat Paulus. Filioli mei, quos iterum parturio,
donec formetur in uobis Christus. In Corinthijs carnali-
bus adhuc, quod contentiones & emulationes inter se ha-
berent, puer erat, lacte tantum uesci potens. Ita habet suos
ætatum gradus in electis. Profecto in Apostolis, ante
confirmationem paraclæti, Christus admodum puerum
agebat. Virum autem iustæ ætatis in ijs agit, qui solidam
fidem, plenamq; adeo ipsius, & bonitatis Dei in ipso no-
bis exhibitæ cognitionem consecuti sunt, ut dicere aude-
ant cum Paulo, quis separabit nos à dilectione Dei: dum
spiritaless iudicant omnia, & imposturis errorum, una
cum ui & insidijs affectuum non cedunt, alacri & offitio-
sa dilectione erga proximos uersantur, in omnibus &
Dei gloriam, & illorum salutem promouentes. Theologi
Sorbonici, ex hoc loco collegerunt, nos in ea ætate resur-
recturos corpore, qua Christus passus sit. Quasi hic de
corporis ætate, & non potius spiritus, Paulus loquatur.
Quod tamè uel ex eo quod ilico subiecit, animaduertere
potuissent. Vt non simus iam amplius pueri &c. Nam ut

Somnium
Theolo-
gorum.

pueri

pueri non sunt confirmato iudicio, ita potest eis persuade-
ri quiduis, & in horam eorum animus mutari.

Ventima-
le doctri-
na.

Ne idem ergo usu ueniat Christiatis, scribit hic Pau-
lus, Christum suos ministros, non simplici docendi & mo-
nendi facultate praeditos dare, qui ad hoc cooperentur, ut
unam eandemq; fidem & Christi cognitionem omnes con-
sequantur, & optato sibi inuicem occurrant, ut coeant in
unum corpus quam iunctissime, & id corpus cottidie incre-
menta pietatis accipiat. Sic desinet sancti pueri esse, sen-
sibus scilicet, sed in uiros euadent, in quibus Christus ple-
na iam etate uiuat & agat. Sic quantilibet male sanae do-
ctrinae uenti ingruant, qui nunquam non obturbant, ex
tante ueritatis cognitione, a sententia pietatis nihil illos mo-
uebunt, facileq; deprehendent, hominum imposturam &
uersutiam, qua sua figmenta solent obtrudere, cum pue-
ri fide, & cognitione Christi, haec nequeant animadu-
tere, & cuilibet doctrinae, arrogantius propositae, & spe-
cie aliqua pietatis fucatae cedant, uertantur & circunse-
rantur, ut qui in ueritatis cognitione nondum sint plene
firmati.

Ex his autem diligenter notandum, quod iterum car-
dinem salutis Paulus facit, in fide cognitioneq; Christi esse
confirmatum. Ab animi enim iudicio omnis reliqua uita
pendet, non potest autem illud rectum esse, quando non
optime sentitur de Deo, de quo bene sentiri nemo qui ue-
rit, nisi qui agnoscat eum optimum & id quoq; sibi. Id
autem cognitione fideq; Christi habetur, uere igitur haec
pendent.

uita

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

Pueri in
Domino,
non sunt
abijciendi.

Probat̃ur
externus
usus uerbi
Dei.

uita eterna est, & caput ac fons totius pietatis . Notan-
dum præterea, gradus in hac cognitione esse, quosdam
etiannũ pueros esse, qui imposturis hominũ adhuc sunt
obnoxij, nemo igitur temere abijciendus, qui in errorem
incidit . Qui enim puer in Christo est, grande scire po-
test, ut & in uirum euadat, quamlibet modo absq; iuditij
uiribus, nihil nisi puer sit . Obseruandum quoq; in hoc
Christum Apostolos suos, Prophetas, Euangelistas, pa-
stores & doctores, ac quicquid præterea est spiritualium
functionum, & munerum Ecclesiæ suæ mittere, ut in ea
singuli in Domino adolecant, & incrementa cogniti-
onis atq; fidei percipiant, impie igitur sentiunt, qui exter-
num uerbi Dei usum contemnunt. Vide etiam Christi do-
num, & missionem esse, ut quis recta doceat uel moncat,
aut aliqua ædificandi Ecclesiæ, facultate præditus sit.

sect. 5.

Syncera agamus dilectione, & auget̃camus.

Cõclusio.

Conclusio, & quodammodo epilogus est, eorum qui-
bus ad mutuam dilectionem, & unitatem animorum tu-
endam, hortatus est, ἀληθεύοντες δ' ἐν ἀγάπῃ.
Erasmus uertit, sed ueritatem sectantes in charitate, ut
superiori respondeat, quo monuit, ut à uersutia & impo-
stura hominum nobis caueremus . Verum quia hortatus
est ne simus pueri, quibus aliorum doli imponant, cui hoc
ἀληθεύοντες non adeo respondere uidetur, malo cum
Hieronymo & Ambrosio illud sequentibus iungere, nem-
pe ut

pe ut intelligam Paulum monuisse, ut ueri simus in dilectione, hoc est, ut uerti, sincera dilectione cum proximis agamus, & adolescamus relaturi per omnia eum, qui caput est Christum, cui utiq; membra debent respondere. Is autem caput nostrum est, ex quo omne corpus coagmentatum & compactum, per omnem commissuram, qua fit subministratio, secundum efficaciam, pro portione cuiusq; partis incrementum accipit &c. Nam ut singuli inuicem membra sumus, recte nobis mutuo committamus, & efficaciam iuuandi nos mutuo, quisq; pro sua portione habeamus, ut ita Ecclesia proficiat, & continuo instauretur, idq; per mutuum dilectionem, hæc omnia opus & donum sunt capitis nostri. His igitur & nos membra pro uiribus debemus studere, nemo quærere quod suum est, singuli autem ut alij Christo iungantur, iunctuq; in omni pietate proficiant, omni studio curare, cauereq; & submouere, quicquid uel membra laxare, & uel ad mutuam subministrationem infirmare ualeat, ut constet inter nos summa coiunctio, ardensq; instaurandi nos inuicem studium. Nota autem iterum. Omnia Christi capitis opus & efficaciam esse, nihil nostrarum uirium.

Hoc ergo dico & obtestor per Dominum, ne post hac. Sect. 5.

Monet iam de eo, quod charitatis officia, ad quæ exhortatus est, præcipue impedire. Id uero est ingenium naturæ non-

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

Gentes
ignaræ
Dei.

re nostræ, deprauatæ a deo, ut ubiq; sua querat, & nul-
lis in rebus modum seruet. Huic in primis renūciare opor-
tet, si pie uiuere libeat. Id ergo ut faciamus obtestatur, fœ-
do simul gentium, pro naturæ ingenio uiuentiū, exemplo
obiecto, ut ab eo auocet. Eius ergo tanti Apostolitam se-
rio precipientis, & obtestantis authoritas, deinde &
gentium arbitratu suo uiuentium tanta prauitas deterre-
re, ut Ephesios debuerat, ita & nos debet, ne nostro iu-
ditio & pro ueteris hominis corruptis non affectibus tan-
tum, sed & ratione atq; mente, uiuamus. Vbi namq; spi-
ritus Dei deest, mens uana est, nihil ueri boni potens agnō-
scere, hinc uanitatem uates pronunciat omnem homi-
nem. Sensus obtenebratus est, ut nihil ueræ uirtutis quæ-
rat percipere, inde necessario ab alienatio à uita Dei sequi-
tur. Vbi enim mens nihil Dei percipit, affectus nihil tale
cupit, manetq; pietatis expers omnis uita.

Recte ergo inquit, propter ignorantiam quæ in eis
est, & cæcitatem cordis eorum. Hæc enim fons est omnis
mali, sicut scientia Dei, omnis boni. Vnde cum hæc obti-
net, indolentia consequitur, ut nihil peccatorum animum
pungat, deest enim recti conscientia, deest spiritus, carnē
male suadere repugnans. Nihil igitur tam fœdum tam im-
purū, cui se miseri nō dedant, omnisq; uita eorum lasciu-
iæ, ad patranda omnem immunditiam, simul & auar-
itiæ addicta est. Alij istud, ἐπιπλεονεξία, cum lasciuia
iungunt, ut intelligas implebili auaritate, ignaros Dei li-
bidinari. Sed luxuriæ, auaritia semper comes adheret,
quiq;

quiq; multa per libidines profundunt, per auaritiam & iniquitatem multa conquirant, oportet, quare utrunque malum hic notatum esse, mihi non est dissimile uero.

Vide autem hinc, quid illi doceant, qui iubent, ut suum quisque animum, de agendis rebus, & uitandis consulat. Hic Paulus testatur, eos qui spiritu Dei carent, cæcū cor habere. Ergo isti, in tenebras homines à luce ablegant.

Vos autem non sic didicistis Christum,

sect. 7.

Conuersationi gentium modis omnibus perditæ, professionem opponit Christianismi. Ea est, ut ueterem hominem, hoc est, istam naturam nostram, quanta est, quæ eroneis concupiscentijs perpetuo fertur, semper sibi noxia expetens, & quibus ad sui ipsius corruptionem festinet, qualia profecto sunt, quæcunq; homines Deo uacui concupiscunt, præcipue autem quæ uoluptatis caussa querunt, deponamus, hoc est, abdicemus, cupiditatibus eius nequaquam indulgentes. Sic certe ueritas IESV habet, sic in ipso, hoc est, ipsi insiti docti sumus, sic ipsum audiimus & didicimus, nempe ut abnegemus nos metipsos, & uoluntati Dei iam uiuamus, hoc est, renouemur spiritu mentis nostræ, ut qui praua & fœda tantū sectabamur, nunc donati Dei spiritu, & nouo, ac sancto mētis iudicio, sancta dūtaxat et Deo grata studcamus, nouūq; hominē, secundum Deum conduum, de qua conditura supra cap. 2. sect. 3. qui iustitia & solida sanctitate, id est,

sincera

Deponere
ueterem
hominem

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

Sincera proximi dilectione, & omnimoda uitæ puritate polleat, induamus, hoc est, in omnibus exhibeamus. Etenim Christum didicisse & audisse, doctumq; esse ueritatem IESV, hoc est, percipisse uere, quæ ille suis nõ tam præscripsit, quàm donat, est serium studium uitæ ad Dei uoluntatem, cui aduersantur omnes naturæ affectus, comparandæ, concæpisse. Id quod in sanctis omnibus operatur spiritus Dei.

sc̄l. 3. **Proinde ablegantes mendacium,
loquimini ueritatem.**

Ablegan=
dum men=
dacium. Et hic naturæ morbus est, ut fallere proximum iuuet, etiam ubi nulla est spes lucri, ita uanum redditum est hominis ingenium. Si igitur abnegauimus nos metipsos, & mendacium abdicare oportet, ut uere & ex animo, sine fuco & dolo, cum proximo agamus omnia. Sumus enim inuicem membra, igitur ut nos inuicem iuuemus studere conuenit, non ut fallamus. Sic etiam ex animo in omnibus & Dei gloriam, & proximorum salutem querere nos addeccet, ut nulla sit menticendi causa uel necessitas.

sc̄l. 9. **Ira scimini & non peccetis.**

Ira locum
Diabolo
aperit. Et hoc deprauatæ naturæ morbus est, ut contra proximum, ubi non omnia ex sententia succedunt, ilico commoueamur, sed si hanc studebimus mortificare, ut irascamur læsi, impotentes nos ipsos cohibere, dabimus tamē operam, ne ad fratrum usq; iniuriam, animi indignatio profiliat,

filiat, & peccemus, atq; ideo ilico exortam iram reprimemus, non ferentes, ut illa durante sol occidat, ne sit locus apud nos Diabolo, ad perturbandos fratres, nos impellenti. Non enim est sui ipsius compos homo iratus, & ira uiri, boni nihil operatur, quare uix æque Diabolo locus ad nos petet, atq; cum animus ira uelut extra seraptus est. Abusus est hic Paulus uer siculo Psal. 4. & admodum scite, sicut enim hic hortatur ut non sinamus solem occidere super iram nostram, ita Psalmus iubet loqui cum corde, in cubili, & silere, hoc est, in se credere, remq; probe expendere, nimirum ut affectum malum cohibeamus.

Qui furabatur, iam non furetur.

Sec. 10.

Furti nomine, omnem iniquum questum intelligit, ad quem omnium mortalium natura propendet, ut quæ satis habere nequeat, quantumuis habeat. Qui ergo ueterem hominem deposuerunt, & isti cupiditati ualedicant oportet, ut non solum fraudare nolint fratres suos, sed etiam suo labore studeant illis, quibus opus habent, conquirere. Hinc uideas, quam dedeçant Christianos artes pleræq; nihil commodi proximis, sed tantum lucrum exercentibus eas adferentes, quibus tamē nihil ferè habetur hodie honestius. Sane si charitate uita nostra constare debet, & ea nihil sui, tantum quæ prosunt proximis quaerit, debent à Christianis alienæ esse, quæcunq; infructuosæ proximis artes existunt. Vt autem nunc res nostræ habent,

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

bent, Cicero ethnicus, longe sanctius de his in libro officiorum primo censuit, quàm plurimi Christianorum, & quidem nō uulgares. Iam si desit dilectio, quicquid adsit, nihil sumus, hoc utinam persuadeat Dominus suo populo, & uidebimus, quemadmodum nunc omnes labori manuum, suos liberos studēt subducere, ita magis subductos ocio, illi consecrare.

sect. 11.

Nullus sermo spurcus ex ore uestro prodeat.

Infitum est naturæ quàm penitissime & hoc uitium, ut mire iuuet nihili, & ferè spurcos foedosq; sermones serere, uicissim & audire, ita uanitas sumus. Vnde uix ullū inter profanos uideas agitari conuiuium, quod satis hilare ducant, sine spurcis & insanis fabulis transactum. Si ergo inani= ergo ueterem hominem deposuimus, ablegandus & hic bus fabu= morbus est, non parum pestilens, ut ea tantum loquamur, lis oble= quæ instaurent bonos mores audientium. Alioqui contri= stari. stabimus spiritum sanctum Dei, tum in nobis, tum in audientibus habitantem. Studet enim ille unice gloriæ Dei, & proximorū ædificationi, quare non potest non deijci, ubi non inutilibus modo, sed & noxijs fabulis, & tempus teritur, & animi audientium profanantur. Certe sentiunt molestiam sancti, quoties ab huiusmodi fabulis ad sese redeunt. Obsignati enim sumus hoc spiritu, ut redemptionē olim consequamur, ab omni peccato liberati, huc ergo & in hac uita idem nos spiritus agit, quare molestum ei esse oportet.

oportet, quicquid cum peccato coniunctum est. Huius ob-
signationis spiritus Paulus 2. Cor. 1. & supra 1. cap.
sect. 7. meminit.

Vtinam autem hæc animaduverterent, qui sacramenta
Christianorum σφραγίδας faciunt, quæ tamen multi
percipiunt, qui nihil minus sunt quam Christiani, σφρα-
γίς nostra spiritus sanctus est, quo carent omnes repro-
bi, hoc ob signamur & inter filios Dei cooptamur in no-
uissimo die, ad beatam immortalitatem resuscitandi. Hæc
tessera erit, qua filij Dei agniti, à dextris Domino collo-
cabimur, non certe sacramenta, quibus cum sanctis, in ex-
terna hac conuersatione, communio fouetur & alitur.

Sacramen-
ta nō sunt
σφραγι-
des Chri-
stianorū.

Omnis amarulētia et cōmotio, et irā.

Et hoc uitij quibusdam adhæret, ut cū non parū pro-
pensi sint ad beneficentiam, neq; facile iram apud se con-
fenescere sustineant, sint tamen animi adeo impotentis, ut
si quid accidat, quod non probent, continuo exacerben-
tur amariq; fiant, commoueantur, ira conciti, tumultuen-
tur, uociferentur, & maledicāt, planeq; insaniant. Quæ
animi eorum intemperies, etsi breui, ac paruo negotio, re-
sideat, plurimum tamen dedecet sanctos, qui suauitate
& lenitate Christum referre debent. Hortatur ergo, ut
& hæc reijciantur, cū omni malitia, id est, studio ledendi.

Sitis autem inuicem benigni, pro-
penso affectu.

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS.

Sic enim ingenium est charitatis., non tantum reddit benignos., qui studeant benemereri de mortalibus quibuslibet, sed *ἔως τῶν ἀλλήλων*, id est, qui sint in proximos affectu propenso, & ardentiore, qui malis aliorum nō aliter atq; proprijs afficiantur, & doleāt, bonis, æque ac suis gaudeant. Sint deniq; eo animo in proximos suos præditi, quo parentes esse possint, in suavis. liberos suos. Inde uenit, ut nihil perinde studeant, atq; proximis in omnibus gratificari, & gratuitis inter se beneficijs certent, memores semper ut eis gratificatus Deus est, in Christo, quem unice dilectum filium suum pro eis tradidit in mortem. Hanc erga nos Dei gratuitam beneficentiam, qui recte perpenderit, accendetur indubie, ut cupiat omnia omnibus fieri, totumq; se, ad gratiam fratrum comparabit, & commodi eorum sese consecrabit.

C A P V T V.

Sec̃. 1.

Estote igitur imitatores Dei,
ut dilecti filij.

HAec sectiuncula absoluit exhortationem, ad officia dilectionis, quare commodius sequentem sectiunculam, initium capituli huius fecisset, qui Epistolam per capita secuit. Quæcunq; enim Paulus superiore capite monuit, ad dilectionem pertinent, quæ cum sincera est, illa omnia nostra attemperat, ut proximis utilitatem, & sanctam

& sanctam iucunditatem adferant. Cum illam itaq; nihil
 æque in nobis queat accendere, atq; probe expendisse,
 quanta nos Deus dilectione præuenit, hanc ut superiori
 sectiuncula cœpit, considerandam latius proponit. Me-
 morat nos filios D E I factos, quo quid potuisset no-
 bis contingere diuinius, contigit id autem ex mera & li-
 bera Dei beneuolentia, debet ergo hoc mouere nos, ut pa-
 trem summo studio referamus, ut quemadmodum ipse bo-
 nitatem suã effusissime & gratuito exhibet omnibus, ita
 & nos benefici in quoslibet simus, nihil aliud spectantes,
 quàm quia ita patri nostro gratũ est, & cedit in rem pro-
 ximorum. De qua imitatione & Matth. 5.

Dilectione
 nos filios
 Dei decla-
 ramus.

Adijcit uero & exemplum Christi, quo nemo potest
 maiorem dilectionem exhibere, animam enim suam pro
 nobis posuit peccatoribus & ingratis. Ut uero hanc in-
 comparabilem beneficentiam amplius commendaret, fru-
 ctum simul huius beneficij exponit. Quod enim semet-
 ipsum tradidit pro nobis, hostia & sacrificium fuit, quo
 ut unice pater oblectatus fuit, ita omnia nobis, eius gra-
 tia, peccata cõdonauit. De quo supra quædã cap. 1. Sect. 4.

Cæterũ solet scriptura, quæ uult sacrificia grata fuisse
 Deo significare, dicere ea odorem suauem dedisse Deo.
 Sic Noach sacrificium, gratum suauemq; nidorem dedisse
 Domino scribitur 1. Moscheh 9. Iam ex psal. 50. & alijs
 multis prophetarũ testimonijs facile liquet, quàm parũ
 estimarit semp Deus, nidore adustæ carnis, sed ea demũ
 sacrificia grata habuerit, in quibus, animi deuotione &

pietate odoratus fuit. Is enim nidor Dominum afficit. Huius autem quicquid in ullis unquam sacrificantibus fuit, à spiritu Christi fuit, hic unus ille est, qui sese, uere patri obtulit, & animam suam, quam morti non debebat, in mortem posuit, donatque suis, ut & ipsi se suaque ex animo patri uoluntati consecrent. Sed de his supra. Si itaque tantopere nos Christus dilexit, & dilectione sua tantopere nobis commodaui, debet sane id & nos accendere, ut & nos eam dilectionem inter nos exhibeamus, qua parati simus pro fratribus etiam mori, ne dum alia in gratiam & usum eorum, uel facere uel pati. Nihil siquidem erit aliud quo patri & seruatori nostro gratificari liceat.

Hactenus parænesis, qua exhortatus est ad studium dilectionis, à quo sanè externa omnia pendent. Notandum autem, quod nullis alijs argumentis illud nobis persuadere conatus est, quam ductis à gratia & redemptione nobis facta ex gratuita Dei beneuolentia, per mortem Christi tantum. Nam si fides huius deest, spiritus filiorum Dei deest, eoque & aures satubria audiendi desunt, & præcipue dilectionis officia nullum locum habet, natura siquidem sibi relicta, non potest nisi sua quærere. Vbi autem fides, ac Dei spiritus adest, non poterit certe potentius animus ad dilectionis officia excitari, quam ubi admonetur, quantis ipsam anteuertit bonitas Dei. Hinc factum est, ut Apostoli tantum monuerint, & hortati sint, non etiam imperarint, & præcepta dederint. Frustra enim illa, ut dixi, dantur, cum deest spiritus Dei, ubi ille adest, tantum admoneri

Hortamur
tantum
ad uerum
pietatis
studium
animi ex-
citari pos-
sunt.

admoneri satis habetur. Imperfectiores tamen, in quibus spiritus nondum satis adolcuit, ut officij admoneri possint, Pædagogia legis opus habent, qua tamen nã tam ad bona opera impelli, quàm ab externis malis arceri poterunt, sed eam non possunt exercere, nisi qui authoritatem in eos habent, Apostoli autem Ecclesiarum ministri, nō Domini aut magistratus fuere.

Scortatio uero & omnis immunditia.

Sect. 3.

Hinc usq; ad sectiunculam nonã, parænesin texit, qua ad uitæ temperantiam hortatur & puritatem. Etenim uetus homo, nulla in re modum seruare potest, cum aut nouus ad hoc conditus sit, ut in gratiam tantũ & usum proximorũ uiuat, & Deum quendã se illis exhibeat, dum ad honestissima simul & saluberrima adducere illos studet, consequens certe est, ut scortatio, & omnis immunditia, qua totam uitæ intemperãtiam significatam intelligo, sed & auaritia, quæ pestilentiss. est incontinentia, & ut paulò supra dixi, comes semp adesse solet luxui, nihil loci apud Christianos habeãt, Paulus scripsit, μηδ' ἐὶ ὄνομα ζῆδος id est, non nominetur, de quo supra cap. 3. sect. 6. Vt ab his autem auocet, nihil aliud obijcit, quàm de decere ista sanctos, id est, filios Dei, qui quàm decentissime & temperantissime, ut patrem suum D E V M referant, uiuere debent.

Ad continentiam hortatur.

Sic & turpitudinem in moribus & uerbis, stultiloqui

Quantū
dedecāt
inanes fa-
bulæ Chri-
stianos.

um, & facetias abesse hortatur, eodem argumento, non decere ista. Qui enim agnoscimus ex quantis malis, in quanta bona, Dei dignatione translati sumus, nihil certe sonare aliud, quam gratiarum actionem, hoc est, quibus effusam super nos Dei bonitatem prædicemus, alijsq; cōmendemus, addecet. Dolendum profecto est, & magnum spiritus stuporem indicat, Christianos plerosq; tam parū animaduertere, quàm dedecent nos nugæ & inanes fabulæ, maxime autem omnium sermones turpes. Si namq; sermones de Dei in nos bonitate, nos nihil afficere, & ex hilarare possunt, argumentum est, nos illam nondum recte gustasse. Videmus amatores mundi undiq; occasiones querere, ut de suis loquantur amoribus, idem faciunt diuites, ut suas prædicent opes, & quilibet delectatur, de eo loqui, quod sibi cordi est, quare si Deū nos recte nossemus, de eius benignitate & operibus, loqui satis nunquā possemus, neq; ulli sermones plus oblectarent.

Hoc siquidem agnoscitis quod
omnis scortator.

sect. 3.

Scortatorem uocat & immundū atq; auarū, qui his utijs dediti sunt, non qui in illa aliquando labūtur, & rursum resiliunt, ut Dauidi contigit. Argumentum ergo Pauli est, scitis qui scortationi immunditiæ & auaritiæ dediti sunt, non habere hæreditatem, id est, partem & locum in regno CHRISTI & DEI, in quod ij suntaxat admittuntur, qui spiritu DEI, huiusmodi

modi carnis facta mortificante obſignati ſunt, quiq; eodem ſpiritu acti, carnem ſuam cum uitijs & concupiſcentijs crucifigunt, nolite igitur cum illis participare, nolite intemperantiæ illorum eſſe affines. Hanc autem conſuſionem, in ſequenti Sectiuncula ponit. Auaritiam, hic & ad Galatas cultum uocat idolorum, ut enim idololatræ opéra adorant manuū ſuarum, ita et auari, nempe pecuniã & opes. Neque enim ſeruit pecuniã illis, ſed ipſi ſeruiunt potius pecuniæ.

Monet ad hæc, ne quis ſibi inanibus, hoc eſt, fictis uerbis, quibus quidam iſta peccata extenuare ſolent, præſertim ſcortationem, reliquumq; uitæ luxum, patiatur imponi. Affirmans ea tam mala, & inuiſa Deo eſſe, ut eorum cauſa, ultio Dei, non ſemel grauiffime, in incredulos, & auſcultare nolentes, deſeuerit. Nam populum Sedom, & Aemoram, totum igne abſumpſit, & Iiſraëitarum, uno die, ob ſtuprum admiſſum, cum Midianitarum mulieribus, uiginti quinque milia extinxit. Notum eſt, & Beniamitarum ultio, & pleræq; aliæ. De filijs inobedientiæ, quos incredulos uerti, dixi ſupra Cap. 2. Sect. 1.

Quæ inania uerba à quib. cauendū monet. Ultio Dei cōtra ſcortationē & auaritiã.

Ne igitur participetis cum illis.

Hic uidetis, ſcortatores, immundos & auaros à Paulo uocatos filios huius ſæculi, qui his uitijs toti dediti ſunt. Cum igitur ij cum Chriſto nihil commune habent, ut qui uiuentes pro ingenio naturæ corruptæ, ſpiritu Chriſti uacui ſunt, debent certe & Chriſtiani ab his eorum uitijs,

Sect. 4.

Qui hoc eſt ſcortatores.

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

**Tenebræ.
Lux.**

esse quàm alienissimæ. Tantum enim interesse, inter nos & illos decet, quantum inter lucem & tenebras. Tenebræ & nos quidem, hoc est, absq; luce recti iudicij, quod per solum Christi spiritum habetur, aliquando eramus, at nunc in Domino, hoc est, Domino consecrati, lux sumus, illustrati scilicet spiritu Christi, hæc ergo lucem præ nobis ferre oportet, vitæ integritate et sanctimonia, unde mox sequenti Sectiuncula ut intelligas spiritum **D E I** ignem illum esse, unde nostra lux, id est, rectum iudicium, & integritatis studium, accensa est, qui sint fructus spiritus exponit.

**Fructus enim spiritus situs est,
in omni bonitate.**

Sectiun. 5.

Si Christi sumus, eius spiritu agamur necessum est, ut ergo huic qui lux dei est, et non cupiditatibus carnis, quæ tenebræ sunt, nos agendos concedamus, hortaturi. Et ne uideamur à spiritu nos agi, cum carnis nos affectus rapiant, monet fructum spiritus situm esse & declarari in omni bonitate, id est, in amplissima & effusissima bonitate, ut nemo à nobis non & utilitatem & uoluptatem, sed sanctam, percipiat, in omni iustitia, id est, absolutissima ueritate & equitate, & ardenti studio, res humanas uiuandi, in omni denique ueritate, ut quàm syncerissime, atq; fide optima, cum quibuslibet uersemur, ut bonitas mentem ad benemerendum de omnibus faciat propendere, iustitia re-
rum ordinem instituat, omniâque ad summam & equita-
tem &

**Fructus
spiritus et
lucis.**

tem & honestatem perducatur, ueritas cuncta synceriter atq; ex animo geri efficiat. Quibus studēbimus, cum diligenter explorabimus, quid Deo qualibet in re, probeatur. Etenim nihil bonū, iustum, aut uerū fuerit, nisi quod nos uolet agere, Deus solus bonus, iustus & uerax. Latina exemplaria habent fructus enim lucis &c. & hæc lectio, superioribus magis quadraret, quantum ad uerba attingit. Verū dū in sensu nulla sit uariatio, secutus sum exemplaria Græca. Cæterum de fructibus spiritus fusius Gal. 5.

Et ne communicetis infrugiferis operibus tenebrarum.

Obserua uero quàm diligentissime, hoc Apostoli hortamentum, ne commune inquit habeatis aliquid, cum infrugiferis operibus tenebrarum, ne scilicet nominetur inter uos, id est, sit, scortatio, immunditia & auaritia, non dicit cum hominibus, operibus tenebrarum occupatis, unde et subiicit, magis uero illa arguite, non illos damnate & abijcite. Opera autem tenebrarum, opera carnis sunt, qualia Gal. 5. enumerantur, ea non solum infrugifera, sed & noxia sunt, mortem enim metet, qui his fecerit sementem, Roma. 5. Cum igitur nos lux quædam sumus cum puri istorum operum esse debemus, tum ea arguere, & reprehensa uelut indicare, manifestaque facere. Scripsit enim Paulus, μᾶλλον δὲ καὶ ἐλέγχετε. Ut enim mala sunt, quæ filij tenebrarū patrant, ita & à luce ea subducunt, ne iudicentur. Cum autem ea in occulto tegunt,

Cur peccata arguentur da.

absq;

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

absq; pudore sunt, & admittunt quæ etiam scædum est dicere. Debent igitur à nobis, qui lux sumus, illorum opera argui & in lucem proferri, ut eorum scæditas appareat, & committentes ea, pudore suffundantur, atq; e eis resiliant. Nam quæ arguuntur, ceu à lumine manifestantur, & quæ manifestata sunt, lumen sunt, hoc est, iam habet aliquid luminis, sic peccata arguta & prodita, pudore incutiunt, si modo sanabilis mens est, & ad resipiscentiã prouocant. Hactenus tenebris peccatorum, lux infertur, dum arguuntur.

Expergi-
scere qui
dormis.

Adducit oraculum, sed cuius authorem nemo ueterum etiam potuit nominare. Expergiscere qui dormis, & surge à mortuis, & illuminabit te Christus. Dum enim quis sibi in peccatis placet, uelut indormit, imò dum recti sensu caret, mortuus est, huic ergo dicitur, expergiscere, surge à mortuis. Si namq; eò adduci quis possit, ut sentiat, quàm scæda & inuisa Deo res, peccatum sit, corde compunctus, uelut à somno & morte expergescit & surgit, qui antea totus, malis sese oblectãs, absq; sensu motuq; pietatis, & ueræ uitæ, erat. Peccatorum enim rite admonitus, sibi ipsi incipit displicere, & querere, quemadmodum illi Hierosolymis, quorum Petrus oratione peccata uiua fecerat, quid facere debeat, ut illis liberetur. Tum pauper spiritu est, & e grege peccatorum, quorum saluandorum caussa, aduenit Christus. Commodum itaq; hic dicitur: Et illuminabit te Christus. Nam dum sibi in peccatis homo placet, ut dormienti imò mortuo similis est,

absq;

absque omni sensu & motu, ita CHRISTI lucem percipere nequit.

Discamus ergo hinc, malos monendos esse, non abiiciendos, quia opera eorum arguere, iubemur, non ipsos execrari. Obseruemus & monitionis fructum, qui est, illuminatio eorū, qui sibi ipsis relictī, in tenebris nō tam dormiunt, quā mortui sunt, dum quantis in malis pereant, non sentiunt, arguti autem, obiecta illis uitæ eorum prauitate, ad poenitentiam excitantur. Nihil hic de separatione, quam tantopere urgent. Catabaptistæ, ut nec alibi scripturarum.

Videte igitur quomodo circumspicite conuersemi.

Section. 7.

Cum nostrū sit, carni nihil indulgere, sed et opera eius, ut eorum pudeat & poeniteat, arguere, & spiritus atque lucis opera ubique exhibere, nos autem adhuc in carne uiuamus, in qua nihil boni est, commodum sanè subiicit Paulus, monens, ut circumspicite conuersemur, id quod Dominus in Euangelio, & item Paulus alibi, uigilare uocat.

Dies seculi huius mali sunt, peccandi occasionem ubique obijcētes, & est benefaciendi occasio, ut res preciosa,

uelut emenda, hoc est, omnistudio, & posthabitis rebus alijs omnibus, querenda.

Quapropter non uulgari circumspectione, sapientia & prudentia opus est, ut in omnibus rebus, quæ sit Dei uoluntas, cui nos consecrauimus,

quæq; sola bona est, possimus animaduertere. Nota autē hanc

Redimēda occasio.

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

Que ue- hanc nostram sapientiam esse & prudentiam, intellige-
 ra sapien- re, quæ sit in rebus singulis uoluntas Dei, quid ipsi pro-
 lia. betur. Obserua quoque dies malos esse, & tot habere ad-
 uitia incitamenta, ut oportunitatem bene agendi, non pos-
 sis nisi studiosissime quaeris, & præca, omnia quæ ex-
 petit caro, posthabueris, assequi.

Et haud scio, an Paulus cum scribit redimendam occa-
 sionem, uel tempus opportunum, significare uoluerit, cor-
 rupta natura nostra, semel perditam illam esse, & non ni-
 si omnium quæ natura cupit, uelut auctionem feceris redi-
 mi posse. Hoc est, nisi prorsus tuis affectibus ualedixeris,
 & te totum, ad uiuendum uoluntati Dei addixeris, non
 posse in diebus hisce tam malis bene uiuere. Etenim ut
 cum unico duntaxat amiculo ita uiuas, ut Deo probetur,
 ut scilicet in omnibus, illum ad pietatem instaures, neq; ni-
 mia cõnuëtia et facilitate sinas affectib. suis indulgere, et
 sibi in malo placere, neq; rursus nimia seueritate frangas,
 ea prudentia & circumspectione opus est, ut rarissimis
 sit, qui non aliquando offendat, quantam ergo putas re-
 quiri, ut quis citra offendiculum, & semper cum ædifica-
 tione pietatis uiuat cū uniuersis mortalibus, tã malis, quã
 bonis, quib. nos dominus i uita hac iunxerit? Vere dies ma-
 li sunt, & homines nihilo meliores, pessima autẽ caro no-
 stra, neq; dormit, malorum incentor Satanas, rarissima
 autem & preciosissima est bene agendi opportunitas, per
 pauci qui eam redimant, & in tempore, antequam præ-
 seruolet, arripiant. Vigilemus igitur et attendamus nos
 ipsis

ipsis, uiuat in nobis uerbi D E I meditatio, ut uel ex parte, nomini & uocationi nostræ respondeamus, electi & uocati, ut filij Dei simus.

Et ne inebriemini uino, quod uitam reddit intemperantio- rem.

Sec. 3.

Ad idem & hæc monitio facit. Si namq; ad Dei uoluntatem nobis uiuendum, neq; id possumus, nisi quam circū spectis uixerimus, occasione bene agendi nunquam non incumbentes, certe corda nequaquam grauanda sunt crapula & ebrietate, ut & Christus monuit, uinūq; largior usus, qui plane intemperantem uitā reddit, et bene agendi occasionis incurisū prorsus abesse debet. Tū opus fuerit, ut uerbi Dei admonitio adsit frequentissima. Hortatur igitur Apostolus, ne uino inebriemur, sed magis repleamur spiritu, hoc est, seruore quodā animi Dei studiosi, ut sicut ebrij uino, fabulis & cantionibus nugationibus oblectantur, nos sermones seramus, de pietate, decantantes Domino, non tam uoce, quam corde, Psalmos & alios hymnos, Dei laudes continentes, alijsq; de rebus ad pietatem factentibus, sanctas, & spirituales cantilenas, gratias agentes pro omnibus, per dominū nostrū Iesum Christū, per quem mediatorē, bona uniuersa percipimus, deo et patri nostro, bonorū omniū authori. Siquidem solet in Psalmis, & alijs sanctis cantionibus, præcipuū id esse, quod dei beneficicia recensentur, et pro eis celebrādo ita ipsius bonitate, gratiæ aguntur. Inde est quod ait gratias agentes &c.

Fugienda
ebrietas
excitāda
seruor spi-
ritus ser-
monib. &
cantionib.
pijs.

Discamus

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

Aptus uo=
cū concen=
tus res di=
una, quæ
pietati in
primis de
bebat esse
sacra.

Discamus ergo & hinc, quàm profit de diuinis rebus
sepe et multum loqui. Notandum etiam cantandi morem,
sanctis noui quoq; testamenti, esse uetustum. Diuina sanc
res cum sit, concinna modulatio, & admouendum ani=
mum, diuinisq; rebus apparandum, potentissima, quod
uel in Cithara Dauidis erga Sschaulem, & ea, qua Eli=
schah ante se, prophetaturus sonari faciebat, declaratum
est, debebat uel præcipue ea pietati inferuire. Nihil igitur
ad sanctos, quod impij hac, ut & alijs præclaris D E I
creaturis abutuntur. Non tantum igitur suis uocibus, sed
adhibitis quoq; instrumentis, quæ musica uocant, laudem
Dei, & pietatis hortamenta, canent, gratisq; modulatio
nibus animis instillabunt. Totis enim uiribus, & summa
cum alacritate, dei beneficia prædicanda sunt, laudibusq;
uehenda, et modis omnibus, omniũ pectoribus insigenda.

Hactenus de officijs Christianorum in genere monuit,
hortatus ad sinceram dilectionem proximoꝝ, & uitæ
propriæ modestiam, quibus nimirum constat, solida tum
iustitia, tum sanctitas. Deinde monet de officijs peculiari
bus quibusdam, nempe uxorũ, maritorũ, filioꝝ,
parentum, seruorum & herorum, præmittens uno uer=
bo, unde omnium ratio pendet.

Subiecti inuicem estote, in
timore Dei.

sect. 9.

Etenim si persuasum omnibus esset, tum nos Deo præ
batam uitam uiuere, cum nequaquam nobis, sed proximis
uiuimus,

uiuimus, & subiecti illis ad procuranda ipsorum commo-
 da sumus, idq; serio & diligenter, ut quod non dubitemus Subditi in-
 uicem.
 Deum exigere, quilibet profecto, quocunq; munere fun-
 geretur, officium suum haudquaquam negligeret, impel-
 lente exactore plane se uero, timore Dei. Quis enim agno-
 scens & timens Deum, cessaret, si cogitaret illum operas
 suas postulare, omnibusq; actibus semper presentem ad-
 esse? Inter Christianos ergo nemo dominatur, sed serui-
 unt omnes, nemo enim sua quaerit, & commodis aliorum
 quisq; inuigilat, omnium uero maxime ille, qui pluribus
 praest, siue in officio Episcopi, siue magistratus. Quan-
 to namq; plures suae habet curae commissos, tanto plurib.
 seruit dominis, ac ita quanto officij dignitate maior exi-
 stit, tanto inseruendi sedulitate minorem sese exhibet.
 Minor enim est, qui ministrat, eo cui ministratur. Quia
 autem, apud Deum magnum esse, est alijs bonum & fru-
 gi esse, is uere maximus habetur, qui pluribus maior e uti-
 litatem attulerit, atq; ita omnium fuerit minimus. Sic Chri-
 stiani omnes subditi sunt, dum quisq; alteri seruit, et unus
 eorum dominus est Christus. Id qui tenuerit, officio suo
 haudquaquam deerit, quacunq; in uocatione existat. Hoc
 ergo quod caput officiorum est, non ab re praemisit.

Sequitur de officio uxorum. Matrimonium enim pri-
 mus ordo & uita genus est, unde reliqua promanant, quo
 recte instituto, ceteris facile consulitur. Vxores, inquit, De officio
 uxorum.
 proprijs uiris subiectae sint, addit uero ut Domino, id est,
 ex animo, ut uoluntati mariti pro uiribus se studeat attem-

N perare,

perare, nihil dubitantes, Domino sese subijcere, atq; morigeras præbere, dum ita sese subijciunt & morigeras præstant imperio maritorum. Hæc sane subiectio, in qua obtinuerit, illa nihil præterea officiorum probæ uxoris omittet, educabit sedulo liberos, administrabit prudenter domum, benigna in omnes erit, & intrepida, bene de Deo fidens, in omnibus, atque alacris aget. Nam abnegantes semetipsas & ad Domini uoluntatem maritis sese, ex animo subdentes, spiritus bonus D E I, nihil non docebit, quod pium & honestum fuerit, & in omnibus quam felicissime diriget. Cæterum 1. Timoth. 5. & ad Tit. 2 de officio uxorum plura.

Vt uero huc uxores Christianas per moueat, nullo alio uititur argumento, quam exemplo Ecclesiæ. Hæc enim Christum caput suum agnoscit, ci se totam subdit, idq; ex animo, sciens ipsum sui saluatorem. Sic debet uxor sese habere, erga maritum suum, quod cum D E V S ita staret, non poterit sanè uxor salutem consequi, nisi sese marito subditam exhibeat. Neque enim fert D E V S uiolari, quæ instituit in rebus à se conditis ordinè. Hic autem ordo est, ut uir sit caput mulieris, sicut C H R I S T V S uiri 1. Corinth. 11. Neq; id aduersatur ei quod alibi Paulus ait, non esse, neque marcm, neque foeminam in C H R I S T O. Quantum enim ad pietatem, et salutem per Christum partam attinet, omnia à D E I electione pendent, eligit autem Deus ad uitam æque mulieres, atq; uiros. At quantum ad externam uitam attinet,

mulier

Vt Ecclesia Christi, sic debent subditæ uiris esse mulieres.

mulier nequaquam pari cum uiro loco habetur, sed subie-
ta ei esse debet, sicut Christo Ecclesia, idq; si pia est,
æquissimo animo faceret, certa hâc subiectionem, nihil de
salute sua imminuere, sed salutem promouere, cum ita Do-
minus stauerit. Hic autem ordo in creatione institutus est,
et post lapsum, oraculo Domini confirmatus.

Viri diligite uxores uestras quem admodum Christus dile- xit Ecclesiam.

Viris dilectionem uxorum iniungit, et Christi exem-
plum emulandum proponit. Dilectione siquidem per sua,
ita caput quisq; se suæ uxori exhibebit, ut Christus Ec-
clesiæ caput existit, nimirum ut summo studio, quæ salu-
berrima uxori fuerint, in primis curaturus sit. Non po-
test cogitari dilectio maior, quam qua Christus dilexit Ec-
clesiam, pro qua sanctificanda, mortem oppetit, non po-
tuit igitur absolutioris quoq; dilectionis exemplū poni aut
apud credentes efficacius. Eius uero quod ait, ut sanctifi-
cari eam, purgatam lauacro aquæ, per uerbum, germa-
nus sensus hic est. Ut Ecclesiam, loquitur autem de Eccle-
sia, per Euangelion collecta, sanctificaret, hoc est, spiritu
suo ad diuina quæq; ageret, liberatâ à tyrannide peccati, lauacro
(de qua sanctificatione multis in superioribus, præcipue
autem capite primo, Sectiuncula quarta disserui) pur-
gatam lauacro aquæ per uerbum, id est, purgari cõ-
ptam, dum lauacro aquæ per uerbum, ipsi CHRISTO

Maritorū
officium.

Purgatam
lauacro
aque.

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

uelut consecrata fuit. Quando enim uerbo Dei fidem habent electi, & baptismo, Christo consecrantur, purgationem percipiunt; quia inde peccatum mortificare, & DE Istudium accendere, inhabitans in ipsis Christi spiritus incipit.

Norunt hoc siquidem uniuersi θεοδιδάκτοι, quod & Petrus dissertis uerbis affirmat, de positionem forditum corporis, externam scilicet lotionem, salutem nequaquam adferre. Perpendendum igitur probe quid Paulus lauacro aquæ tribuat. Sic enim scripsit, καθαρίσας τῷ ἁδτρῶ ποῦ ὕδατος ἐν ῥήματι, id est, ad uerbum, cum mundauerit, lauacro aquæ in uerbo. Vnde Christus mundator est, non qui baptizat, & mundat in uerbo, utiq; non nisi credito, additur lauacro aquæ, quia illo credentes Christo externe consecratur, et colliguntur, & in uerba eius iurant. Cæterum extra dubium est, CHRISTI baptismum, constare spiritu, id est, noua, et secundū deum formata mente, quæ cottidie carnē cum uitijs, & concupiscentijs crucifigit, et ad uoluntatem Dei omnia instituit, per illam igitur et sanctificatio perficitur, & nequaquam lauacro aquæ. Externa enim res est et impijs quoq; communis, et si eo in externam ecclesiam sancti coagmententur. Quod igitur Paulus scribit, ut sanctificaret eam, mundatam lauacro aquæ, perinde est, ac si dixisset, ut sanctificaret, suo nomini publicitus iam lauacro aquæ dedicatam, postquam uerbo suo credidit.

Haud dissimilis locus est cap. 3. in Epistola ad Titum. Secundum misericordiam suam, inquit, saluos nos feci: p

lauacrum regenerationis, ac renouationis spiritus sancti. Hic quis non uideat sensum esse, Saluos nos fecit, per regenerationem et renouationem, quam in nobis spiritus eius cōtinuo operatur, lauacro quod hanc regenerationem et renouationem significat, in Ecclesiam eius cooptatos? Certe ex lauacro nemo regeneratus est, id est, nouā et Dei studio fam mentē nactus. Externū illud symbolum est, quo in externā itcm Ecclesiam recipimur. Id si citra hypocrisine fiat, uere lauacrū regenerationis dicitur, quia eo uere in Ecclesiam regenerandorum recipimur.

Sūt qui tametsi Christū unū esse saluatore prædicent, baptismo et prædicato uerbo uim eā tribuāt, ut baptizato ilico fides et spiritus sanctus adueniāt. Hi ne quicquā hos duos Pauli locos iactant, ut quib. dogma eorū nitatur, cui haud plus firmamenti præbent, quàm papistis, qui et ipsi sacramenta, instrumētales, ut loquūtur, causas gratiæ faciunt. Hos autem nostros uelim perpendere, plantantem et rigantē nihil esse, neq; salutē constare ex opib. nostris. iam cathechizans, & baptizans, nihilo plus sunt, quàm plantans, ergo nihil, qui igitur ipsi spiritum sanctum & fidem simul cum aqua & uerbis infundent? Donum Dei est fides & spiritus, largitur hæc, cum ipsi uisum fuerit, non ad nostra uerba. Certe quos Apostoli baptizarunt iam credētes, ij utiq; spiritu sancto antea ob signati fuere, & fidem habuerunt, quid illis igitur attulit baptismus, aut baptizantis uerbum? Sic nostros infantes si diuinitus electi fuerint ante iacta mundi fundamenta, cum Domi-

Cōtra eos
qui baptis-
mo, contem-
dunt fidem
donari.

no uisum fuerit, spiritu & fide donabit, nos abluentes eos aqua, haudquaquam fide donabimus, aut Dei spiritu, ut quidam magni, nescio an magis temere, quam irreligiose affirmant. Rectius dicerent cum diuinitus olim præceptum fuerit, à puero Ecclesiam Dei coagmentare, nos ex Christi libertate idem facimus, id spectantes, ut eo studiosius ad religionem nostri liberi educentur. Spiritum autem Dei illis à Domino petimus, non præsumimus aqua infundere. Finxerunt sibi isti dogma, Deum statuisse hunc ordinem, ut internam fidem & spiritum nemini donet, nisi præmissis externis, uerbo & sacramentis. Ut autem hoc dogma cum scriptura & analogia fidei pugnat, ita & falsa esse oportet figmenta, quæ isti ceu fundamento inædificantur.

Ratio baptisimi parulorum.

Anabaptistæ ordinem urgent quem obseruatū ferè ab Apostolis legunt, qui post receptum Euangelion baptismum contulerint, sed & præceptum cum à Christo contendunt, uerū frustra. Quod enim Dominus dixit: Euntes docete omnes gentes baptizantes eos &c. magis ad docuit gentes, æque ac Iudæos in Ecclesia recipiendos, quod baptismo fiebat, quam quod de ordine baptismi aliquid statuerit, à seruitute enim ceremoniarū nos liberauit, ideo nouis adstringere nō potuit. Ut igitur infantes sibi apportari iussit, ita Ecclesie ipsius eos cooptamus, sequentes ueterum exemplum, certi quod Deus populo suo utritum salutarem semel præcepit, id nunquam posse esse impium, præcepit autem circumcisione natos populi sui, infantes ad-

tes adhuc insigniri, & sibi quodammodo cōsecrari, id er-
go cum ultro nos facimus & baptismo, qui circuncisioni
succesit, haudquaquam ipsi displicebimus, præsertim cū
id solam spectemus, ut à cunabulis liberi nostri, ad ipsius
cultum educantur, nequaquam aliquid salutis per aquam
infundere ipsis conantes.

Qui non ignorauerint nunc horam esse, ut in spiritu
& ueritate, non externis cerimonijs, Deum patrem cola-
mus, & dilectioni, externa omnia libere permissa, nobis
baptismi infantium caussa, haudquaquam iniquior erit, Contra
Anaba-
ptistas.
Certe eos qui tantopere illum execrantur, uidemus parū
Christi intelligere, sed meditari nouum quendam mo-
nachismum, qui sua professione, legibus & cobertione
constet, in quo tamen, ut multa splendide simulentur, sola
dilectio nullum locum habeat, supercilium autem phari-
saicum & superbum aliorum fastidium regnet. Id Deus
cottidie manifestum facit, dum hoc hominū genus, in mul-
tiplices, eosq; grauisimos errores incidere sinit, in omni-
bus autē aduersus dilectionis iura agere, & faciet ad huc
manifestius. Oportet enim Christum, non homines
regnare.

¶ Sed renertamur ad Paulum nostrum. Is Christi erga
Ecclesiam dilectionem uolens attollere, memorat illum se
metipsum pro ea tradidisse, ut sanctificaret, purgatam la-
uacro aque per uerbum, hoc est, lauacro aque & puer-
bum sibi collectam, ut suo spiritu eam indies purgaret, do-
nec sibi eam, deinde & patri exhibeat gloriosam, hoc

est, puram omni peccato, & omni genere uirtutum exornatam, id Paulus uocat, sine macula & ruga. Etenim purgatio nostri, per omnem hanc uitam durat, quia tam diu pugna spiritus contra carnem, & carnis cum uitijs & concupiscentijs crucifixio, durat. Hanc itaq; Christi erga Ecclesiã suã, dilectionẽ imitari mariti debet, id satagẽtes, ut uxores meliores reddant, nõ carnali ardore depereãt, et uanitatẽ ornẽt. Addit ei hoc argumenti, uxores esse, maritorũ corpora, cũ igitur natura suã carnẽ nemo odio habeat, sed nutriat magis & foueat, par est, ut & uiri ita habeant uxores suas, quas cum dilexerint, & benigne habuerint, se ipsos diligent, & benigne habebunt.

Quoniam membra sumus corporis eius.

Sect. 11.

Agnouerat Paulus mysteriũ hoc, & ut ineffabilis Dei ergo nos dilectionis argumentum, nunquam satis admirandum, in animo illi semper obuersabatur, quod æternum uerbum patris, nos Adam filios, modis omnibus perditos, præ angelis assumpsit, ut sibi similes, id est, deos plane redderet, hanc ergo Dei erga nos stupendam dignationem, nunquã satis potuit prædicare, qualibet occasione, etiam aliud agens, in huius præconium dilabebatur. Quid Christum enim maius nobis Deus facere potuisset, quã quod filium & Ecclesiã suum unigenitum pro nobis, non tantum hominem nasci, sed & mori uoluit, & inde omnes nos sibi credentes in diuinitatis consortium euehere? Hinc igitur est, quod hic de officio

officio coniugum differens in prædicationem huius myste-
rij inciderit, memor et q̄; nos carnem esse de carne Christi,
& os de osibus eius, & in nobis uere demũ impleri, quod
de coniugum inter se affectu, dictam est, propter hoc re-
linquet homo patrem & matrem &c. Hoc arcanum
magnum esse inquit, sed quo ad Christum & Ecclesiam.
Vere non magnum tantũ sed multo maximũ est, nos Chri-
sto ita, ut uxor uiro, et iunctos esse et amari. Hinc enĩ futu-
rum est, ut felicitatis et gloriæ eius participes reddamur.

Hinc autem discendum, quomodo de Christo & Ecce-
sia scripturas intelligamus, cuius obiter & supra capite
4. Sect. 3. memini. Quo enĩ Deus non tã uerbis, quã rebus Canon ob
etiam, nos doceret, omnũ ferẽ in Christo mysteriorum, ty seruandus
pos aliquos præmisit, in quibus Christi gratiam haud ob- interpretã
scure deliniauit, ut q̄; id intelligeretur, oraculis suis augu- di scriptu
stius ferẽ de typis illis, quã illi apparuerint, locutus est, ras.
ut ita pia mens, ad remotiora & diuiniora cogitanda pro-
uocaretur, impuri autẽ à sacris arcerentur. Vt enim Chri-
sti arcanum nouisse, uitam æternam adfert, imò est uita
æterna, ita solis timentibus Deum reuelatur, ij moniti spi-
ritu, illud & in typis, & uerbis, quibus illi, supra quam
in ijs apparuit, celebrantur, facile agnoscunt. Cũ interim
impij, qui ad hæc mysteria nequaquã admittendi sunt, sem-
per habent, quod obijciant, ne ueritati subscribere
cogantur. Vnde mirum non est, quod Christi regnum,
ceruicosis Iudeis nemo queat, ex Prophetis & Moscheh
approbare. A Deo hæc discere oportet, humana disputa-

tio nihil efficiet, quia animalis homo nihil horū potest per
 cipere, hominis aut non est, ex animali spirituale reddere.
 Ut uero, licet modo nō uacet de re hac latius differere,
 uel unum exemplum, quo & præsens locus clarior redda
 tur, adducam. In confesso est, promissionem Dei, factam
 ad Dauid, quæ legitur secūdo Schmucl. 7. et 1. Chronico.
 17. (nam omnino eadem, promissio est) item Psalm. 87. et
 132. de Christo fuisse, iam si uerba perpendas, nequaquam
 inficiari poteris & Schlomoh eam quadrare, quid igitur
 facies, concedes tam insignem prophetiam Iudæis? Absit.
 Proinde excute uerba diligenter, & uidebis omnino &
 de Schlomoh promissionem eam factam, quod uel illa uer=
 ba probant. Qui si inique aliquid gesserit & c. Rursus ui
 debis, quæ quamlibet magnam Schlomoh felicitatem supe
 rent. Ut hoc, Stabiliam thronum regni eius usq; in sempi=
 ternū, ego ero ei in patrem, et ipse erit mihi in filium. Hæc
 ne quis ad Schlomoh torqueret, puidencia dei factū est, ut
 ille foede ante finem uitæ suæ laberetur, & tandem thro=
 nus eius, in totū deiceretur, ut nihil simile huic promissio
 ni, populus eius haberet, uti hodie factum uidemus. Alius
 igitur Schlomoh celestis, in hoc filio Dauidis discēdus est,
 cuius hic typus fuit, is Christus est, in hunc, quæ uere ma=
 gnifica sunt, quadrant, & per eum, quæ uere felicia, per=
 ficiuntur. Ad eundem modum, & de alijs uaticinijs Chri=
 sti si facias, & certiora disces, & neminem offendes, tan
 quam uim inferens scripturis.

Sic profecto in præsentiloco fecisse Paulū uides. Legi
 mus etc.

Prophetia
 de Christo
 explicata.

mus etenim Adam, adducta sibi uxore ex se condita, dixit se: Hoc tandem os de osibus meis, & caro de carne mea. & c. præterea relinquet quisq; patrem suum, & matrem suam, & conglutinabitur uxori suæ, eruntq; duo in unam carnem, hoc est, ut uiuant unum hominem. Quis iam neget hæc, de affectu uiri erga uxore esse dicta, qui scilicet parentum affectu ardentior est? Neq; enim parentes propter uxore negligendi sunt, sed coniuges iam inter se conglutinandi, qui seorsim ante adhaerebāt parentibus. Qui fit igitur ut ea de Christo et Ecclesia Paul. interpretetur? Quia coniugium typus est, coniunctionis inter Christum & Ecclesiam, & affectus uiri erga uxorem, dilectionem Christi erga Ecclesiā figurat. Deinde et uerba de augusti ore coniunctione & amore loquūtur, quā inter uirū et uxorem appareat, inter quos enī coniuges tanta animorū coniunctio, ut sint in carnē unā, et unū prorsus hominē uiuāt?

Perfectius igitur hic coniugium, quā inter mortales agitur, & typo & uerbo designatum est, id Paulus intellexit, eoq; dixit: Hoc arcanum magnum est & c. Non negat locum hunc de coniugio loqui, alioqui uim scripturæ faceret, unde ilico subiungit, ueruntamen & uos sigillatim quisq; uxorem diligat, perinde atque se ipsum, & uxor uirum reuereatur, memor scilicet se conditam in adiutorium uiro, & potestati eius subiectam esse, sed uere demum impletum eum inter Ecclesiam & Christū affirmat. Pius lector, hac ratione & alia scripturæ loca tentet enarrare, & uidebit omnia & planiora, & certiora sibi fore.

Equidem

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

Quomodo Christus de se scripta interpretatus sit.

Equidem non dubitarim, haud alia ratione Christum discipulis euntibus Emauntem, de se scripta, exorsum à Moscheh, & omnibus Prophetis, fuisse interpretatum, nec alia ratione & ipsis dedasse, scripturas intelligere, cū paulo post aperiret eis mentem, ut scripturas intelligerent. Alioqui ubi in Moscheh huiusmodi aliquid legis? Oportebit Christum Dei unigenitum hominem nasci, & mori, tum tertio die resurgere à mortuis, & prædicari in nomine eius poenitentiam, ac remissionem peccatorum in omnes gentes. At ibidem apud Lucam dixit Christus, sic scriptum esse. Ergo non sine uelamine typorum, ut dixi. Indubie & factum Ionah, unus ex his locus fuerit. At ubi in toto Ionah scribitur, Christus filius Dei morietur, & in tertium usq; diem claudetur sepulchro, postea resurgat? Nihilominus id ex eo Christus ipse colligit. Nihilo planius uaticinium de salute per crucem Christi parandam, & serpentis in deserto suspensio, extitit.

Sed longius quam institueram euehor, alio enim loco hæc fusius & confirmatius tractabuntur. Ad nostrum institutum. Paulus quauis occasione prædicat, mysterium incarnationis Christi, quia in eo tota spes nostra sita est. Factus enim maritus noster Christus, nos carnem suam haudquaquam poterit descrere, sed tãdem sanctificatos beabit. Id probe expendamus, & fidem, omnemq; in nobis pietatem augebit. Nihil etiam efficacius maritis, ad accendendam eorum erga uxores dilectionem, proponi potuit, di=

tuit. Discamus ergo & hinc, quomodo exhortationes,
sint instituendæ.

C A P V T V I.

Filij morigeri estote paren
tibus uestris.

Sect. 1.

Minoribus ætate, ut minus sapiunt, ita nihil salubri
us præcipi potest, quam ut prudentioribus dicto De officio
audiant. Hinc in patria potestate esse liberos, non liberorū.
diuina tantum, sed & naturæ lex dicat. Impie igitur
docuerunt, qui liberis & amplecti monachismum, & ini
re connubium, sine consensu parentum licere affirma
runt, tentataq; hæc, rata habenda definierunt. Paulus igi
tur audiendus liberis Christianis, qui iubet obedire eos pa
rentib. in Domino, quod intelligo, quemadmodū et uerti,
sicut dignū Domino est, hoc est, ut ex animo et in omnib.
uoluntati parentum sese attemperent. Id inquit iustum
est, diuinitus enim sic institutū est, ut quisq; quos genuit,
ad frugi uitam quoq; instituat, ij ergo ut morigeri sint
oportet, & magni illos habeant, id est, honorent.

Adducit & Dei præceptum, monens primum esse,
quod adiunctam promissionem habeat, nempe hanc, ut be
ne tibi sit &c. Rudiores animi quales in ætate minori
ribus esse solent, sic uoluit Deus allicere, quanquam & Bonis be
id sua prouidentia comparatum sit, ut qui æquitati stu
dent, or
ne omnia
cueniunt.

dent, ordinique quem ille in rebus instituit, sese attempte-
 rant, comodam fere hic uitam eius beneuolentia agant.
 Quod enim sursum & deorsum iactat, ex charis suis quos-
 dam, & fere omnium prestantissimos, facit, ut mundi ua-
 nitatem melius nobis persuadeat, & ad deserenda hæc ca-
 duca animet, cæterum uulgus suum ita ducit, ut licet
 mundi bonis ad delicias non abundant, commodissime ta-
 men fere uitam suam transigant.

Christiani
 hic agunt
 infelicius,
 ut mundo
 de futura
 felicitate
 testentur.

Nostamen Christiani, in quos fines seculorum deue-
 nerunt, quia amplior nobis contigit, quam ueteribus, bo-
 nitatis Dei in donis spiritualibus perfructio, ut omnis uita
 nostra, spiritualia corporalibus prestantiora esse, &
 futura presentibus testetur, temporalia rariius secunda
 habemus, quantum ad spiritum autem agentes tanto feli-
 cius. Sic Paulo usu uenit, nemini fere plura mala incide-
 rant corporalia, sed nemo etiã, in spiritualibus bonis bea-
 tior fuit. Vt cunq; aut de externo uitæ successu sit, electis
 semp succedit, quia in omnib. bonitatẽ Dei erga se sentiunt.

Vitæ autem longæuitas præcipuis sanctis fere omni-
 bus contingit, etiam Paulo, quo nemo uitæ pericula plura
 Successus adiit, ad bonam senectutem peruenire datum fuit. Qui
 rerum ma- enim frugi sunt, decet ut diu sint. Christus tamen ipse, &
 gis pietatẽ ex præcipuis sanctis aliqui, qualis & Iacobus fuit, &
 quã impie Stephanus, in ipso ætatis flore hinc rapti sunt, ut discere
 tate argu- mus, nos uitam expectare meliorem. At nihilominus ta-
 it, sed neu men ut uita ipsa, ita & eius diuturnitas; donum Dei est,
 trã certo. quemadmodum & rerum externarum successus; Deus
 enim

enim ista suis promisit. Igitur & oranda sunt, modo adijcias, at non mea, sed tua uoluntas fiat, cumq; ea acceperis, bona Dei dona debes agnoscere. Insanum igitur est, quod à rerum successu Anabaptistæ, euincere uolunt impietatem, ut ij Christi non sint, qui aliqua uitæ commoditate fruuntur. Persecutio quidem nunquam defutura est, uere Christum colentibus, sed solet etiam suos ille à persecutoribus, aliquandiu tueri, ne libidini ipsorum permittantur, & decet sane ut oues Dei, pascuis Dei, etiam corporalibus, aliquando cum pace utantur. Certe si promissa Dei spectas 3. Mosch 26. & 5. cap. 28. ac alibi, exterminus rerum successus, magis pietatem, quàm impietatem arguet, licet neutram certo.

Patres ne prouocetis ad iram filios. Sect. 2.

Christianus populus spontaneus est, eoq; omnis doctrina & admonitio ita attemperanda est, ut ducat, non trahat, leniter moneat, non ui quadam impellat. Monet igitur Apostolus parentes, ne ad iram liberos suos prouocent, hoc est, animos eorū exacerbent. Nam ut in tempestita seueritate, ad officia utcunq; coegerint, bonos tamen, & qui ultro officiū faciant, nequaquā reddent. Educādos ergo iubet, institutione & correptione Domini, quæ est, ut timore Domini ante omnia imbuantur, atq; inde moriigenus affectib. doceātur, ut suspectū semp habeāt, quicquid ipsorū animo arriserit, eoq; libeter moneri & corrigi se sustineāt. Neq; enī ad uitā deo dignā pueniri potest, nisi de-

Officiū
parentiū.

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

nisi depositione eius, ad quam nati sumus. In hanc sententiam proverbia Schlomo multa docent. Caput ergo omnium est, ut Deum doceatur iuventus ex animo reuereri, & ubiq; presentem credere, deinde agnoscere, suos omnes affectus ad iniquitatem ferri, neq; boni aliquid rationem nostram posse prescribere, ut legi Dei diligenter intendant, & moneri, castigariq; se cum ab omnibus, tū maxime à natu grandioribus, & doctrina atq; pietate præstantioribus, libenter ferant.

sect. 3.

Serui auscultate dominis carnalibus, cum timore &c.

Dura uo= **ser=** **uitus.** **Pugnare** **cū liberta** **te seruorū** **Dei, homi** **nū seruitu** **tem: nō no** **uum do=** **gma, sed** **falsum.**

Seruorum conditio durior est, quia nature nostræ, semper non ad libertatem tantum; sed & principatum spectanti ex diametro aduersa; quare in ea difficilius est officium seruare. Et uidebatur etiam uulgo, quando Christianismus summam inter Christianos dilectionem, rerumq; communionem exigit, indignum, ut quis homini seruiret, præsertim Christiano, cui frater esset. Videtur etiam quod & Pauli tempestate non defuerint, quales & olim apud Iudeos zelotæ erant, & nuper inter agricolas seditiosos, apud nos Germanos, pseudoeuangelista, qui docuerint, dedecere ut qui Dei serui essent, hominibus cogarentur obnoxij esse. Nuper illi nostrates addiderunt, causam redemptionis Christi, quasi illa carnis libertatem peperisset. Pluribus igitur Paulus seruos ad officium

officium suum, cum hic, tum ad Coloss. & Timotheum, quod idem & Petrus fecit, hortatur.

Etenim ut res humanæ habent, à natura indicta uidentur quorundam seruitus, quod sint quidam ijs ingenijs præditi, ut nisi seruiant, nihil bonæ frugis humano generi adferant. Vnde apud omnes gentes obtinuit ut seruiant A natura indicta quorundam seruitus. licet iubeat suos esse in seruos mitiores, quàm sint alij, & domesticorũ fidei rationem habere. Horum enim seruitus septemnio finiebatur 2. Moscheh 21. Apud gentes uero aliàs dominis potestas in seruos fuit, uitæ necisq; & quodcunq; per seruum acquirerebatur, id Domino acquirebatur. Sed hæc potestas postea per Cæsares non nihil temperata est. Autore Gaio, lib. primo pendeclarũ uiris ciuili, titulo de his qui sunt sui uel alieni iuris.

Porrò siue quis Christianum, siue ethnicum herum seruus nactus sit, cum hæc conditio pietati non repugnet, conditioni in seruiendum est. Hortatur ergo Paulus, ut qui serui uocati sint, dominis suis carnalibus, hoc est, extrinis, aliàs enim unus Dominus Christus est, sed spiritualis, obtemperent, idq; cum timore & tremore, id est, summa circumspectione & diligentia, simplicitateq; cordis, ne quid aliud scilicet spectent, quàm syncero & uigilanti animo, gratiam heris seruitutem seruire. Quo uero huc prouocet, addit, tanquam Christo. Quis enim tanto Domino non ea diligentia in seruiat, ut continuo in timore et tremore uersetur, scilicet circumspectans & cauens, ne

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

quid, quod ministerij sui sit, omittat? Iam Christo ita seruiuit, qui hero suo hac fide & sedulitate seruus esse stuerit. Simpliciter uero cordis ex opposito magis clarum reddit, dum ait, non ad oculum seruientes &c.

Etenim ei cui cognitus Christus est, debet curare ut illi sua omnia in primis approbet, idq; quod placere hominibus studet, debet non alia ratione studere, quam quia id ita Christo placet. Nequaquam igitur sic gratiam hominum ambiet, ut Christi posthabeat, quod sane faciunt, qui ad oculum dominis inseruiunt, & eis absentibus officium negligunt. Si enim Christum Dominum, ut haudquaquam fallent, ita gratiam eius nequaquam merebuntur. Qui autem se, dum hominibus seruiunt, Christi seruos agnoscunt, & Dei uoluntatem facere, dum illorum imperata perficiunt, certe ex animo, & beneuole in omnibus heris inseruiunt, scientes rependendum sibi, quicquid boni fecerint, quamlibet serui sint.

Vide autem ut perfectam Apostolus seruitutem requirat. Eam primo diligentiam postulat, ut in timore & tremore, tanquam Christo omnium supremo principi seruiant, deinde eam simplicitatem, ut nihil ad oculum faciant, sed sicut serui Christi, in conspectu Dei, summa cuncta sedulitate perficiant, denique eam promptitudinem animi, & beneuolentiam, quam quisq; pius, in perficienda Dei uoluntate possit prestare. Sunt namq; qui tametsi bona fide, officium suum faciunt, submorsuli tamen sunt, nihil cum beneuolentia & gratia prestantes.

Vt uero

Vt uero summa ita diligentia simplicitate & beneuolentia serui seruiant, eo potissimum illos prouocat, quod unicuiq; siue seruo siue libero à Domino repēdetur. Quo monet bona Deoq; grata opera esse, et quæ serui pro sua uocatione, dominus suis faciunt. Ea enim opera, merces Dei optima sequetur, non quidem illis pro merita & adæquata, quid enim faciat miser seruulus, pro quo deberi ei possit, consummata felicitas? sed quia illa seruitutem fideliter seruitam sequitur, uocatur eius repensio & remuneratio. Hinc uero uidendum, quanti sit Paulo, suæ uocationi, quamlibet humilis illa sit, fideliter unumquemq; inseruire. Hinc sane Onesimū, quē in Christo Domino suo Philemoni æquauerat, hinc hero suo remisit, cuius tamē opera indignisset, neq; dubitabat, quin id Philemoni fuisset per gratū. Adeo cupiebat, unumquēq; Domino in ea conditione seruire, in quā ab ipso esset cōstitutus. Ex hoc aut manifestum est, quam non habuerit eorum spiritum, qui uolunt externa omnia æquata, præsertim cum ad Timotheum scribens seruis præcipiat, si fideles habeant dominos, ut illis hoc nomine inseruiāt tãto studiosius, eo quod fideles sint ac dilecti, qui beneficentiæ participes sunt.

Paulus me
ximi fecit
unūquemq;
q; suæ uo=
cationi in=
seruire.

Et domini eadem facite erga illos.

sect. 11

Quæ eadem? bona & æqua, remisissis minis, ablegata seuitia, ut iustam & clementem seruitutem apud eos serui seruiant. Id facile impetrabitur ab ijs, qui uere Deū timent, noruntq; non minus seruos illi curæ esse atq; libe-

Officiū
dom. no =
rum.

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

ros, ut apud quem non sit personæ respectus. Huius igitur Ephesios heros monuit, ut seruos manumitterent, non iussit. Potest igitur sincera dilectio uigere etiam inter eos, qui in uita ista externa, admodum dissimiles sunt.

Quod reliquum est, fratres mei corroboremur &c.

Sdct. 4.

Quibus cum nobis pugnamus. **red**dit ad monendum Christianos in genere, hortaturque ad constantiam & uigilantiam, qua sane summa opus est, quando nobis non sit pugnandum, aduersus sanguinem & carnem, hoc est, homines, sed aduersus principatus et potestates, aduersus dominos mundi, & tenebrarum sæculi huius, aduersus spirituales uersutias, hoc est, omnem militiam & uim, malignorum spirituum, qui ut nos exerceant, mundum autem & tenebras sæculi huius, id est, reprobos, quos supra uocant incredulos, pleno imperio regant, in aërea super nos regione nobis incubant.

Quod tamen haud scio, an ex sua sententia Apostolus, uel uulgi tantum opinione ita scripserit. Ut enim reliqua scriptura omnino aduersariae potestatis, & malignorum spirituum meminit, ita nusquam aërem, & caelestia illis assignat, neque in certos principatum uni et potestatum ordines distinguit. Sed hæc curiosius excussa nihil ad pietatem conferunt. Satis sit nouisse esse malignos spiritus, qui uolente ita Dei prouidentia, insidiantur continuo nobis, ut ad impietatem pertractos perdant, abutentes ad id nostra ipsorum carne, tum uniuerso mundo. Quotquot enim cum Christo non colligunt, cum his dispergunt, & qui Chri-

stum in spiritu non colunt, captiui ab his tenentur, ad ipsorum uoluntatem, ut Paulus alibi scribit.

Catabaptistæ quidam negant esse malos Dæmones, nosq; oppugnare, moti illo Iacobi, unusquisq; tentatur à propria concupiscentia. Sed isti hominū generi familiare est, apocrypha sectari, & certas scripturas posthabere, sicut & in alijs, cū sanctis Dei non libenter conueniunt. Christus principis mundi meminit, Paulus & Petrus ut Diabolo resistamus hortantur, si nolunt isti credere malos Dæmones esse, olim experiētur. Nos Paulū audiamus ut corroboremur per Dominū, & robur fortitudinis eius, quod fiet, ubi quam mox describit Paulus panopliam, nobis assumpserimus. Nostrum aut non tam est eam assumere, quam orare, ut Deus eam nobis donet assumere, imò ipse nos illa muniat. Idq; moniti sancti, per spiritum Dei apud illos habitantem, ut necessariū agnoscunt, ita et orare possunt, atq; solent.

Catabapti-
starū qui=
dam negāt
esse Dæ=
mones.

Quapropter assumite totam arma- turam Dei.

sect. 5.

Diem malum uocat, diem tentationis, siue quam un-
dus contra nos seuiens, confessionē Dei conatur extor-
quere, siue qua aliās insidiatur Satanas, ut indigna nobis
cōmittamus. In hoc die tentationis, ut peractis omnibus,
hoc est, per omnia instructi, nullare omissa quæ nos mu-
niat, stare possimus hostibus nostris superiores, hortatur
ut omnem Dei armaturam assumamus, hoc est, curemus

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

Armatu=
ra sancto=
rum:

ut quicquid à Deo nobis ad munimen contingere possit, adsit. Ac uelut armaturus militem, cū hoste congressurū, quibus armis singulæ partes contegi debeant monēt. Cingi prophani milites baltheo solent, ut circum uentrē, & lumbos tuti sint, nostram cincturam iubet esse ueritatem, nimirum ut optima fide, & synceriter omnia geramus, Pectus Thorace illi muniunt, nos pro ea armari petit iustitia, ut nimirum candor, æquitas, & sedula officiositas in omnibus actibus nostris obuertatur, deniq; nec inferiora corporis in armata illi relinquunt, suos habent ad pugnam idoneos calceos, quibus sura & pedes protegant, pro his nos instructos esse uult, promptitudine annunciandi Euangelij, ut gloriā Dei semper propagemus, id enim curantes, tuti sane incedemus, nostri curam agente altissimo.

Habent præterea mundi milites & scutum, quo auer-
tant hostium iacula, scuiū nostrum esse conuenit fidem, illa enim dum uerbo Dei semper uitendimus & nitimur, quamlibet ignita tela mali illius extinguemus. Quid enim incidere possit tentationis, contra quā ex uerbo Dei non suppetat præsidium certiss. si quis modo illo per fidem firmiter nitatur. Insuper & caput illi contegunt galea, at nostrum caput, salus quam certo speramus, seruabit. Quia uero non tantū nos ab hostibus illis defendere, sed ipsos etiam aggredi et profligare oportet, siquidē bona fide imperatori nostro militare libeat, etiam postremo gladio opus erit. Id uerbū Dei erit, quo Dei bonitatē, tum nobis
ipsis,

ipsis, tum alijs prædicantes sicut effcimus, ut Deo apud nos & electos omnes omnia seruiant, ita certe hostem nostrum profligamus, & spolia eius diripimus, nostròq; imperatori consecramus, homines scilicet quos ad uoluntatem suam ille tenebat captiuos. Hæc armatura Dei est, quam solus ipse largitur, nos assumimus eam, dum illam ab ipso oramus, & exciti eius spiritu, in fide cottide & dilectione proficere studemus. Vnde subiicit.

**Omni oratione & deprecatione,
orantes.**

sect. 6.

Oratio uera non solum est, quodlibet pietatis uotum, sed serium animi, uelut cum Deo colloquium, & grauis perpensio eorū, quæ gloriæ Dei in nobis desunt, cū ardenti ad ipsum spiritus deprecatione, ut ea in nobis sarciat, his ut consideratio beneficiorum DE Ierga nos semper cōiuncta est, ita & gratiarum actio. Hortatur ergo Paulus, ut per omnem orationem & deprecationem oramus. Id uero per omnem orationem, uidetur accipiendum, sicut supra omni sapientia, & similia, ut sicut omnem sapientiam eximiam, & omnifariam sapientiam interpretamur, omnem orationem accipiamus pro oratione ardenti & assidua. Nam iubet orare omni tempore & spiritu. Tempus autem hic καί ποτὶς est, id est, tēpus oportunum. Vult enim quando cūq; omnino liceat, orationes habeant & deprecationes, quibus scilicet armaturam, de qua dixit, sibi à Domino comparent.

Quid oratio.

Omni tempore.

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

Addit, & in id ipsum uigilantes cū omni instantia &
 deprecatione. Vult enim adeo nos deprecationi incum=
 bere, ut etiam hac causſa uigilias agamus, diu & noctu,
 quando cunq; scilicet licere possit, nos deprecationibus ad
 Deū dantes. Idq; non tantū pro nobis ipsis, sed sanctis, id
 est, Christianis omnibus. Sic & pro se Ephesios orare pe=
 tijt. Sed quid? Nequaquam sane, quæ ad se proprie perti=
 nerent, sed quæ ad gloriam Dei, neq; ea, quod diffideret,
 se solum illa posse exorare, sed quia eadem orare etiam
 illorum intererat. Omnia siquidem eius desideria huc pri=
 dem ferebantur, ut Christi gloria per se fœliciter pro=
 pagaretur, quando in id diuinitus delegatus erat, idem iā
 par erat optare uotis omnibus, Christianos quoslibet, id
 q; nō solū, quod gloriæ Christi propagatio mundi salus
 sit, sed etiā quod singuli in hoc conditi sint, ut illustrādæ
 gloriæ Christi unice studeant. Huiusmodi ergo quæ pro=
 prie ad illustrandam gloriā Dei, & salutem hominū pro=
 mouendum faciebant, nempe ut sibi quoties loquendum
 esset, sermo diuinitus daretur, tum digna eo fidutia, qua
 illum promeret, deniq; & promendi eius dexteritas, ut
 eum sicut oportet, annuntiaret, arcanumq; Euangelij
 cuius legatione fungebatur, cui & fideliter hætenus
 adeo incubuerat, ut constrictus catena captiuus detinere=
 tur, rite manifestaret, iure Ephesios sibi à Domino ora=
 re postulauit, quibus nimirum æque ac ipsi, in uotis ista
 esse oportebat.

Qua ra=
 tione Pau=
 lus pro se
 orari pe=
 tjerit.

Sic itaq;

Sic itaq; discamus non diffidentie fuisse, quod sancti pro se orare alios subinde hortati sunt, sed magni ordoris gloriam dei propagandi, quod cuperent scilicet huc omnium uota & desideria esse intenta, unde & salus omnium pendebat. Atq; ita magis adeo, commodum spectarunt eorum, quos pro se petebant precari, quos sic glorie Dei desiderio cupiebant accendere, quam proprium. Sibi ipsis enim nihil boni defuturum certo sciebant, quia Christo credebant. Hinc tum liquet, quam nihil agant, qui ex hoc, & similibus locis, inuocandos demortuos sanctos probare conantur. Nihil enim simile fecisse sanctos, uel ex hoc, uel locis alijs, euincere possunt. Nobis agendum est cum uiuis, donec hinc ad sanctos defunctos transferamur, aliud nulla scriptura docet.

Notandum autem quod tantus Apostolus, ut Euangelij legatione digne fungeretur petierit, pro se Ephesios orare tam obnixè, argumentum enim id est, & maximè molis rem hanc esse, & eius Paulo fuisse longe studiosissimum, quem sensum, quodq; studium, utinam & nostri seculi Euangelistis daretur, sanè melius Ecclesie haberent. Deinde obseruandum, nihil humanas uires, in functione Euangelica posse, & sermonem ipsum, cum loquendum est, fidutiam, et scientiam loquendi sicut decet omnia dono Dei contingere, eoq; pro ijs instantissime, & ardentissime orandum. Vtinam uero nostris quibusdam non uideretur res tanti momenti, adco leuicula.

Nulla scriptura probatur pro defunctos sanctos inuocandos.

Quantè molis diuine prædicatione Euan-

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

Vt uero sciatis & uos quomodo
res meæ habeant.

scilicet. 7.

Congredi
sanctos, et
de reb. su=
is inuicem
se reddere
certiores
res ma=
gne fru=
gis.

Vide quàm officiosa dilectione erga Ephesios fuerit, quantiç fecerit sanctorum congressum, simul & reddi certiores illos, quod cuiç agenti in Domino accidat. Hac causa, & ipse dum liber erat, Ecclesias subinde inuisere studebat, id cum sibi non esset integrum, quàm maxime fidos Christi ministros, & collegas suos, pro se ad illas destinabat, non ignorans scilicet, quantum momentum, ad corroborandam fidem, accendendamç dilectionem habeat, mutua sanctorum appellatio & cohortatio. Vbi uero ne hoc quidem licebat, literis id sarciebat, quanquam raro literas sine aliquo selectiore fratre, qui & ipse uiua Epistola esset, miserit. Hoc sanè studium, haud quaquam leuiter cordi illi fuisse, id comprobatur, quod è Roma, Tychicũ hunc, Ephesum, in tam remotam orbis partem, & transmaria amandarit. Tanti ei fuit, Ephesios de rebus suis monere, & per hunc fratrem consolari.

Quàm ergo non Paulino animo præditi sunt, ex ijs qui hodie Euangelion annunciant quidam, qui ne literis quidem cum sanctis & collegis suis, taceo reliqua Ecclesia, quàm maxime uicinis etiã, familiaritatem in Domino, non dico contrahere, sed pridem contractam uel alere & prouehere student. Magna ubiq; & iure, est Paulinis Epistolis authoritas, sed optarim eo animo illas nos legere, ut expressum in eis Apostoli & ministri Christi
tam fidi

tam fidi exemplum liberet æmulari. Certe & à nobis requiritur, ut fidi simus, hoc est, pro uiribus, propagandæ Dei gloriæ studeamus, id autem qui erimus, cum Paulo sumus tam dissimiles? Is in omnia se uertere, omnia tentare, omnibus omnia fieri solebat, ut Christum quàm plurimis commendaret, & commendatum proucheret, nos ubi utcunq; è suggestu dixerimus, declamantibus, quàm Christum prædicantibus sæpe similiores, probc officio nostro defuncti nobis uidemur. Vtinam tam imitabile nobis Pauli studium & ardor uideretur, quàm iure à nobis requiritur. Profecto & nobis orationibus & deprecationibus instandum & uigilandum erat, quo iustus in nobis ilustrandæ gloriæ Christi, cui consecrati sumus, ardor flagraret. Nimum siquidem tepidi pleriq; sumus, ut timendum sit, ne nos euomat Dominus.

In teporẽ
nostrorũ
Euangeli-
starum.

Pax sit & dilectio cum fide.

Sec. 9.

Quia à beneuolentia D'E I omnia expectanda sunt, recte finit Epistolam ut cœperat, precando pacem à Deo, hoc est, ueram felicitatem quæ hic sita est, in dilectione & fide, ut sicut non dubitamus fide uerbi Dei, nos ab ipso, ut filios diligere, ita nos proximos ut fratres complectamur. Beneuolentia Dei preccatur præterea omnibus diligentibus Christum cum integritate, citra corruptionem scilicet hypocriscos, & uitæ impurioris. Quales utique soli Christum uere diligunt. Iustitia siquidem ipse & sanctitas Dei est, quare corruptelas carnis ex animo detestabitur,

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS

Cum integritate.

stabitur, qui ipsum uere dilexerit. Etiam qui diligit ipsum, sermonem eius seruat, is abnegationem nostri, cum omni sanctimonia requirit. Quare quod adiecit, cum incorruptione, non ita intelligendum est, quasi Christum & cum corruptione quis diligere possit, quis enim simul diligit contraria? Quid enim efficiat Christi dilectio, hac adiecti uerba exprimere potius Paulus uoluit, quæ utique ab omni corruptione subducit, & ad imaginem Christi reformat. Id nobis omnibus, per ipsum pater et Deus noster donet, cui sit gloria in secula Amen.

Propheetias ne aspernemini, omnia probate, quod bonum fuerit, tenete.

Finit Commentarius in Epistolam D. Pauli ad Ephesios. Per Martinum Bucerum.

Errata obiter animaduersa.

B. 1. facie secunda, lege, sanguine ipsius. B. 2. fac. 2. lege, acree. C. 4. fac. 2. le. reuercatur. C. 5. fac. 1. le. Apostolus. C. 8. fac. 1. leg. Galatis. D. 1. fac. 1. le. sanctitas, quæ ut. D. 5. fa. 2. le. expurgata esse. D. 8. fa. 2. le. statum ite à scopo iecisse. ib. sed & angeli. E. 3. fa. 2. le. capite tertio. E. 5. fa. 1. leg. inter se dilectionem. E. 5. fa. 1. le. quæ tandem noua præcepta. F. 8. fa. 2. le. $\dot{\nu}\iota\omicron\upsilon\grave{\sigma}$ et $\dot{\nu}\iota\omicron\iota$. G. 5. fa. 1. le. nos percepturos. H. 8. fa. 1. le. ut puniatur. I. 1. fa. 2. le. uitam, uiuerent. I. 8. fac. 2. le. instructum, ib. sed omnibus. K. 4. fa. 2. le. uulgarè in se. L. 7. fa. 1. le. membra simus, ib. committamur, ib. iunctique, ib. luxare, ibidem præcipue solet impedire.

I N D E X.

Abrogatio legis. fol.	53. b. & 54. a. b. Item 55. a.
Aetas Christi plene adulta. fol.	35. a.
Amor Dei unde proueniat. fol.	20. a.
Apostolus Christi quis. fol.	19. a. & 84. b.
Armatura sanctorum. fol.	107. b.
Artes infructuosæ a Christianis uitandæ. fol.	89. a. b.
Ascendit super cælos. fol.	33. b.
Baptismus noster et Christi quis & quid uterq; præ-	
Bona opera quæ nos facere possumus. fol. 53. b. (stet..	
Canon interpretandi scripturas. fol.	101. a.
Charitas quare præceptum nouum à Christo dicatur. fo.	
Charitas quare fide et spe maior dicatur. fol. 21. a. (33. b.	
Chirographũ, id est, lex Moscheh quomodo contrariũ no-	
bis. fol.	53. a. & 55. a.
Christiani in mundo infelicitius agunt. fol.	103. b.
Christus ad dexteram Dei sedet. fol.	43. b.
Christus in alijs puer in alijs uir. fol.	35. b.
Christus Euangelizauit pacem. fol.	55. b.
Christus fundamentum. fol.	57. a.
Christi incarnatio quid mundo attulerit. fol.	59. b.
Christus non condidit nouas leges. fol.	51. a.
Christus omnia etiam Angelos restituet. fol. 32. b. & 33. a.	
Circumcisio manu facta. fol.	55. a.
Coedificamur in Christum. fol.	57. b.
Coniugiũ inter Christũ et Ecclesiam. fol. 100. b. et 102. a.	
Conditum sumus ad bona opera. fol.	53. b.
Contra	

I N D E X.

Contra indulgentias. fol.	77. b.
Congressus fratrum frequentior, res magnæ frugis.	109. b.
Credere in Deo. fol.	19. a.
Currens non uocatus quis. fol.	18. b.
Diaboli ad quid incumbant. fol.	48. a.
Dies mali. fol.	95. a. b.
Dilectione discernuntur filij lucis à filiis tenebrarum.	26. a. et
Dona spiritus ad quid conferantur.	32. b. (91. a.
Ebræorum dignitas.	55. a.
Electio Dei merito Christi nobis obtigit.	25. b.
Episcopi qui.	84. b.
Euangelion quid doceat.	65. b.
Euangelistæ qui.	84. b.
Expergiscere qui dormis.	94. b.
Fabulæ Christianos dedecent.	92. b.
Fides ex auditu.	20. b. & 39. a.
Fideles in Christo.	19. a.
Fiducia ex fide.	19. b.
Filij inobedientiæ.	48. a.
Fœdera promissionum.	57. b.
Gentes Euangelio illustrandæ.	60. a.
Gratia quid.	21. b.
Homo Iesus primogenitus uniuersæ creaturæ.	73. a.
Hospites & aduenæ iam non sumus.	66. b.
Humanitas Christi prædicatur.	73. a. b.
Interstitium inter Gentes & Iudæos.	69. b.
Iudicium de præceptis.	64. b.
Iustificationis ordo.	52. b.

<i>Iustus ex fide uiuit.</i>	20. a.
<i>Lapis angularis.</i>	67. a.
<i>Legis pædagogia quibus sit opus.</i>	92. a.
<i>Lux in Domino sumus.</i>	93. b.
<i>Mahometana hæresis cum Romanensi in mundum irrepfit.</i>	61. b.
<i>Missio quid sit, & quis dicatur missus.</i>	18. b. & 80. b.
<i>Musica pietati inseruit.</i>	96. b.
<i>Naturæ ingenium.</i>	87. a. b.
<i>Nemo temere abijciendus.</i>	35. a. & 36. b.
<i>Omnia suum tempus habent.</i>	34. b.
<i>Opus Christi præcipuum.</i>	66. a.
<i>Pastores qui.</i>	84. b.
<i>Paulus quomodo sine lege uiuit.</i>	51. a. b.
<i>Pax quid significet.</i>	22. a.
<i>Prophetæ qui.</i>	34. b.
<i>Prophetia de Christo explicatur.</i>	101. b.
<i>Qui crediderit non festinabit explicatur.</i>	67. a.
<i>Redemptio nostri quomodo constet.</i>	28. a.
<i>Reuelationes probæ quæ sint.</i>	41. b.
<i>Sacramenta nõ sunt sphragides Christianorũ.</i>	90. a.
<i>Sanguinis Christi necessitas.</i>	28. b.
<i>Sanctos non esse inuocandos.</i>	199. a.
<i>Scriptura quomodo in Christum interpretanda.</i>	102. b.
<i>Spiritus arrabo electorum.</i>	27. b. & 39. b.
<i>Tempus noui foedæris.</i>	64. b.
<i>Testamentum quid.</i>	58. a.
<i>Verbi externi usus.</i>	86. b.

